

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.52Rajhenburški"14/15"

Prejeto: 10. 12. 2013

Boris Hajdinjak

prof. zgodovine in geografije, Prva gimnazija Maribor, Trg generala Maistra 1, SI-2000 Maribor
e-pošta: boris.hajdinjak@prva-gimnazija.org

Rajhenburški do začetka 15. stoletja

IZVLEČEK

Grad Rajhenburg sodi med najpomembnejše in najbolj poznane slovenske gradove. Vendar bi moral biti njegov pomen v večji meri kot do zdaj povezan tudi s po njem imenovano rodbino vitezov Rajhenburških. Rajhenburški sodijo nesporno med najpomembnejše plemiške rodbine poznega srednjega veka in 16. stoletja z ozemlja nekdanje dežele Štajerske kot tudi današnje države Slovenije. V članku je predstavljena zgodovina gradu in rodbine do začetka 15. stoletja, ko delovanje rodbine preseže okvir lokalne zgodovine Posavja. S tem obdobjem zgodovine Rajhenburških je neločljivo povezana tudi zgodovina domnevno sorodnih rodbin z gradov okoli Rajhenburga: Tvarog Reštanj in Šperenberk.

KLJUČNE BESEDE

salzburška nadškofija, gradovi, plemstvo, genealogija, heraldika, Rajhenburg, Rajhenburški, Reštanj, Reštanjski, Turn v Brestanici, Tvarog, Tvaroški, Šperenberk, Šperenberški

ABSTRACT

THE LORDS OF REICHENBURG UNTIL THE BEGINNING OF THE 15TH CENTURY

The Reichenburg (present-day Rajhenburg) Castle is one of the most important and best known Slovenian castles. Nevertheless, its significance should be linked, more than it presently is, with the Lords of Reichenburg, which obtained its name after it. The Reichenburg family was undoubtedly one of the most important noble families of the late Middle Ages and the 16th century in the territory of the former province of Styria, as well as in the present-day Slovenia. The paper presents the history of the castle and family until the beginning of the 15th century, when the Reichenburgs' influence reached beyond the bounds of the local history of the Posavje area. This period in the history of the Lords of Reichenburg is inseparably linked to the history of allegedly related families from castles around Reichenburg: Tvarog (Slo.: Tvarog), Reichenstein (Slo.: Reštanj) and Sperrenberg (Slo.: Šperenberk).

KEY WORDS

Bishopric of Salzburg, castles, nobility, genealogy, heraldry, Reichenburg/Rajhenburg, Lords of Reichenburg, Reichenstein/Reštanj, Reichenstein family, Turn at Brestanica, Tvarog/Tvaroški, Lords of Tvarog, Sperrenberg/Šperenberk, Lords of Sperrenberg

Preučevanje zgodovine Rajhenburških*

Grad Rajhenburg¹ sodi med najpomembnejše in najbolj poznane slovenske gradove. Ta trditev temelji tako na prepoznavni legi nad reko Savo, ki se zrcali že v imenu gradu,² kot tudi na nepravilnem mnenju, da gre za najstarejši grad v Sloveniji. Srečna okoliščina, da je bil grad Rajhenburg za razliko od številnih drugih gradov nedavno obnovljen, je gotovo dodatno utrdila njegov pomen za današnji čas. Vendar pa menim, da bi moral biti njegov pomen v večji meri kot do zdaj povezan s po njem imenovano rodbino vitezov Rajhenburških. Rajhenburški sodijo nesporno med najpomembnejše plemiške rodbine poznega srednjega veka in 16. stoletja z ozemlja nekdanje dežele Štajerske kot tudi današnje države Slovenije. To se zrcali tudi v tem, da sta ji svojo pozornost posvetila tako najpomembnejši avstrijski raziskovalec lokalne zgodovine Štajerske Hans Pirchegger v kratkem zgodovinskem pregledu zgodovine rodbine iz leta 1933,³ kot tudi najpomembnejši slovenski raziskovalec lokalne zgodovine slovenske Štajerske Jože Koropec v obsežnejšem zgodovinskem pregledu zgodovine rodbine in kraja iz leta 1982.⁴ Ne glede na sloves, ki ga imata oba zelo zaslužna preučevalca zgodovine Štajerske, pa je najbolj tehtne strani o zgodovini rodbine zapisal Roland Schäffer v svoji habilitacijski disertaciji iz leta 1981⁵ o najpomembnejšem članu rodbine Rajnprehtu I. Rajhenburškem (1434, Devin – 22. X. 1505, Kuchl; pok. ž. c. Riegersburg),⁶ glavarju

Štajerske v letih 1494–1505. Kako visoko je Rajnprehta cenil Maksimiljan I. Habsburški, se kaže v tem, da ga je dal upodobiti kot prvega med vitezi v svojem znamenitem, nekoč 100, danes pa 54 metrov dolgem *Triumfalnem sprevodu*. Toda to plemenito dejanje ni povrnilo ogromnega dolga, okoli 170.000 zlatnikov, ki jih je Maksimiljan ostal dolžan dedičem po Rajnprehtovi smrti. Schäffer se je v zgoraj navedenem delu osredotočil samo na manjši del 429 let dolge zgodovine rodbine. Menim, da bi si omenjeni Schäfferjev prispevek k zgodovini Rajhenburških tudi po štirih desetletjih od nastanka zaslužil objavo že zato, ker je še vedno najbolj obežen. Toda posebno študijo bi si zaslužili še nekateri drugi Rajhenburški. Takšen je kot prvi med njimi Rajnprehtov oče Hans I. Rajhenburški (1412 – po 3. VIII. 1450; pok. Štivan/S. Giovanni al Timavo),⁷ ki je bil vsaj 21 let glavar v Devinu, vmes tudi glavar v Pazinu in ob koncu življenja glavar v Brežicah. Njegovo delovanje v večjezičnem okolju Trsta, Istre in Reke je gotovo zanimivo tudi s kulturnozgodovinskega vidika. Rajnprehtov sin Hans III. (1460/63, 1477 – 14. IV. 1522, Nürnberg; pok. ž. c. Riegersburg),⁸ ki je bil od leta 1507 tudi deželan Kranjske,⁹ po pomembnosti ni dosti zaostajal za svojim očetom. To ne nazadnje dokazuje njegova smrt na državnem zboru v Nürnbergu, kjer je predstavljal avstrijske dežele. Glede na bližajočo se petstoletnico kmečkega upora 1515 pa bi bilo še posebej potrebno raziskati njegovo vlogo v njem.¹⁰ Še v zadnji generaciji, torej v času Hansa

* Za pomoč pri pripravi članka se zahvaljujem Alenki Černelič Krošelj iz Krškega, dr. Mihi Kosiju in dr. Mihi Preinfalku iz Ljubljane ter dr. Poloni Vidmar iz Maribora.

1 O gradu in gospodstvu Rajhenburg: Sartori, *Die Burgvesten*, 5, str. 168–174; Kos, M., *Urbarji*, str. 32; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 256–258; Stopar, *Grad Brestanica*; Slabe, *Raziskave*; Koropec, *Brestanica*, str. 45–62, 70–71, 73–74 in 75–77; Stopar, *Grajski objekti*, str. 79–85; Curk, *Brestanica*, str. 133–138; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 198–202; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 95–103; Kos, D., *Vitez*, str. 360–362 in Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 90–93, glej tudi prispevek Igorja Sapača v tej številki Kronike. Leta 2008 je bil posnet o gradu Rajhenburg tudi dokumentarni film *Kako živijo slovenski gradovi. Grad Rajhenburg Brestanica* scenaristke Tatjane Markošek in režiserja Aleša Zemlja.

2 Kos, M., *K postanku*, str. 55 in Kos, M., *Urbarji*, str. 21: Rajhenburg je v prevodu iz srednjeveške visoke nemščine mogočni/vzvišeni/sijajni grad: *riche*, *rich* = mogočno, visoko, vzvišeno, trdno, veliko, sijajno in *burg*. Drugačno razlaga ponuja Pettau, *Imena*, str. 108: *ribe* = ozek prehod, jarek, soteska, kajti grad je stal na višini nad savsko ožino, ki jo tvorijo z leve in desne precejšnje vzpetine.

3 Pirchegger, *Die Reichenburger*.

4 Koropec, *Brestanica*, str. 63–70, 71–72, 74–75 in 77.

5 Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*.

6 O njem: Sartori, *Die Burgvesten*, 5, str. 170–174; Leitner, *Freydal*, str. XCIII–XCIV; Krones, *Reichenburg, Reinprecht von*; Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 79–82; Seuffert, *Drei Register*, s. v.; Lanjus, *Die Landeshauptleute*, str. 273–274; Schäffer, *Das Todesdatum*, str. 145 (genealoška tabela); Stumberger, *Die Welzer*, s. v.; Schäffer, *Die Ungnad*, str. 165 in 203–204; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*; Koropec, *Brestanica*, str. 67, 69 in 72, op. 33 in 57; Wies-

flecker, *Kaiser*, 5, s. v.; Drexel, *Die obersten landesfürstlichen Amtsträger*, str. 123–126; Heinig, *Kaiser*, s. v.; Tersch, *Österreichische Selbstzeugnisse*, str. 214 in 216; Noflatscher, *Räte*, s. v.; Naschenweng, *Die Landeshauptleute*, str. 115–116 in Toifl, *Die Steiermark*, str. 25–36.

7 O njem: Pichler, R., *Il castello*, str. 48–49, 79, 246, 254, 262, 264, 265, 317 in 457; Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 79; Lanjus, *Die Landeshauptleute*, str. 273; Schäffer, *Das Todesdatum*, str. 145 (genealoška tabela); Schäffer, *Die Ungnad*, str. 164 in 206; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 6–34 in 367–393, op. 41–205; Koropec, *Brestanica*, str. 51, 65, 67 in 72, op. 34 (»Rajnpreht I. in Rajnpreht II.«, napake!) ter Kos, D., *Vitez*, str. 362.

8 O njem: Leitner, *Freydal*, str. XCIII; Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 82; Seuffert, *Drei Register*, s. v.; Stumberger, *Die Welzer*, str. 131, 133, op. 585, 189 in 198; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 41 in 398, op. 241, 69–70 in 426, op. 405, 89–90 in 441–442, op. 497–502, 115–116 in 453, op. 622, 117–120 in 459–460, op. 628–631, 128–133 in 465–471, op. 668–699, 135–137 in 473, op. 715–717, 158–160 in 491–494, op. 810–827, 173 in 504, op. 894–895, 176–179 in 506–508, op. 909–925, 185–185 in 513–514, op. 955–961, 238–239 in 549–550, op. 1173–1177, 242 in 553, op. 1189–1190, 244–245 in 555–556, op. 1202–1205, 289–291 in 581–582, op. 1351–1362 ter 298 in 590, op. 1405; Koropec, *Brestanica*, str. 52–55, 67, 69 in 72, op. 60 (»Hans IV.«, napake!); Rill, *Fürst*, str. 247–248; Toifl, *Die Steiermark*, str. 29, 34 in 36 ter Zadravec, *Zastave*, s. v.

9 Globočnik, *Der Adel*, str. 15.

10 Cf. Grafenauer, *Kmečki upori*, str. 104 (zasedba Šrajbarskega turna) in 119–120 (zasedba Brežic in Rajhenburga) ter Grafenauer, *Boj*, str. 52 (zasedba Šrajbarskega turna), 54 (upor se ustavi ob gospostvih Hansa III. Rajhenburškega) in 71–73 (zasedba Brežic in Rajhenburga). Zloglasni vitez

Rajnpredha (1548 – 5. V. 1570, Wallsee; pok. ž. c. Sindelburg),¹¹ je bil ugled Rajhenburških še vedno dovolj visok, da so bili v *Štajerski grbovni knjigi* iz leta 1567 (gl. sliko 1) uvrščeni med najuglednejše rodbine.¹²

Predpogoj za temeljito zgodovino Rajhenburških je natančna genealogija. Šele takšna genealogija nam pokaže za zgodovino Rajhenburških vsaj dve nesporno izjemno pomembni poroki. Prva je bila poroka Hansa I. z Marto Ungnad (ok. 1410 – po 1. V. 1444; pok. Štivan/S. Giovanni al Timavo),¹³ sestro na dvoru kralja oz. cesarja Friderika IV./III. Habsburškega (1439–1493) vplivnega Hansa I. Ungnada (1424 – 21. II. 1461; pok. ž. c. sv. Egidija, Grac).¹⁴ Druga tovrstna poroka pa je bila poroka Hansa III. z Evo Trautson (1482/84 – 1. V. 1538).¹⁵ S to poroko niso Rajhenburški prišli v stik samo z izjemno pomembno rodbino iz Tirolske, pač pa preko njih do sorodstva s tako pomembnimi osebami, kot sta bila tridentinski škof in kardinal Bernard Cles (1514–1539),¹⁶ sicer tudi predsednik

Slika 1: Grb Rajhenburških v *Wappen Buch*, darinen aller geistlichen Prelaten Herren und Landleut auch der Stett des löblichen Fürstenthums Steyer Wappen und Insignia, mit ihren Farben, nach Ordnung, wie die im Landthaus zu Grätz angemahlt zu finden. Gedruckt zu Grätz durch Zachariam Bartsch, list 40 iz leta 1567 (slika: <http://www.coresno.com/index.php/heraldik/86-bartsch1567>). To je popolna oblika grba, saj ima ščit, na katerem je modri stoječi volk z zlato krono na srebrnem polju, šlem, šlemno ogrinjano in šlemni okras, kar je sedeči modri volk z zlato krono.

Tajnega sveta kralja Ferdinanda I. Habsburškega (1521–1564), ter tridentinski in briksenski škof ter kardinal Krištof Madruzzo (1539–1567 oz. 1542–1578),¹⁷ pod čigar varstvom je potekal tridentinski koncil (1545–1563). Čeprav se prvi zapisi o genealogiji Rajhenburških pojavijo že v 16. stoletju,¹⁸ prva genealoška tabela pa že v 17. stoletju,¹⁹ me-

- Marko iz Klisa, ki je branil grad Brežice, in zastavni gospod Brežic Hans III. Rajhenburški, sta bila tudi sicer v stiku: Verbič, *Deželnozborski spisi*, 2, št 58, str. 72.
- 11 O njem: Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 83; Stumberger, *Die Welzer*, s. v.; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 298–299 (napačno: »† 6. V.«) in 592, op. 1414 ter str. 589, op. 1398 ter Koropec, *Brestanica*, str. 61, 69–70 in 72, op. 73.
 - 12 V *Steiermärkisches Wappen-Buch* je skupaj upodobljenih 168 grbov. Najprej je upodobljenih 5 grbov avstrijskih dežel in 13 grbov štajerskih prelatov, nato sledi 135 grbov štajerskih plemiških rodbin, na koncu pa je 15 grbov štajerskih mest. Med 135 plemiškimi grbi, ki si sledijo po stopnji ugleda, je grb Rajhenburških na 23. mestu. Pred njimi so: baroni Ungnadi, baroni Hofmanni, grofje Monfortski, baroni Dietrichsteinski, baroni Herbersteinski, baroni Ravberji, baroni Pögl, gospodje Stubenberski (3 grbi), gospodje Liechtensteinski, gospodje Polheimski, (baroni) Székely, (vitezi) Auersperški na Šumberku, gospodje Svibenski, baroni Thannhausenski, gospodje (pravilno vitezi) Lindeški, baroni Windischgrätzki, baroni Kainach, (vitezi) Saurauvski in (vitezi) Teufenbachi (iz Zgornje Štajerske). Kot je razvidno iz imen, sta bili pred Rajhenburškimi samo štiri rodbine viteškega stanu. Za to upodobitev grba Rajhenburških cf. Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 360, op. 11 in priloga 1 (slika grba).
 - 13 O njej: Pichler, R., *Il castello*, str. 48–49 in 457 ter Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 27 in op. 151.
 - 14 O njem: Heinig, *Kaiser*, s. v. O Ungnadih (izbor): Weiß, *Kärnten's Adel*, str. 152; Zahn – Siegenfeld, Nachwort, str. 147–148; Starkenfels – Kirnbauer von Erztätt, *Die Wappen*, str. 618–628; Uhlirz, *Schloß Plankenwarth*, str. 22–30; Lanjus, *Die blühenden Geschlechter*, str. 60–61; FRA II/79, str. 256–257; Rainer, *Die Adelswappen*, str. 91–97; Schäffer, *Das Todesdatum in Schäffer, Die Ungnad*.
 - 15 O njej: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 132–133 in 469–471, op. 691–699, 160 in 494, op. 827 ter 238 in 550, op. 1174 ter Schober, *Die Urkunden*, s. v. O Trautsonskih: Bucelin, *Germaniae topo-chrono-stemmatographia*, III, str. b241–b242 (grb in genealoški tabeli); Wurzbach, *Trautson*; Bitschnau, *Burg*, str. 168–169; Hadriga, *Die Trautson* in Schober, *Die Urkunden*.
 - 16 O njem: Zeissberg, *Cles, Bernard von*; Huter, *Bernhard von Cles*; Hadriga, *Die Trautson*, s. v.; Schober, *Die Urkunden*, s. v. in Noflatscher, *Räte*, s. v.

17 O njem: Jedin, *Christoph von Madruzzo*; Hadriga, *Die Trautson*, s. v.; Schober, *Die Urkunden*, s. v. in Becker, *Madruzzo, Cristoforo*.

18 Matthia von Kainach, *Geschlechterbuch*, 1586 in kasneje, StLA, Hs. 29, str. 489–513; o tem viru Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. (81)–(82). Pri pripravi tega članka tega vira nisem uporabil, saj je vsebina v veliki meri povzeta pri Franz Leopold von Stadl, *Hellglänzender Ehrensiegel des Hertzogthumb Steyer*, 1731 in kasneje, StLA, Ms. 28 (nekoč Hs. 286); o tem viru Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. (82), ki pa sem ga uporabil.

19 Bucelin, *Germaniae topo-chrono-stemmatographia*, III, str. b189 (grb in genealoška tabela).

nim, da je tukaj priložena genealoška tabela²⁰ še vedno samo osnutek in osnova za nadaljnje raziskave.²¹ Temeljni vzrok za to trditev je še vedno premajhna raziskanost virov. Tako ostajajo še vedno večinoma neobjavljeni regesti listin ohranjenih v *Inventarju Krištofa II. Rajhenburškega*,²² ki je nastal med letoma 1542 in 1549. Ohranjen je v prepisu s konca 16. oz. začetka 17. stoletja in ga danes hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu. To je verjetno najpomembnejši vir za zgodovino Rajhenburških, saj so v njem ohranjeni regesti 159 listin od leta 1309 do leta 1542. Med njimi je kar 144 listin, ki so danes izgubljene. To je samo del listin, ki jih je rodbina v času nastanka imela. Glede na vsebino listin pa lahko sklepamo, da je bil v inventarju zajeti del rodbinskih listin nekoč na gradu Rajhenburg. Kljub težki berljivosti in številnim napakam pri prepisovanju,²³ bi bilo naše znanje o Rajhenburških brez tega vira skromnejše, kot pa je. Dodati pa velja, da je pomanjkljivost tega vira očitno izrazitejša zastopanost listin o mlajši, od 15. stoletja sicer pomembnejši veji rodbine, kot tudi to, da prevladujejo listine, ki so jih Rajhenburški sprejeli, in ne listine, ki so jih Rajhenburški izdali.

Preučevanje zgodovine Rajhenburških bi si služilo tudi tematsko obdelavo. Tako kljub že omenjenemu Koropčevemu delu ostaja premalo raziskana njihova gospodarska zgodovina, kar bi bila že glede na obseg njihovih posesti²⁴ gotovo hvaležna tema. Še bolj pa bi bilo potrebno raziskati umet-

nostnozgodovinski vidik zgodovine Rajhenburških. Od začetka 15. stoletja se vrstijo z Rajhenburškimi povezane umetnine, ki so si že ali si še le bodo zaradi svoje kvalitete zaslužile posebne umetnostnozgodovinske študije. Takšni so iz obdobja gotike kip *Sočutne* iz okoli leta 1420, nekoč v župnijski cerkvi sv. Petra v Brestanici, danes v baziliki Marije Lurške prav tam;²⁵ krilni oltar sv. Nikolaja iz domnevno leta 1428,²⁶ ki je prvotno gotovo stal v grajski kapeli v Rajhenburgu, kasneje v grajski kapeli v Riegersburgu in je danes v gradu Holleneg; freske, nastale okoli let 1480–1500 v grajski kapeli sv. Nikolaja v Riegersburgu;²⁷ gradnja župnijske cerkve sv. Martina v Riegersburgu²⁸ med letoma 1481 in 1520 in nato po letu 1520 prav tam še kapela z grobovi Rajhenburških ter slednjič obsežna predelava gradu Rajhenburg v prvi tretjini 16. stoletja in znotraj nje gradnja druge poznogotske grajske kapele.²⁹ Zadnja faza predelave gradu Rajhenburg je bila že v obdobju renesanse, ko kvaliteta z Rajhenburškimi povezane umetnosti ne upade. V obdobju renesanse sodi naročilo Rajhenburških pripisana poslikava renesančne sobe v gradu Rajhenburg iz tretjega desetletja 16. stoletja.³⁰ Toda umetnostni zgodovinarji so do zdaj spregledali še dva izjemna renesančna spomenika, ki sta bila gotovo naročilo Rajhenburških: po letu 1515 zgrajeni grad Šrajbarski turn³¹ in vzporedno z njim zgrajeno župnijsko cerkev sv. Device Marije v Leskovcu pri Krškem.³² Danes eden najpomembnejših slovenskih umetnost-

²⁰ Bucelinova genealoška tabela je za starejše generacije povsem zgrešena, za zadnji generaciji pa presenetljivo natančna. V meni razpoložljivem izvodu Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg* kljub napovedi ni bilo priložene genealoške tabele. Genealoška tabela Koropec, *Brestanica*, str. 64 je sicer najbolj popolna, a žal z mnogimi napakami in zato le omejeno uporabna. Povsem zgrešena je genealoška tabela Kos, D., *Vitez*, str. 257 (genealoška preglednica 46: BREŽICE – RAJHENBURG – REŠTANJ – ŠPERENBERK – TVAROG).

²¹ Vsi v genealoški tabeli navedeni podatki temeljijo na na virih, ki pa jih zaradi omejenega obsega tega prispevka ni možno v celoti predstaviti. Številčenje članov rodbine z istimi imeni temelji, kolikor je le možno, na Koropčevem in Schäfferjevih delih.

²² StLA, *Altes Landrechts*, Schuber 983, Heft 7: odslej *Inventar*. Oznaka »*Inventarium* 590. No. 2 1/2« je šele s konca 18. oz. začetka 19. stoletja. O tem viru Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. (78)–(81).

²³ Primer: listina ddo. 1417, IV. 11, s katero Hans I. in Jurij I. Rajhenburška zastavita Hermanu Turnerju, kastelanu na Podsredi, nekatera posestva pri Krškem je v *Inventar*, fol. 14, Nr. 135 datirana s 1317, IV. 3. (RHSt 1/1, št. 866 in popravek RHSt 1/2, št. 866, str. 29). Zato ima genealoška tabela Koropec, *Brestanica*, str. 64 dva nikoli obstoječa člana rodbine.

²⁴ Leta 1516 je bili Hans III. Rajhenburški po višini deželnega imenjskega davka za svoje posesti na Štajerskem na 14. mestu med necerkvenimi zemljiškimi gospodi oz. na 26. mestu med 711 zemljiškimi gospodi na Štajerskem (Pirchegger, *Geschichte ... 1282–1740*, str. 533–553). K posestim na Štajerskem je potrebno v tem času dodati še posesti na Kranjskem, Tirolskem in v Spodnji Avstriji.

²⁵ O kipu: Cevc, *Srednjeveška plastika*, str. 171 (sl. 154) in 173; Curk, *Brestanica*, str. 117 (fotografija) in 121, Jurančič, »*Lepa Sočutna*« ter Vidmar, *Die Herren*, str. 283–285 in fotografija (CD, Abb. 412).

²⁶ O oltarju: Sartori, *Die Burgvesten*, 5, str. 58; Hammer-Purgstall, *Die Gallerinn*, str. 11; Göth, *Riegersburg*, str. 89; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 27 in 384–385, op. 152–154 ter *Debio-Handbuch ... Steiermark*, str. 184.

²⁷ O freskah: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 296 in 588, op. 1394.

²⁸ O ž. c. Riegersburg: Göth, *Riegersburg*, str. 74–79; Pichler, F. et al., *Die Urbare*, II, str. 1171–1174, Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 291–296 in 583–588, op. 1366–1393; Krenn, *Die Oststeiermark*, str. 232–234 in Allmer, *Pfarrkirche*.

²⁹ Najbolj natančno Igor Sapač v tej številki Kronike.

³⁰ O poslikavi: Golob, *Freske*, Vignjevič, *Brestanica*; Menoni, *Stensko slikarstvo*, str. 2–6; Höfler, *Humanismus = Humanizem*, str. 136 in 285 (fotografija) ter najbolj natančno Simona Menoni v tej številki Kronike.

³¹ O gradu in gospodstvu Šrajbarski turn: Kos, M., *Gradiivo*, II, str. 655; Cevc, *Kulturni spomeniki*, str. 190–191; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 390, op. 189; Smole, *Graščine*, str. 490–492; Stopar, *Grajske stavbe*, 13, str. 154–163; Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 95, 96–97 in 99 in kot edini, ki je gradnjo povezal z Rajhenburškimi Igor Sapač v tej številki Kronike.

³² O ž. c. in župniji Leskovec: Benedik, *Krško*, str. 158–161; Cevc, *Kulturni spomeniki*, str. 185–190; Štefanac, *Leskovec*; Mlinarič, *Celjan*, str. 203–216; Pahor, *Župnijska cerkev*; Höfler, *Humanismus = Humanizem*, str. 134 in 277 (fotografija) in kot edini, ki je gradnjo povezal z Rajhenburškimi Igor Sapač v tej številki Kronike.

nih zgodovinarjev Janez Höfler jo je nedavno označil kot »najpomembnejšo cerkveno zgradbo tega časa v Sloveniji«. Temu je potrebno dodati še ponovno gradnjo gradu Brežice,³³ ki sodi v čas, ko so ga imeli v posesti Rajhenburški. Gotovo ne slučajno je letnica na portalu glavnega vhoda v grad Brežice »1548«, torej iz časa, ko je bil še v posesti Rajhenburških. V sklop kvalitetne umetnosti v povezavi z Rajhenburškimi sodi tudi nagrobnik zadnjega moškega člana rodbine Hansa Rajnprehta. Ta se nahaja daleč stran od izvirnega gradu ob Savi v župnijski cerkvi v Sindelburgu³⁴ pod gradom Niederwallsee ob Donavi.

Posebne raziskave bi si zaslužila še kulturno-zgodovinska plat Rajhenburških. Za slovenski prostor je izjemna ugotovitev, da sta se ohranili medalji dveh Rajhenburških: medalja Jurija III. (23. V. 1500 – 28. II. 1541; pok. ž. c. Brestanica),³⁵ ki jo je leta 1531 ali 1532 najbrž v Nürnbergu naredil nemški medaljer Ludwig Neufahrer († IV. ali V. 1563, Praga),³⁶ in medalja Hansa Rajnprehta, ki jo je leta 1566 v Padovi naredil italijanski medaljer Ludovico Leoni (1531, Padova – 1606, Rim).³⁷ Če k temu dodam še, da je bil slednji leta 1562 najprej študent univerze v Wittenbergu in leta 1565 univerze v Padovi ter da je denarno podprl delovanje protestantske tiskarne v Urachu,³⁸ je razlogov za poglobitev raziskovanja zgodovine Rajhenburških dovolj.

Zaradi zgoraj navedenega kot tudi zaradi omejenega prostora se bom v tem članku omejil le na zgodovino gradu Rajhenburg in rodbine Rajhenburških do začetka 15. stoletja, ko delovanje rodbine preseže okvir lokalne zgodovine Posavja. S tem obdobjem zgodovine Rajhenburških je neločljivo povezana tudi zgodovina domnevno sorodnih rodbin z gradov okoli Rajhenburga: Tvarog (tudi Torek),³⁹ Reštanj⁴⁰ in Šperenberk.⁴¹ Z željo, da odgovorim na vprašanje, ali so te rodbine dejansko bile sorodne oz. istega izvora, bom njihovi zgodovini namenil enako pozornost kot Rajhenburgu in Rajhenburškim. Sicer pa upam, da bo članek, kdaj v prihodnosti doživel nadaljevanje.

Rajhenburški, Reštanjski in Tvaroški v 12. in 13. stoletju

Obe najstarejši navedbi Rajhenburga, prva iz leta 895 v listini vzhodnofrankovskega kralja Arnulfa, kjer so omenjene »tri kraljeve kmetije v Marki tik Save pri Rajhenburgu«,⁴² ki bi jih naj dobil v last Valtuni, prednik sv. Heme († 29. VI., verjetno 1045), in druga iz leta 1043 v listini salzburskega nadškofa Balduina (1041–1060), kjer se omenja »posestvo v Rajhenburgu pri Savi«,⁴³ ki ga je Hema

³³ O gradu, gospostvu in mestu Brežice: Mell - Thiel, *Die Urbare*, str. 130–131; Kos, M., *Brežice*, Kohlbach, *Steirische Baumeister*, str. 110; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 251–253; Kos, M., *Red*; Koropec, *Brežice*, Curk, *Brežice*; Koropec, *Brestanica*, str. 52–54 in 55–56; Stopar, *Grajski objekti*, str. 88–90; Schäffer, *Festungsbau*; Blaznik, *Historična topografija*, 1, str. 76–78; Otorepec, *Srednjeveški pečati*, str. 129–132; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 18–26; Weiss, *Das Städtewesen*, str. 10, 12–13, 15–16, 24, 33, 51, 60, 96, 119, 181–182; Golec, *Podoba*; Kos, D., *Vitez*, str. 256–258; Kosi, *Brežice*, Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 87–89 in Ravnikar, *Mestne elite*.

³⁴ O nagrobniku: Hornung, *Die Inschriften*, str. 118–120 in Zajic, »Zu ewiger Gedächtnis aufgerichtet«, s. v.

³⁵ O njem: Schönhuth, *Chronik*, str. 254; Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 82 (napačno: »dolgo časa stotnik v Osijeku«); Rupel, *Primož Trubar*, str. 36–37; Schäffer, *Ein Ritter*, str. 69, op. 23; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 213 in str. 530, op. 1072 ter str. 298 in str. 590–591, op. 1407; Koropec, *Brestanica*, str. 55, str. 56, str. 61 (»Jurij V.«); Walten, *Die Breuner*, str. 119–120; Tersch, *Österreichische Selbstzeugnisse*, str. 280 in str. 281.

³⁶ Datacija izdelave je glede na napis: »+ IORG VO REICHEBVRG HAVBTMA 3U RAIN ALT 3^e LAR« in znani datum rojstva. O medalji: Habich, *Die deutschen Medailleure*, str. 119 (napačno: »1536«) in isti, *Die deutschen Schaumünzen ... 1/2*, str. 189, št. 1353 in Taf. CLI, 10 (napačno: »1537«), cf. tudi Attwood, *Italian Medals*, 1. Text., str. 202, št. 313 (napačno: »1533«).

³⁷ Napis: »IOH; REINP. A. REICHENBURG. AET. SVAE XVII«. O medalji: Attwood, *Italian Medals*, 1. Text., str. 202, št. 313 in isti, *Italian Medals*, 2. Plates, Plate 73, št. 313a.

³⁸ Med 1563, IV. 23. in 1564, IV. 23. (Bučar, *Računi*, str. 179).

³⁹ O gradu Tvarog in Tvaroških: Kos, M., *Urbardi*, str. 33–34; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 258; Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [41]–[42]; Stopar, *Grajski objekti*, str. 103–104; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 428; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 136 ter Kos, D., *Vitez*, str. 257 (genealoška preglednica 46: BREŽICE – RAJHENBURG – REŠTANJ – ŠPERENBERK – TVAROG) in 386.

⁴⁰ O gradu Reštanj in Reštanjskih: Kos, M., *Urbardi*, str. 32; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 256; Stopar, *Grajski objekti*, str. 95; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 224–225; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 104–105 ter Kos, D., *Vitez*, str. 257 (genealoška preglednica 46: BREŽICE – RAJHENBURG – REŠTANJ – ŠPERENBERK – TVAROG) in 363–364.

⁴¹ O gradu in gospostvu Šperenberk ter Šperenberških: Kos, M., *Urbardi*, str. 32–33; Lang, *Die Salzburger Leben*, II., str. 373–374; Pirchegger, *Die Grafen*, str. 192; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 258; Koropec, *Brestanica*, str. 46, 50 in 51; Stopar, *Grajski objekti*, str. 102–103; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 322; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 133 ter Kos, D., *Vitez*, str. 257 (genealoška preglednica 46: BREŽICE – RAJHENBURG – REŠTANJ – ŠPERENBERK – TVAROG) in 378–379. Pirchegger je domneval, da je bil grad Šperenberk na območju naselja Likov Vrh severozahodno od Rajhenburga. Koropec, gotovo najboljši poznavalec historične topografije tega dela Slovenije, je v besedilu prevzel Pircheggerjevo lokacijo (str. 46), ni pa Šperenberka označil na priloženem zemljevidu (str. 60).

⁴² Listina ddo. 895, IX. 29., Ötting (*MDC 1*, št. 3 in *GZS 2*, št. 309; *MGH DD Arn*, št. 138 ne omenja možnosti dopolnila prvotnega besedila). O listini: Štih, *Strukture*, str. 361–362, isti, *Zgodovinsko o Hemi Krški*, str. 14 in prispevek istega v tej številki Kronike.

⁴³ Listina 1043, I. 6., Krka (*MDC 1*, št. 16 in *GZS 3*, št. 124). V Jakschevi izdaji je sicer del besedila z omembo Rajhenburga označen kot pristen. O listini: Štih, *Zgodovinsko o Hemi Krški*, str. 18 in prispevek istega v tej številki Kronike. V prav tako ponarejeni listini ddo. (1043), VIII. 15., (Krka) (*MDC 1*, št. 17 in *GZS 3*, št. 126) se omenja samo posestvo

predala salzburski nadškofiji, sta nepristni. Glede na razmere, ki so bile na ozemlju današnje Slovenije v času madžarskih vpadov,⁴⁴ torej med prvo in drugo omembo, je zelo malo možnosti, da bi se domnevni grad ohranil. Čeprav sta obe omembi povezani z začetkom salzburske posesti v Posavju,⁴⁵ sta ohranjeni v prvi oziroma najstarejši kopijalni knjigi krške škofije.⁴⁶ Zapisani sta bili v zadnji četrtini 12. stoletja na osnovi neohranjenih originalnih predlog. Ti sta bili dopolnjeni v skladu z neznanimi interesi krške škofije ali pa v primeru starejše omembe mor-da celo salzburske nadškofije. Velja opozoriti, da čeprav se omenja kraj z značilnim »grajskim imenom« *»Richenburch«*,⁴⁷ se v nobenem primeru grad izrecno ne omenja. Še več, menim, da krajevnega imena Rajhenburg pred gradnjo gradu sploh ni moglo biti. Ker pa je bil v času nastanka dopolnjenih prepisov grad Rajhenburg že zgrajen, ga je veljalo uporabiti za geografsko opredelitev posesti tudi za čas pred njegovim nastankom, čeprav je verjetno bilo znano, da grad ne stoji že zelo dolgo. Tako ostaja prvotno ime kraja Rajhenburga, od leta 1953 sicer Brestanica, neznano. Dejanski čas nastanka gradu Rajhenburg je zabeležil pisec med letoma 1170 in 1177 napisanega življenjepisa⁴⁸ salzburskega nadškofa Konrada I. (1106–1147). Pisec opisuje razmere ob meji z Ogrsko, ki je od leta 1091 zajemala tudi Slavonijo, to je severni del današnje Hrvaške, v prvi četrtini 12. stoletja z naslednjimi besedami: »Ker so Ogri s svojimi napadi spremenili mejno območje⁴⁹ skoraj v puščavo, je (nadškof Konrad) sklenil, da napravi mir z njihovim kraljem. Med tistimi, ki so imeli svoja posestva po rečenem mejnem območju,⁵⁰ je bil (nadškof) prvi, ki je začel misliti na mir. Z dobrimi nasveti in veliko previdnostjo je ustregel obema strankama ter jima mnogo koristil. Preden je bil ta mir sklenjen, so veliko trpeli Ogri in Bavarci, ker

so drug drugemu vsak dan z različnimi napadi pustošili zemljo. Zaradi tega je zadelo mnogo nezgod tamkajšnje Bavarce in Slovane,⁵¹ ker so si napadalci lastili ljudi, živino in razne stvari, ki so jim prišle v roke, ter puščali za seboj popolnoma opustošeno zemljo.«⁵² Ko Konradov življenjepisec opisuje dogajanje med letoma 1131, ko je bila sklenjena dokončna mirovna pogodba, zaradi katere »ni samo prišla nadškofova zemlja (ob meji z Ogrsko) do starega blagostanja, temveč se je vso mejno območje⁵³ takrat napolnila z vasm, gradovi in kmetovalci tako, kakor je še danes«,⁵⁴ in 1147, ko je nadškof umrl, navede, zakaj je prišlo do teh sprememb:⁵⁵ »Lipnico je popolnoma na novo začel staviti, vendar dela ni dokončal. Zato jo je pa moralo pozneje braniti bolj vojaštvo kakor pa njeno zidovje. V Ptujju je bil star, a dolgo časa razrušeni grad. Dal ga je na novo popraviti tako, kakor se to danes vidi. Rajhenburg je na novo sezidal. Zadnje tri gradove je dal napraviti zoper Ogre, ko se je z njimi pomiril in sklenil prijateljsko zvezo. Njegov namen je bil, da bi zavaroval mejno območje,⁵⁶ če bi Ogri zaradi svoje naravne nestanovitnosti prelomili prisego. Lahko bi jo branil, ko je na primernih mestih postavil gradove. Zato pa tudi tam do danes ni roparjev in njih napadov, pač pa se povsod kaže blagostanje.« Glede na različen način opisovanja gradnje gradov izhaja, da je nadškof Konrad grad v Lipnici začel graditi od temeljev, vendar ga ni dokončal, na Ptujju je dal obnoviti star, vendar od časa uničen grad, Rajhenburg pa je zgradil na novo.⁵⁷ Najnovejši opis stavbnega razvoja gradu⁵⁸ izrecno poudarja, da so najstarejši deli gradu iz 12. stoletja. Velja poudariti, da je sicer salzburska nadškofija prišla do posesti v Posavju leta 1043, vendar so se čezmejni vdori ob Savi in z njimi potreba po utrdbi začeli šele potem, ko je Slavonija postala del Ogrske, torej po letu 1091.

Ne glede na izpovednost besed Konradovega življenjepisca pa velja pripomniti, da je pozabil omeniti tisto, kar je bilo najpomembnejše za zgoraj opisani razcvet obmejnega ozemlja: naselitev oborožencev na nove gradove Lipnica, Ptuj in Rajhenburg. Gotovo po tehtnem premisleku je nadškof Konrad za grajske poveljnike izbral moške, ki so izstopali po svojih sposobnostih. Na njihove sposobnosti kaže tudi dejstvo, da so ti moške utemeljili tri pomembne plemiške rodbine Ptujске, Lipniške in

ob Savi. Tudi ta del je Jakschevi izdaji označen kot pristen.
44 Stih, *Madžari*.

45 O salzburski posesti v Posavju: Kos, M., *K postanku*; Kos, M., *Urbarji*, str. 20–35; Pirchegger, *Der Besitz*, str. 59–61, 69 in priloga, Mlinarič, *Salzbursko Posavje* ter Stih, *Izvor = Ursprung*, str. 38–39 = 40–41.

46 O njej: *MDC 1*, str. XV–XVI.

47 O pomenu besede *burg*: Pettau, *Imena*, str. 10 in 191.

48 Wilhelm Wattenbach (ed.), *Vita Chunradi archiepiscopi*, *MGH SS 11*, str. 62–77, primerjaj prevedene odlomke *GZS 4*, št. 19, 29, 61, 70, 88, 104a, 105, 109 in 113.

49 V izvornem besedilu »*marchiam*«, kar Franc Kos prevaja kot »(štajersko) mejno grofijo«. Menim, da je s to besedo mišljeno mejno območje Karantanske/Štajerske marke (od leta 1180 vojvodstva), kjer je Lipnica, Podravske marke, ki je leta 1147 postala del prvonavedene marke in v kateri je Ptuj, ter Posavinja/Savinje, severnega dela nekdanje Savinjske marke, ki bo dokončno postalo del Štajerske leta 1311 in v katerem je Rajhenburg. V času nastanka Konradovega življenjepisa sta bili na tem ozemlju še vedno dve upravni enoti, čeprav je prav v tem času Posavinje začelo postajati del Štajerske, glej Kosi, *Dežela*, str. 531–532.

50 Gl. op. 49.

51 V izvornem besedilu »*Sclavi*«, kar Franc Kos prevaja kot »Slovenci«.

52 *Vita Chunradi archiepiscopi*, c. 18 (*MGH SS 11*, str. 73, prevod po *GZS 4*, št. 88).

53 Gl. op. 49.

54 *Vita Chunradi archiepiscopi*, c. 18 (*MGH SS 11*, str. 74, prevod po *GZS 4*, št. 105).

55 *Vita Chunradi archiepiscopi*, c. 20 (*MGH SS 11*, str. 75, prevod po *GZS 4*, št. 109).

56 Gl. op. 49.

57 Peter Stih v tej številki *Kronike*.

58 Igor Sapač v tej številki *Kronike*.

Rajhenburške. Vsem trem rodbinam je bilo skupno, da niso dobili gradov v fevd, temveč v dedno kastelanstvo. Še največ vemo o začetkih Ptujskih,⁵⁹ kar glede na njihov pomen ni presenetljivo, saj so bili poleg Žovneško-Celjskih gotovo najpomembnejša srednjeveška plemiška rodbina z ozemlja današnje Slovenije. Friderik I. Ptujski je isti kot leta 1106 v tradicijskih noticah šentpavelskih benediktincev na zadnjih mestih med pričami omenjeni prišlek z Bavarske⁶⁰ in med leti 1111/12 in 1124 omenjeni kastelan manj pomembnega salzburskega gradu Stein⁶¹ v Labotski dolini. Potem ko je postal kastelan gradu Ptuj, enega ključnih gradov salzburskih nadškofov in Štajerske, je postal tudi eden najpomembnejših salzburskih ministerialov, saj se v letih 1132 in 1137 omenja kot priča v dveh listinah, vendar obakrat na visokem mestu.⁶² Že generacija njegovih vnukov je z bratoma Friderikom III. Ptujskim (1180–1220, † 1222), od katerega izvirajo vsi Ptujski do izumrtja rodbine leta 1438, in Otonom I. Kunšperškim (1188–1249, † pred 6. VIII. 1251), od katerega izvirajo Kunšperški, ki so torej veja Ptujskih, sodila med najpomembnejše plemiče Štajerske, če pa k temu dodamo še njunega brata krškega škofa Henrika II. (1214–1217),⁶³ je ugled rodbine očitno. Manj jasni so začetki Lipniških,⁶⁴ saj se po Lipnici imenuje več oseb naenkrat, ki so morda bili po poreklu iz Koroške, saj so bili sorodniki krškega škofa Romana I. (1131–1167)⁶⁵ iz rodbine kastelanov Brež, najpomembnejšega salzburskega gradu na Koroškem. Lipniški so bili v 12. stoletju zelo

pomembni salzburski ministeriali, saj so bili kastelani gradu Lipnica, središča salzburske posesti na Štajerskem. Že v tem stoletju je eden izmed njih, krški škof Roman II. (1174–1179),⁶⁶ dosegel visoko cerkveno službo, kar je zagotovo povezano s sorodstvom z njegovim predhodnikom Romanom I.

V primerjavi s Ptujskimi in Lipniškimi so podatki o začetkih Rajhenburških skromnejši. To ni presenetljivo, saj je bil družbeni položaj Rajhenburških nižji. Za razliko od Ptujskih in Lipniških, ki so bili ne samo pomembni salzburski ministeriali, temveč tudi člani gosposkega stanu dežele Štajerske,⁶⁷ so bili Rajhenburški samo vitezi. Prvi zanesljivo omenjeni Rajhenburški je Oton I., ki je bil leta 1141 v Brežah⁶⁸ priča v listini salzburskega nadškofa Konrada I. o razrešitvi spora za posestvo »Cezt« (gl. sliko 2). Ta omemba je tudi prva pristna omemba kraja Rajhenburg in posredno prva istoimenskega gradu. Kakšen je bil Otonov ugled, se nazorno kaže z njegovim zadnjim mestom med pričami, res pa je, da so pred njim navedeni zelo ugledni plemiči. Naslednjega člana rodbine Rajnberta spoznamo kot pričo v tradicijski notici datirani med letoma 1140 in 1150⁶⁹ salzburskega ministeriala Engelskalka iz Brež za prošnjo Chiemsee na Bavarskem. Pomenljivo je, da tukaj ni naveden kot zadnji med tremi pričami. Najbolj izpovedna listina o začetkih Rajhenburških je nastala leta 1155 v Vidmu, danes delu Krškega,⁷⁰ ko je bila v navzočnosti salzburskega

⁶⁶ O njem: Obersteiner, *Die Bischöfe*, str. 54–58.

⁶⁷ Primer: med petnajstimi najpomembnejšimi ministeriali Štajerske in Koroške, ki so poleg grofov Ulrika III. Vovbrškega in Henrika Pfannberškega z znamenito *Reinsko prisego* 21. IX. 1276 (org. HHStA, *UBSt* 4, št. 600, fotografija listine Vidmar – Hajdinjak, *Gospodje / Lords*, str. 21) prisegli zvestobo nemškemu kralju Rudolfu I. Habsburškemu (in jo odrekli Otokarju II.), sta Friderik V. Ptujski in Hartnid II. Lipniški.

⁶⁸ Listina ddo. 1141, (VII.), Breže (*UBS* 2, št. 203). Priče: »gospod Roman, krški škof, grof Sigfrid iz Lebenaua, grof Popo »de Creine«, grof Oton iz Ortenburga, (svobodniki) Oton iz Machlanda, Henrik Pris, Meginhard iz Šumberka, (ministeriali) Engelsalk iz Brež, Majngot (iz Surberga), točaj, Adalbero (iz Dieberinga), stolnik, Hartnid (iz Irzlinga oz. Fischacha), komornik, Gotfrid iz Wietinga, Rudolf iz Deinsberga, Wisint iz Pongaua, Oton iz Rajhenburga (»Otto de Richenburch«).

⁶⁹ Tradicijska notica da. (1140/50) (*MDC* 3, št. 718). Priče: »Gotfrid iz Wietinga, Rajnbert iz Rajhenburga (»Reginbertus de Richenburch«), Eberhard iz Lipnice«.

⁷⁰ Listina da. 1155, Videm (Krško) (*MDC* 1, št. 187/II), ki je nadaljevanje listine ddo. 1154, (jesen), St. Radegund (*MDC* 1, št. 187/1, fotografija in prevod obeh delov listine Baraga, *Listina*, str. 18–21). Priče: »grof Bertold iz Bogenaa; Kadold iz Sommersdorfa, Leopold iz Plaina, Majnhalm »de Chraïne«, Egno iz Schlippsa, Henrik iz Steina, Karel, Rudolf iz Albecka, »liberi«; Sigmar iz Lipnice, Friderik iz Landsberga, Friderik iz Ptuja, Oton iz Rajhenburga in njegov brat Rajnbert in njun »avunculus« Konrad iz Rohrbacha, Markvard iz Itzlinga, Rudiger iz Pongaua, Vilelhelm iz Wagingberga, »Salzburgenses«, Henrik iz Straßburga in njegov bratranec Engelbert, Odaskalk iz Vitanja, Rudiger »de Wihselberch«, »Gurcenses«; Rudiger iz Žebnika in njegov sin Rudiger, Gerloh iz Trusenja, Eberhard »od Draves«; vitezi grofa Bertolda iz Bogenaa: Kadold »de

⁵⁹ O Ptujskih (izbor): Pirchegger, *Die Herren*; Freed, *German Source*; Freed, *Rudolf of Habsburg*; Freed, *Noble*, s. v.; Hajdinjak, *Gospo*; Vidmar, *Die Herren*; Vidmar – Hajdinjak, *Gospodje / Lords*; Hajdinjak, *Mesto*, str. 265–272 in Hajdinjak, *Viteštvo*.

⁶⁰ Pirchegger, *Die Herren*, str. 4 je opozoril, da je ime Friderik do začetka 12. stoletja v Vzhodnih Alpah redko. Zato Freed, *German Source*, str. 87 meni, da je (1106) omenjeni Friderik iz Bavarske (*MDC* 3, št. 525) verjetno bodoči Friderik I. Ptujski.

⁶¹ Pirchegger, *Die Herren*, str. 31, op. 1 je dvomil, da je v tradicijskih noticah da. (1111/22), da. (1123/38) in ddo. (1124), III. 30. omenjeni Friderik »de Petra« (*MDC* 3, št. 543, 590 in 608) bodoči Friderik I. Ptujski. Stein v Labotski dolini, danes Steinberg pri Šentpavlu, je bil vsaj leta 1215 v posesti Ptujskih (*MDC* 4/1, št. 1720). Leta 1245 predana brata Friderik IV. in Hartnid I. Ptujška šentpavelskim benediktincem patronatske pravice nad kapelo v St. Georgen unter Stein (*MDC* 4/1, št. 2321).

⁶² Listini ddo. (1132, V.): na prvem mestu, takoj za duhovniki, celo pred Gotfridom iz Wietinga, najpomembnejšim salzburskim ministerialom na Koroškem v prvi polovici 12. stoletja, in da. 1137, Breže: pred Pinzgauskimi in Lipniškimi (*UBS* 2, št. 154 in 175; prva manjka v *GZS* 4).

⁶³ O njem: Obersteiner, *Die Bischöfe*, str. 80–82.

⁶⁴ O Lipniških (izbor): Zahn – Siegenfeld, *Nachwort*, str. 85–86; Pirchegger, *Geschichte ... bis 1282*, str. 414; Heissenberger, *Die Adelswappen*, str. 7–8 in 85–88; Freed, *Noble*, s. v. in Hajdinjak, *Gospo*, str. 75.

⁶⁵ O njem: Obersteiner, *Die Bischöfe*, str. 26–44 in Freed, *Noble*, s. v.

nadškofa Eberharda I. (1147–1164) in številnih plemičev opravljena predaja posesti Tirna pri Litiji. Med 44 pričami, ki so navedene po svojem družbenem položaju in vazalski odvisnosti, so med devetimi salzburškimi ministeriali navedeni brata Oton in Rajnbert Rajhenburška ter njun sorodnik,⁷¹ verjetno brat njune matere, Konrad iz Rohrbacha ((1145/47) 1147–1168),⁷² ki se kot salzburški ministerial omenja tudi leta 1161. Kljub kar osmim omembam v virih vsaj za zdaj ni možno lokalizirati tistega izmed številnih Rohrbachov,⁷³ po katerem

Winzer», Rudolf »de Hohenbach«, Oton »de Satelbogen« in njegov brat Konrad, Ermfrid »de Wezelscelle«, Kunon »de Strazchirichen« in Hartung, Hajdenrik »de Romoldestorf«, Bertold iz Krškega in njegov sin Valter, Ditrik »de Chraïne«, Gerloh »de Framlinsberge«, Rudiger iz Burghausena, Gotsalk »de Pittena, Reginmar iz Krškega in njegov sin Swiker, Friderik »villicus«, tudi Hugo, sin Kadolda iz Sommersdorfa».

⁷¹ V listini se navaja kot »avunculus«, kar po Preinfalk, *Rodbina*, str. 364 pomeni: ujec, materin brat; bratranec.

⁷² Listina ddo. (1145, II. 15./1147, IV.), Breže (*UBS* 2, št. 234), tradicijska notici da. (1147), Breže (*MDC* 3, št. 830) in ddo. (1154, IV.), Oglej (*MDC* 3, št. 1377/VII), listina da. 1155, Videm (Krško) (*MDC* 1, št. 187/II), tradicijska notica da. (1161) (*MDC* 3, št. 1014), listine ddo. 1162, (po V. 11.), Motnica (*UBS* 2, št. 362), da. 1167, Pilštanj (*MDC* 1, št. 251/I), ddo. 1168, III. 3., Breže (*UBS* 2, št. 388).

⁷³ *MDC* 2, str. 239: »Štajerska, kateri?«, *MDC* 4/2, str. 1002: brez pojasnila, *GZS* 4, str. 595: »Rovi, zahodno od Žič« in *UBS* 3, str. R 226: »kateri?«. Na območju Vzhodnih Alp je vsaj 29 krajev z imenom Rohrbach ali podobnim (v oklepaju okrožja), od katerih je v štirih v srednjem veku stal grad ali pa se je po njem imenovala plemiška rodbina – Spodnja Avstrija 9 krajev: Rohrbach pri Weistrachu (Amstetten) z gradom posredno omenjenim leta 1344 s Kolomanom iz Rohrbacha (*Handbuch ... I.*, str. 297, 298 in 609, Kaltenegger et al., *Burgen: Mostviertel*, str. 368, vendar tudi str. 228–229), Rohrbach pri Allandu (Baden), Rohrbach pri Ziersdorfu (Hollabrunn), Rohrbach an der Gölsen (Lilienfeld), Rohrbach am Steinfeld (Neunkirchen), Rohrbach pri Pfaffenschlagu (Waidhofen an der Thaya), Oberrohrbach in Unterrohrbach pri Leobendorfu (Korneuburg) ter Röhrenbach (Horn) z gradom posredno omenjenim leta 1170 z Majnhardom iz Röhrenbacha, vazalom grofov iz Poigena (*Handbuch ... I.*, str. 502–503, Jettler et al., *Burgen*, str. 441); Zgornja Avstrija 1 kraj: Rohrbach in Oberösterreich v Mühlviertelu, od leta 1320 trg (*Handbuch ... I.*, str. 98); Bavarska 10 krajev: Rohrbach pri Friedbergu (Aichach-Friedberg), Rohrbach pri Rehlingu (Aichach-Friedberg), Rohrbach pri Eichendorfu (Dingolfing-Landau), Rohrbach pri Landau an der Isar (Dingolfing-Landau), Rohrbach pri Erhartingu (Mühltdorfu am Inn), Rohrbach pri Niederbergkirchenu (Mühltdorfu am Inn), Rohrbach pri Rennertshofenu (Neuburg-Schrobenhausen), Rohrbach pri Egingu am See (Passau), Rohrbach (Pfaffenhofen an der Ilm) z gradom posredno omenjenim leta 1040 s Tasilom iz Rohrbacha in Rohrbach pri Regenu (Regen); avstrijska Štajerska 6 krajev: Rohrbach pri St. Josef (Deutschlandsberg) z gradom posredno omenjenim leta 1367 s Friderikom iz Rohrbacha (Ebner, *Burgen ...* 3, str. 148–149), Rohrbach oz. Rohrbach-Steinberg (Graz), Rohrbach an der Lafnitz (Hartberg), Rohrbach bei Sebersdorf (Hartberg), Rohrbach am Rosenberg pri Mettersdorfu am Saßbach (Bad Radkersburg) in Rohrbach pri Kulmu (Weiz) ter slovenska Štajerska 1 kraj: leta 1320 prvič omenjen »Rohrbach« (verjetno Trstenik ali kaj podobnega) pri Ptuj, ki se je kasneje verjetno spojil z leta 1301 prvič omenjeno Slovenjo vasjo (cf. Blaznik, *Historična topografija ...* 2, str. 242 in 298) in Gradiščansko 2 kraja: Rohrbach bei Mattersburg (Matters-

burg) in Rohrbach an der Teich (Oberwart).
se je Konrad imenoval. Navedbe v virih kažejo na Konradovo izvor iz srednjega dela Koroške, saj vedno nastopa kot priča darovalcev ali prejemnikov posesti s tega območja. Obenem pa kljub številnim Rohrbachom na območju Vzhodnih Alp ni nobene iz Koroške. Žal nam tudi morebitna natančna lokacija Konradovega Rohrbacha še vedno ne bi povedala, od kod so prišli Rajhenburški na Rajhenburg. Namig na njihovo dejavnost do leta 1155 se kaže v navedbi kraja izdaje listine (*»Rajhenburg, pri sv. Rupertu«*), ki izpričuje, da je takrat že stala cerkev sv. Ruperta v Vidmu.⁷⁴ To navedbo lahko razumemo kot potrdilo, da so Rajhenburški uspeli pomakniti mejo proti Ogrski v ravnino na levem bregu Save morda že do Sotle in osvojeno območje tudi začeli kolonizirati.⁷⁵ V tem pogledu je zanimiva primerjava med Rajhenburškimi in Friderikom II. Ptujskim (1144?, 1153–1167, † pred 1178), ki mu tega ni uspelo narediti na območju vzhodno od Ptuja. Novozgrajena cerkev sv. Ruperta, ki je bila sedež prazupnije celotnega območja salzburškega Posavja, je imela glede na pomik meje proti vzhodu geografsko logično mejo na stičišču prvotne, še iz leta 1043 izvirajoče salzburške posesti in od Ogrske po letu 1131 osvojenega območja. Gotovo ne naključno prvo območje ustreza območju starejše kolonizacije med potokom Sevnico, ki se pred Sevnico izliva v Savo, do prvotno obmejnega Rajhenburga, oz. območju kasnejšega salzburškega urada in deželskega sodišča Sevnica.⁷⁶ Drugo območje vzhodno od Rajhenburga ustreza območju mlajše kolonizacije oz. območju kasnejšega salzburškega urada in deželskega sodišča Brežice. Za zgodovino gradu Rajhenburg pomembna ugotovitve, ki se kaže iz navedene krajevne označbe, je sklep, da je bil grad prvotno središče okoli 300 km² velike salzburške posesti v Posavju, saj se po njem opredeljuje novozgrajena cerkev. Obenem lahko sklepamo, da je leta 1155 nadškof Eberhard skoraj zagotovo obiskal grad. Zanesljivo pa je bil nadškof Eberhard na gradu Rajhenburg v začetku leta 1160.⁷⁷

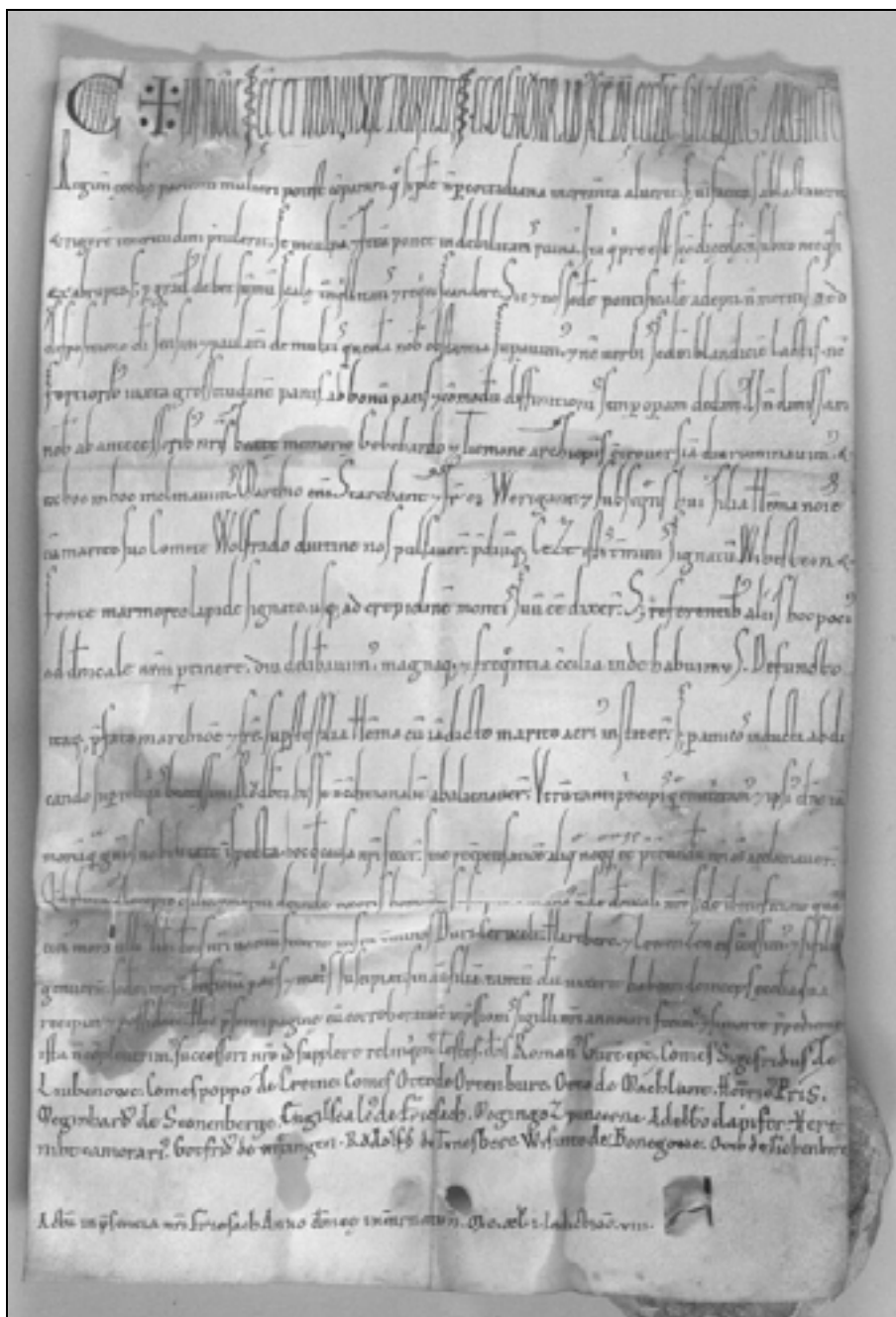
burg) in Rohrbach an der Teich (Oberwart).

⁷⁴ O ž. c. sv. Ruperta in župniji v Vidmu: Kovačič, F., *Zgodovina*, str. 90–93 in Kovačič, M., *Videmska prazupnija*.

⁷⁵ O kolonizaciji salzburškega Posavja: Kos, M., *K postanku*, str. 56–59 in Kos, M., *Urbarji*, str. 22–26.

⁷⁶ O upravnih in sodnih razdelitvah salzburškega Posavja: Kos, M., *K postanku*, str. 53 in Kos, M., *Urbarji*, str. 26–28.

⁷⁷ Nadškof Eberhard I. v pismu krškemu škofu Romanu I. piše, da bo nedvomno že 25. I. 1160 v Rajhenburgu (*GZS* 4, št. 394).

Slika 2: Listina ddo. 1141, (VII.), Breže salzburškega nadškofa Konrada I. za posestvo »Cezt« (org. HHStA, fotografija: MOM). Med pričami je kot zadnji naveden prvi znani član rodbine Rajhenburških Oton I. Ta omemba je tudi prva pristna omemba kraja Rajhenburg in posredno prva omemba istoimenskega gradu.

Na naslednjo omembo kakšnega Rajhenburškega naletimo šele 35 let kasneje leta 1190,⁷⁸ ko salzburški nadškof Adalbert II. (1168–1174/77 in 1183–1200) v Straßgangu sprejme Ulrika III. Graškega, do takrat sicer deželno knežjega ministeriala, med salzburške ministeriale. Med pričami tega dejanja sta na zadnjem mestu navedena Rajnbert in

Henrik I. Rajhenburška. Verjetno gre še vedno za istega Rajnberta, ki je bil omenjen sredi 12. stoletja, in nekega mlajšega člana rodbine. Žal pa ni navedena stopnja sorodnosti med njima. Za Henrika poznamo še datum (brez letnice) smrti († 9. VI. po 1190).⁷⁹ Ohranil se je v enem izmed salzburških nekrologijev. Kakšna je povezava med obema prej

⁷⁸ Listina ddo. (1190, XI.–XII.), Straßgang (UBS 2, št. 475c).

⁷⁹ *Necrologia S. Rudberti Salisburgensis* (MGH Nscr. 2, str. 141).

navedenima Rajhenburškima in naslednjim članom rodbine Gotfridom I., ki leta 1196 priča kot zadnji navedeni v listini nadškofa Adalberta za samostan St. Lambrecht,⁸⁰ ostaja neznano. Neznano ostaja tudi, kaj je bil obema Rajhenburškima s konca 12. stoletja leta 1208 v Salzburgu omenjeni Ernest Rajhenburški,⁸¹ ki se omenja kot priča na neuglednem predzadnjem mestu med trinajstimi salzburskimi ministeriali v listini salzburskega nadškofa Eberharda II. (1200–1246) za samostan Seckau. Po tej omembi v virih na najdemo plemiča, ki bi se imenoval po Rajhenburgu kar 38 let. To ne pomeni, da v virih ni posrednih podatkov o Rajhenburških. Istega leta kot Ernest Rajhenburški se v Brežah izdani listini⁸² krškega škofa Valterja (1200–1213) za krškega ministeriala Ortolfja Planinskega (1190–1227), posestnika Rajhenburgu sosednjega gradu Planina,⁸³ ter njegovi ženo Gerbergo in hčerko Herado med pričami omenja Albert I. Reštanjski. Imenoval se je po gradu Reštanj,⁸⁴ ki je nekoč stal na območju istoimenske vasi severno od Senovega. Majhen in nepomemben grad je bil zgrajen ob severni meji salzburske posesti v Posavju in je dobil ime po večjem in starejšem Rajhenburgu. Zanimiva, a žal nedokazljiva teza je, da so Reštanj zgradili Rajhenburški kot bivališče tistih članov rodbine, za katere je Rajhenburg, ki je bil v drugi polovici 12. stoletja spremenjen iz prvotno skromnejšega gradu v za nadškofa primerno rezidenco,⁸⁵ postal pretesen. V virih ni nobene druge opore za ugotovitev, da je bil prvi po Reštanju imenovani plemič član rodbine Rajhenburških, razen dejstva, da se v njegovem času ne omenja nihče, ki bi bil imenovan po Rajhenburgu.

Kar pa ne pomeni, da se ne omenja Rajhenburg. Ko je v virih naslednjič omenjen Rajhenburg, je omemba povezana z verjetnim bivanjem nadškofa Eberharda v gradu Rajhenburg pred ali po dogodku, zaradi katerega je 17. decembra 1213 izdal listino na gradu Podsreda.⁸⁶ Tega dne je bila poroka nadškofovega pomembnega ministeriala Friderika IV. Ptujkega (1211–1261, † pred 23. VI. 1265),⁸⁷

začetnika rodbine Podsredskih, ki so torej veja Ptujskih, s Herado, hčerko pomembnega krškega ministeriala Ortolfja Planinskega. Nadškof je ob poroki na Ortolfovem drugem, prav tako krškem gradu Podsreda, izdal listino, s katero Friderikovi sorodniki jamčijo posest njegove tašče Gerberge. Kot lahko razberemo s seznama prič omenjene listine, so se pomembnemu dogodku primerno tega dne na gradu Podsreda zbrali pomembneži iz okolice. Čeprav ni med njimi nobenega po Rajhenburgu imenovanega plemiča, je med njimi Albert Reštanjski. Med duhovniki so navedeni župnik Rupert iz Rajhenburga in njegovi duhovniki Franko, Hartvik, Markvard ter kaplan Rivin. Prvi duhovnik kljub poimenovanju ni bil iz današnje Brestanice, temveč iz Vidma v današnjem Krškem. Še konec 13. stoletja se župnik pri Sv. Rupertu v Vidmu omenja kot »župnik iz Rajhenburga«.⁸⁸ Možno je, da so trije naslednji duhovniki videmskega župnika duhovniki treh cerkva, ki so kasneje postale sedeži vikariatov oz. župnij:⁸⁹ cerkev sv. Nikolaja v Sevnici,⁹⁰ cerkev sv. Petra v Brestanici⁹¹ in cerkev sv. Lovrenca v Brežicah.⁹² Menim, da je zadnji duhovnik videmskega župnika, kaplan starejše, romanske grajske kapele v gradu Rajhenburg, ki je po

teštvo, str. 116. O gradu, gospodstvu in trgu Podsreda ter Podsredskih, ki niso bili stranske veja Svibenskih, temveč stranska veja Ptujskih: Orožen, *Das Bisthum*, VI, str. 317–323; Mell – Thiel, *Die Urbare*, str. 107; Pirchegger, *Die Grafen*, str. 190 in 199 (genealoška preglednica); Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 242–243; Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [52]–[53]; Koropec, *Zemljiško gospodstvo Podsreda*; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 103–104; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 79–92; Stopar, *Grad Podsreda*; Kos, D., *Blesk*, s. v., Hajdinjak, *Gospe*, str. 75–76, op. 56 in Kos, D., *Vitez*, str. 348–350.

⁸⁸ V seznamu papeških desetih oglejskega patriarha iz leta 1296 »*Plebanus de Rexchimburch*« (Höfler, *O prvih cerkvah*, str. 66, št. 414).

⁸⁹ Med te cerkve sodi tudi cerkev sv. Mihaela v Pišecah, ki pa je gotovo kasnejšega nastanka, saj se prvič omenja šele v listini ddo. 1406, VII. 2., Salzburg (Lang, *Die Salzburger Leben*, II, št. 373–2), župnije pa v oborožitvenem redu za Štajersko iz leta 1445 (Seuffert – Kogler, *Die ältesten steirischen Landtagsakten*, I, št. 44). O ž. c. sv. Mihaela in župniji v Pišecah: Kovačič, F., *Zgodovina*, str. 92.

⁹⁰ Prva omemba župnika v listini ddo. 1323, VII. 25., Sevnica (*RHSt 2/1*, št. 1478). O ž. c. sv. Nikolaja in župniji v Sevnici: Kovačič, F., *Zgodovina*, str. 92 in Kovačič, M., *Videmska prazupnja*, str. 65.

⁹¹ Prva omemba župnika v listini ddo. 1330, VIII. 12., Videm/Udine (Valentinelli, *Nonnulla documenta*, str. 430–431). O ž. c. sv. Petra in župniji v Brestanici: Kovačič, F., *Zgodovina*, str. 91; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 296–297 in 588–590, op. 1395–1403; Curk, *Brestanica*, str. 116–123 in Kovačič, M., *Videmska prazupnja*, str. 64–65.

⁹² Prva posredna omemba cerkve sv. Lovrenca v listini ddo. 1353, V. 18. (prp. StLA št. 2473e, Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.), prva omemba vikarja v listini 1354, VI. 1. (prp. StLA št. 2509, Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.). O ž. c. sv. Lovrenca in župniji v Brežicah: Kovačič, F., *Zgodovina*, str. 92; Dolinar, *Vpetost*; Weiss, *Das Städtewesen*, str. 181–182 in Kovačič, M., *Videmska prazupnja*, str. 65.

⁸⁰ Listina ddo. (pred 1196, I.), Breže–1196, XI. 2. (*UBS* 2, št. 500).

⁸¹ Listina ddo. 1208, XII. 11., Salzburg (*UBS* 3, št. 622).

⁸² Listina ddo. 1208, V. 30., Breže (*MDC* 1, št. 418).

⁸³ O gradu, gospodstvu in trgu Planina ter Planinskih (t. i. prvotnih – morda veja Trušenjskih in t. i. drugotnih – veja Svibenskih): Sartori, *Die Burgvesten*, 5, str. 143–144; Orožen, *Das Bisthum*, VI, str. 250–268; Mell – Thiel, *Die Urbare*, str. 117–119; Kos, F., *Doneski*, str. 61–66; Kovačič – Wambrechtsamer, *Planina*; Pirchegger, *Die Grafen*, str. 190–192 in 199 (genealoška preglednica); Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 243–244; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 76–79; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 64–70; Kos, D., *Blesk*, s. v. in Kos, D., *Vitez*, str. 341–344.

⁸⁴ Gl. op. 40.

⁸⁵ Prispevek Igorja Sapača v tej številki Kronike.

⁸⁶ Listina ddo. 1213, XII. 17., Podsreda (*UBS* 3, št. 669).

⁸⁷ O njem: Freed, *Noble*, s. v.; Hajdinjak, *Gospe*, str. 75; Vidmar – Hajdinjak, *Gospodje / Lords*, str. 14 in Hajdinjak, *Vi-*

zadnjih raziskavah⁹³ bila za slovenski prostor izjemno kvalitetno oblikovana in dokončana pred koncem 12. stoletja. Če lahko sklepamo, da je bila kapela del sprememb, ki jih je je povzročila sprememba gradu Rajhenburg v nadškofovo občasno rezidenco, pa to ne velja za kovnico breških denaričev.⁹⁴ Ta je delovala kratek čas v času nadškofa Eberharda II. in pred letom 1241 in za njo ni bil potreben večji gradbeni poseg. Sodila je v skupino kovnic, ki so nastale na mejnem območju s Hrvaško zaradi velikega povpraševanja po breških denaričih na Ogrskem. Verjetno je kovnica v Rajhenburgu delovala ob pomembnejši kovnici v Brežicah,⁹⁵ ki je delovala od okoli leta 1220 in vsaj do leta 1246.

V prvi polovici 13. stoletja, če že ne prej, je bil zgrajen pod gradom na vzpetini in ob sotočju Lokovskega potoka in Save stolp, ki sedaj tvori stavbno jedro gradu Turn⁹⁶ v Brestanici. Glede na to, da je bil grad na vzpetini občasno bivališče salzburškega nadškofa – za čas dolgega pontifikata nadškofa Eberharda II. poznamo tri primere njegovega verjetnega bivanja, že omenjeno decembra 1213 ter februarja 1241 in septembra 1246,⁹⁷ – je bil stolp zgrajen kot novi dodatni bivalni prostor grajske posadke. V Lipnici in na Ptuj, kjer sta bila gradova zagotovo občasni rezidenzi salzburškega nadškofa,⁹⁸ sta podobno nastala današnji grad Polheim⁹⁹ in Mali grad oz. Zgornji dvor.¹⁰⁰ Gotovo sta bila razloga za gradnjo stolpa ob Savi tudi varovanje gradu na vzpetini ter nadzor cestnega in vodnega prometa.

Pomenljivo pa je, da se v nasprotju s pogostimi omembami Ptujskih in Lipniških v tem času ne omenja nihče, ki bi se imenoval po Rajhenburgu, temveč samo Albert Reštanjski. Tako leta 1235 na Ptuj¹⁰¹ priča, ko Friderik IV. Ptujski podari križnikom patronat nad cerkvijo v Veliki Nedelji. Ker ni naveden na koncu seznama prič, lahko sklepamo, da je dosegel določen družbeni vzpon. Prav zato bi Alberta Reštanjskega pričakovali med pričami listin, ki jih je nadškof Eberhard II. izdal februarja 1241 v Brežicah.¹⁰² Samo v prvi, s katero je nadškof Ortolfu, imenovanemu »Lisjak«, podelil več fevdov po Salzburškem, so med siceršnjimi salzburškimi ministeriali navedene priče iz Posavja, ki pa niso bili iz rodbine Rajhenburških: Konrad (II.) Kozjanski (1241–1249),¹⁰³ iz Rajhenburgu sosednjega gradu krške škofije Kozje,¹⁰⁴ vendar pred letom 1249 tudi kastelan Brežic in kot takšen vodilna osebnost salzburškega Posavja, ter Ringel in Prehtel iz Brežic, ki sta najverjetneje bila takratna kastelana gradu Brežice. Albert Reštanjski, to pot celo z nazivom »dominus«, se omenja zadnjič med pričami v listini nadškofa Eberharda II., s katero je aprila 1241 v Wolfsbergu¹⁰⁵ podelil kastelanom gradu Reisberg pravice ministerialov. Medtem ko se tudi Ringel iz Brežic kasneje v virih ne pojavlja več, se Prehtel iz Brežic ponovno omenja kot Prehtlin Tvaroški in kot zadnja priča v listini nadškofa Eberharda II.,¹⁰⁶ izdani septembra 1246 v Brežicah¹⁰⁷ za ministeriale iz Krškega. Argument za enačenje je redkost imena Prehtel oz. Prehtlin. Ime je sicer lahko skrajšana oblika bodisi imena Albreht (nemško *Albrecht*), bodisi Rajnpreht (nemško *Reinprecht*), vendar menim, da glede na položaj v seznamih prič Prehtel iz Brežic oz. Prehtlin iz Tvaroga ni isti kot Albert

⁹³ Prispevka Igorja Sapača in Mije Oter Gorenčič v tej številki Kronike.

⁹⁴ O kovnici Rajhenburg: Pogačnik, *Srednjeveške kovnice* (3), str. 439 ter *CNA* 1, str. 202 in 407 ter TAFEL 59. Kovnica je neposredno dokazana z napisi »+ RICHbVR.« na reverzih novcev, novci pa so poznani iz najdbe Abapusza (županija Szabolcs-Szatmár-Bereg) na severovzhodu Madžarske zakopane v času mongolskega napada na Ogrsko leta 1241.

⁹⁵ O kovnici Brežice: Pogačnik, *Srednjeveške kovnice* (3), str. 429–438 ter *CNA* 1, str. 196–201 in TAFEL 58–59. Kovnica je neposredno dokazana z napisi »RAINE« ali »REINET« na novcih, posredno pa je omenjena v listini ddo. 1252, XII. 26, Gmünd (GZS 6/1, št. 185).

⁹⁶ O gradu in gospostvu Turn v Brestanici: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 258; Koropec, *Brestanica*, str. 56 in 61; Stopar, *Grajski objekti*, str. 86–87; Curk, *Brestanica*, str. 128–133; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 134–136 in Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 93, glej tudi prispevka Igorja Sapača in Dejana Zadravca v tej številki Kronike.

⁹⁷ Listine ddo. 1241, II. 9., Brežice (UBS 3, št. 966), ddo. 1241, (ok. II. 9.), Brežice (UBS 3, št. 967) in ddo. 1246, IX. 22., Brežice (GZS 6/1, št. 17).

⁹⁸ Nadškof Eberhard II. je bil zagotovo v Lipnici vsaj desetkrat: 1202 (UBS 3, št. 550), 1205 (UBS 3, št. 584), 1215 (UBS 3, št. 685), 1218 (UBS 3, št. 725), 1219 (UBS 3, št. 736), 1221 (UBS 3, št. 762), 1231 (UBS 3, št. 859), 1234 (UBS 3, št. 907), 1244 (UBS 3, št. 1037) in 1246 (GZS 6/1, št. 18). Na Ptuj je bil zagotovo vsaj trikrat: 1235 (UBS 3, št. 908), 1236 (UBS 3, št. 914) in 1246 (GZS 6/1, št. 16).

⁹⁹ O gradu Polheim v Lipnici: Christian et al., *Schloß*, str. 150–151 in 162.

¹⁰⁰ O Malem gradu v Ptuj: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 67; Stopar, *Grajske stavbe*, 1, str. 73–74 in Curk, *Mali grad*.

¹⁰¹ Listina ddo. 1235, VII. 8., (Ptuj) (UBSt 2, št. 324). Priče: »prior Oton in brat Konrad iz Pridigarskega reda iz samostana na Ptuj, brat Oton in brat Karel iz križniške komende (v Veliki Nedelji), gospod Herman, vitez iz Ptuja, Pabo iz Draneka, Albert iz Reštanja, Oton "de Pirch", Ortolf iz Gorišnice, Henrik "Lupus"«.

¹⁰² Gl. op. 97.

¹⁰³ Omenjen je še v listinah ddo. 1248, IV. 21, Brežice (GZS 6/1, št. 58) in ddo. 1249, V. 15, Brežice (GZS 6/1, št. 88). V drugi listini je navedeno, da je Konrad Kozjanski izdajalsko nameraval izročiti grad Brežice tujcem. To verjetno pomeni, da je bil kastelan gradu Brežice in da ga je v nemirnih časih štajerskega interregnuma po smrti zadnjega Babenberžana Friderika II. in nepotrjenega salzburškega nadškofa Filipa Spanheimskega hotel predati Ogrom.

¹⁰⁴ O gradu in gospostvu Kozje ter Kozjanskih: Orožen, *Das Bisthum*, VI, str. 130–137; Pirchegger, *Die Herrschaften*, str. 19–20; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 239–240; Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [37]–[39]; Blaznik, *Historična topografija*, 1, str. 372–373; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 41–44 in Kos, D., *Vitez*, str. 301–303.

¹⁰⁵ Listina ddo. 1241, IV. 4., Wolfsberg (UBS 3, št. 968).

¹⁰⁶ Takrat že okoli 75 let stari cerkveni dostojanstvenik je na svojem zadnjem potovanju poleg Brežic obiskal tudi Ptuj, Lipnico in Breže, kjer je umrl 1. decembra 1246.

¹⁰⁷ Gl. op. 97.

Reštanjski. Grad Tvarog,¹⁰⁸ ki je nekoč stal na območju zaselka Na Terogu severozahodno od Senovega, sicer ni daleč stran od gradu Reštanj. Iz obstoječih virov ni možno potrditi, da so Tvaroški, ki so se kasneje imenovali Šperenberški, bili veja Rajhenburških.¹⁰⁹ Prehtlin Tvaroški se sicer omenja še v listini stiškega opata Janeza iz leta 1259,¹¹⁰ kjer je navedeno, da je neznano kdaj pred tem letom daroval samostanu Stična dve kmetiji, ki sta bili bližje samostanu Kostanjevica in sta zato bili prodani slednjemu. V že omenjeni listini iz leta 1246 je med pričami na uglednem mestu naveden »dominus« Gotfrid iz Rajhenburga. Ali je to ista oseba kot Gotfrid iz leta 1196, ni možno povsem zanesljivo potrditi, je pa možno, da gre kljub polstoletni razliki za še vedno istega Gotfrida.

Leta 1241 posredno in leta 1249 neposredno omenjeni grad Brežice,¹¹¹ zgrajen ob načrtno nastalem naselju, je najkasneje sredi 13. stoletja postal sedež urada za salzburske posesti vzhodno od Rajhenburga, obenem pa tudi sedež uprave za vse salzburske posesti v Posavju.¹¹² Izvoljeni salzburski nadškof Filip Spanheimski (1247–1257), kasnejši oglejski patriarh (1269–1272) in nesojeni koroški vojvoda, je bil v času svojega pontifikata trikrat ali štirikrat v Brežicah: aprila in morda septembra 1248, maja 1249 ter februarja 1254;¹¹³ in enkrat v Sevnici: konec marca in v začetku aprila 1256.¹¹⁴ Glede na skromnejše bivalne razmere v gradu Brežice in takrat še neomenjenem, gotovo pa že stoječem gradu Sevnica¹¹⁵ lahko domnevamo, da je ob teh obiskih nad-

škof zelo verjetno vsaj del časa bival na razkošnejšem, a zdaj upravno manj pomembnem Rajhenburgu.¹¹⁶ V nobeni izmed šestih listin, izdanih ob teh obiskih, ni naveden nihče od Rajhenburških, pa tudi nihče od Reštanjskih ali Tvaroških. Tudi v listini, s katero je koroški vojvoda Ulrik III. Spanheimski (1256–1269) leta 1262 v Brežicah potrdil sporazum med svojim bratom, takrat že odstavljenim salzburskim nadškofom, in salzburskim stolnim kapitulom,¹¹⁷ ni omenjen nihče od Rajhenburških, a tudi nihče iz salzburskega Posavja. Šele leta 1268 v Brežicah izdana listina¹¹⁸ za samostan Kostanjevica salzburskega nadškofa Vladislava (1265–1270), sicer bratranca »zlatega in železnega« češkega kralja Otokarja II. Přemysla (1253–1278), ki je v tem času že vladal v po Babenberžanih podedovanih deželah Avstriji in Štajerski, kmalu pa bo zavladal tudi v po Spanheimih podedovanih deželah Koroški in Kranjski, nam postreže z novimi podatki o Rajhenburških: na zadnjem mestu med pričami je naveden Engelšalk Rajhenburški (1268–1290, † pred 22. V. 1304),¹¹⁹ za katerega pa žal spet ne vemo, v kakšnem sorodstvu je bil s prejšnjimi Rajhenburškimi. Na bolj uglednem drugem mestu med pričami je naveden »dominus« Rajnbert Tvaroški, kar je očitno zdaj že starejši Prehtel iz Brežic oz. Prehtlin Tvaroški. Neposredno pred Engelšalkom Rajhenburškim sta med pričami navedena tudi brata Konrad (III.) (1268–1300, † pred 1309) in Ekhard Pišečka, po Rajhenburgu sosednjem salzburskem gradu Pišece¹²⁰ imenovana pripadnika veje rodbine Kozjanskih.

Engelšalka Rajhenburškega ponovno najdemo v virih, ko leta 1275 v Lipnici izda listino, ki je prva ohranjena listina kakšnega Rajhenburškega (gl. sliko 3). S to listino je Engešalk pred chiemseejskim škofom Janezom (1274–1279), sicer bodočim krškim škofom, in ostalimi uglednimi pričami obljubil, da bo povrnil škodo, ki jo je povzročil salzburskemu nadškofu Frideriku II. (1270–1284) in njegovi škofiji. Škodo bo povrnil tako, da se bo v roku enega meseca pojavil na nadškofovem dvoru in ga ne bo zapustil do poravnave škode. Če bo ponovno delal

¹⁰⁸ Gl. op. 39.

¹⁰⁹ Poleg odsotnosti kakršnekoli izrecne ali vsaj posredne omembe sorodstva med rodbinama je glavni argument za trditev različnost grba Tvaroško-Šperenberških – tri konice v zgornjem delu štita in grba Rajhenburških – stoječi volk.

¹¹⁰ Listina ddo. 1259, I. 2. (URBK 2, št. 257; cf. Mlinarič, *Kostanjeviška opatija*, str. 154 in Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 109).

¹¹¹ Gl. op. 33.

¹¹² V listinah iz op. 97 se omenjata Gebhard in Bertold, stara oficiala urada Brežice, ter Gebhard, oficial v Brežicah, in v listini ddo. 1253, X. 23, Breže (MDC 4/1, št. 2552; manjka v GZS 6/1) se omenja urad Brežice.

¹¹³ Listini iz op. 103 in listini ddo. 1249, I. 6., Brežice (GZS 6/1, št. 75), ki je bila zapisana z navedenim datumom v Salzburgu (cf. listino ddo. 1249, I. 9., Salzburg; RSlzb 1, št. 58) na osnovi odločitve sprejete aprila ali septembra 1248, ko je bil nadškof gotovo (glej op. 103) ali pa zelo verjetno (cf. listino ddo. 1248, IX. 20., Ptuj; UBSt 3, št. 38) v Brežicah; ter listina ddo. 1254, II. 22., Brežice (RSlzb 2, str. 141, št. 200a; manjka v GZS 6/1).

¹¹⁴ Listini ddo. 1256, III. 29., Sevnica (Ankershofen, *Urkunden-Regesten*, str. 299, št. MCCXXXV; nepopolno URBK 2, št. 222 in MDC 4/1, št. 2626) in ddo. 1256, IV. 4., Sevnica (MDC 4/1, št. 2627).

¹¹⁵ O gradu, gospodstvu in trgu Sevnica: Sartori, *Die Burgvesten*, 6, str. 143–153; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 255; Kos, M., *Red*; Koropec, *Brestanica*, str. 51–52; Stopar, *Grajski objekti*, str. 96–101; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 280–283; Otorepec, *Srednjeveški pečati*, str. 176–180; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 118–129; Kos, D., *Vitez*, str. 368; Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 87; Sapač, *Stavbni razvoj*; Ravnikar, *Grad in Ravnikar*, *Mestne elite*.

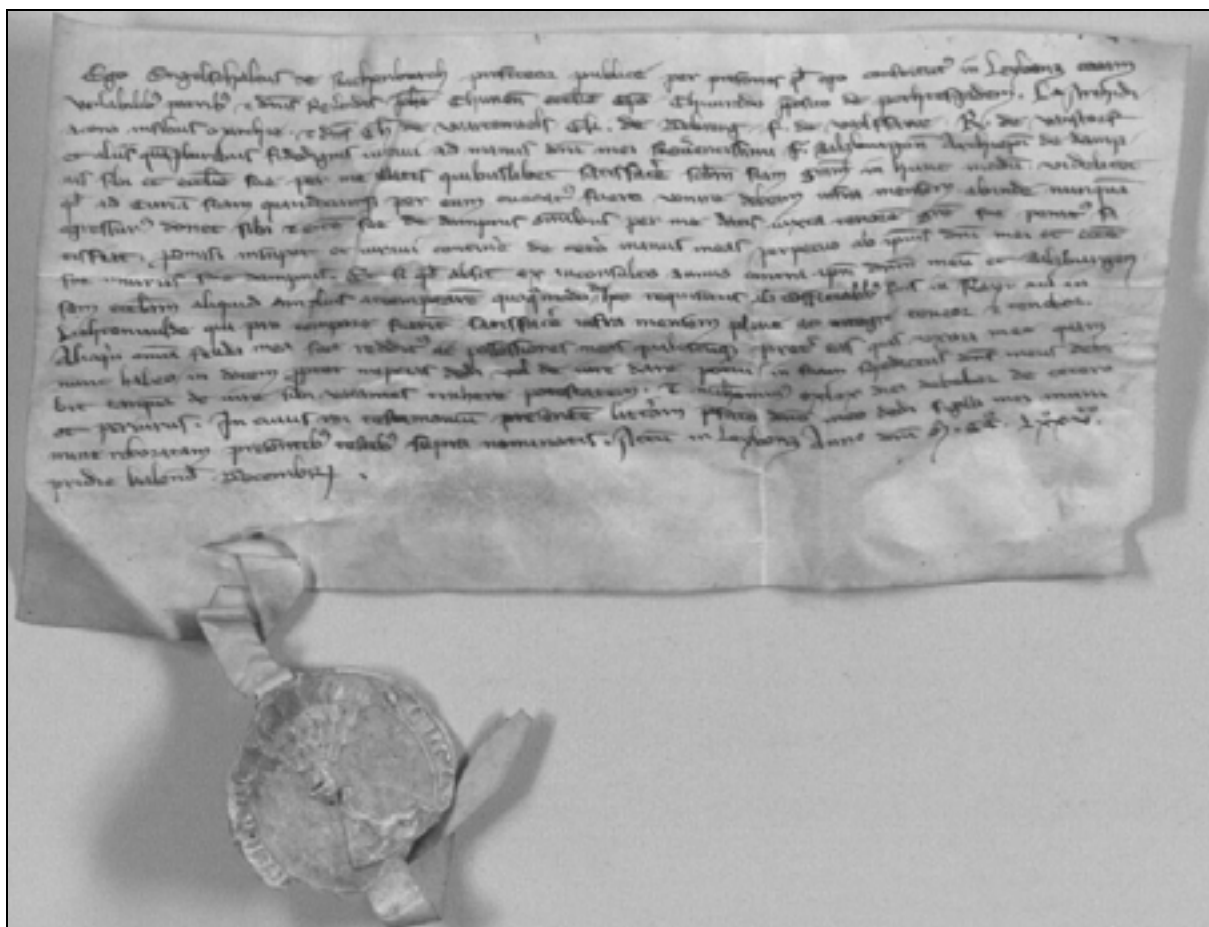
¹¹⁶ Primerjaj rekonstrukciji videza gradu Sevnica v 13. stoletju, gradu Brežice v 13. stoletju in gradu Rajhenburg v 12. stoletju: Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 87, 88 in 91.

¹¹⁷ Listina ddo. 1262, I. 16., Brežice (MDC 4/1, št. 2770).

¹¹⁸ Listina ddo. 1268, VI. 20., Brežice (UBSt 4, št. 286).

¹¹⁹ Ostale omembe listine ddo. 1275, XI. 30., Lipnica (UBSt 4, št. 575), ddo. 1277, XII. 9, Sevnica (UBS 4, št. 92) in da. 1290 (Grebenc, *Gospodarska ustanovitve*, str. 41, št. 91; cf. Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 117). Za datum njegove smrti glej listino iz op. 143. O njem: Freed, *Noble*, str. 167.

¹²⁰ O gradu in gospodstvu Pišece ter Pišečkih: Kos, M., *Urbarji*, str. 30–31; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 254–255; Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [29]–[30]; Stopar, *Grajski objekti*, str. 91–94; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 75–76; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 58–63 in Kos, D., *Vitez*, str. 339–341.

Slika 3: Listina ddo. 1275, XI. 30., Lipnica Engelsalka Rajhenburškega, s katero obljubi povrnitev škode, povzročene salzburskemu nadškofu Frideriku II. in njegovi škofiji (org. HHStA, fotografija: MOM). Na listini se je ohranil prvi znani pečat člana rodbine Rajhenburških.

škodo salzburški posesti, jo bo v roku enega meseca povrnil nadškofovim oficialom v Brežicah ali v Sevnici. V nasprotnem bo izgubil vse svoje fevde in posestva, razen tistih, ki so bili predani kot dota njegove sedanje žene, in bo veljal za brezpravnega. Listina nam pove, da je Engelsalk podlegel sicer zelo pogosti plemiški razvadi prisvajanja cerkvenih posesti. Sklepamo lahko, da je, čeprav proti svoji volji, vsaj nekaj časa preživel na dvoru salzburskega nadškofa. Izvemo tudi, da je bil oženjen vsaj dvakrat. Ker se v tej listini omenja salzburški urad Sevnica, je bil najkasneje v tem času sedež uprave zahodnega dela salzburskega Posavja prestavljen iz Rajhenburga v Sevnico. To pomeni, da so v tem času na gradu Rajhenburg bivali samo še Rajhenburški in zato na gradu vse do začetka 16. stoletja ni bilo gradbenih posegov.¹²¹ Izstavitelj je listino tudi pečatil in ker se je pečat¹²² ohranil, na njem prvič

razberemo grb Rajhenburških – stoječega volka.

Engelsalk Rajhenburški se naslednjič pojavi v virih po velikem političnem pretresu, ki se je zgodil konec leta 1276, ko je češki kralj Otakar II. Přemysl izgubil oblast nad po Babenberžanih in Spanheimih podedovanih deželah, istočasno pa je rimsko-nemški kralj Rudolf I. Habsburški te dežele pridobil. Med pričami listine Henrika (IV. Svibenskega oz.) I. Planinskega (1260, 1268 – po 2. V. 1302), izstavljene leta 1277 v Sevnici, je na prvem mestu med laiki naveden Engelsalk. S to listino je izstavitelj, ki je sicer pripadal gosposkemu stanu, prevzel kastelanstvo gradu Brežice in z njim povezano deželsko sodišče. Pomenljivo je, da je bilo kastelanstvo glavnega salzburskega gradu v Posavju zaupano posestniku sicer sosednjega gradu krške škofije in ne komu od posavskih salzburskih vitezov, nad katerimi pa je imel tudi izrecno navedeno sodno oblast

¹²¹ Prispevek Igorja Sapača v tej številki Kronike.

¹²² Opis pečata Zahn - Siegenfeld, *Nachwort*, str. 101; *UBSt* 4, št. 575 in Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, 360, op. 11: oblika: okrogel, premer = 43 mm; napis: »S • ENGEL

[SCALCI DE] RICHENBURG«; podoba: na desno nagnjen ščit z volkom (*UBSt* 4: panterjem), nad vogalom šlem okrašen s sedmimi šibami, vsaka s tremi pavjimi »zrcali«.

prav Planinski. Zadnja omemba Engelsalka Rajhenburškega kot živega je v listini njegove žene Zofije, ki je leta 1290 prodala samostanu Stična tri kmetije v Raki na Dolenjskem.

Sočasno z Engelsalkom Rajhenburškim sta živel tudi Oton Tvaroški (1277–1281)¹²³ in Vulfig Reštanjski (1279–1284, † pred 15. VI. 1317).¹²⁴ V virih ni nobene oporne točke, na osnovi katere bi lahko sklepali, v kakšnem sorodstvu sta bila Tvaroški in Reštanjski s sodobnim Rajhenburškim, pa tudi s predhodnimi Rajhenburškimi, Reštanjskimi ali Tvaroškimi. Oton Tvaroški se omenja prvič v listini, napisani leta 1277 v Lipnici, ko skupaj s štirimi uglednimi plemiči jamči za izpustitev svojega sorodnika¹²⁵ Otona Lichtenberškega (1267–1307), salzburškega ministeriala iz stranske veje gospodov iz Gradca,¹²⁶ ki se je imenovala po gradu Lichtenberg, danes Lichtenwald pri Velikovcu. Tudi iz naslednje omembe Otona Tvaroškega v listini, napisani leta 1281 v Lipnici, se kaže njegovo sorodstvo z Lichtenberškim, saj je ta prodal Frideriku (I.) Wolfsauvskemu (1260–1322)¹²⁷ iz pomembne rodbine salzburških vitezov na Štajerskem, sicer pa bratu Otonove žene Gizela, 21 kmetij, mlin in domec, ki so bili njena dote. Višina dote kot tudi sorodstvo z dvema vplivnima rodbinama – Gizelin nečak Ditrik Wolfsauvski bo postal lavantinski škof (1317–1332) – nam kaže, da pri Tvaroških gotovo ne gre za nepomembne plemiče. Prva omemba Vulfiga Reštanjskega je iz leta 1279, ko kralj Rudolf I. Habsburški (1273–1291) v Gradcu naznani pomiritev spora zaradi nekaterih posesti med krškimi škofom Janezom I. (1279–1281) in krškimi vazali Lemberskimi. Za povračilo škode krškemu škofu je jamčilo osem plemičev in med njimi kot zadnji ter edini viteškega stanu Vulfig. Naslednjega leta je Vulfig Reštanjski prodal samostanu Stična kmetijo pri Velikem Gabru na Dolenjskem. Zadnjič je Vulfig Reštanjski omenjen v virih septembra 1284,¹²⁸ ko je Brežice obiskal novoizvoljeni, a še ne potrjeni salzburški nadškof Rudolf (1284–1290), pred tem sicer dvorni kancler kralja Rudolfa.

Ob tej priložnosti se je nadškof najprej o spornih zadevah sporazumel s Konradom (III.) Pišečkim, nato pa sta pred njim poravnala večletni spor Henrik I. Planinski in isti Konrad. Med pričami slednjega sporazuma sta za pričami gosposkega stanu na zadnjem in predzadnjem mestu navedena »Val.« iz Reštanja in »Wl.« iz Rajhenburga.

Rajhenburški, Reštanjski in Tvaroško-Šperenberški v 14. stoletju

Ob koncu 13. stoletja se v okolici Rajhenburga pojavi še grad Šperenberg,¹²⁹ katerega natančna lokacija ni znana. Morda je grad Šperenberg bil na območju današnjega zaselka Kamenski hrib pri Presladolu severozahodno od Brestanice.¹³⁰ Od prve omembe leta 1300 se Šperenberg vedno omenja samo kot »gradišče«, ¹³¹ torej kot porušeni grad. Zato odpade njegovo enačenje s Turnom v Brestanici. Prvi znani Šperenberški Rajnpreht I. se z leta 1300 v Salzburgu izdano listino¹³² odpove zase in za svoje dediče vsem zahtevam do gradu Tvarog, razen tistih, ki mu jih je podelil nadškof Konrad IV. (1291–1312) ob podelitvi in to samo proti možnosti preklica, ter obljubi, da brez dovoljenja nadškofa ne bo obnovil gradu Šperenberg. Prav posest gradu Tvarog nam omogoča, da v njem prepoznamo sorodnika, morda sina Otona Tvaroškega. V Salmeji Tvaroški,¹³³ ženi salzburškega ministeriala iz Bavorske Ekharta Eichhamskega (1285–1316),¹³⁴ ki se omenja v leta 1306 v Salzburgu in Lipnici izdanih listinah, lahko prepoznamo sorodnico, verjetno sestro, Rajnprehta Šperenberškega. Ker se slednji v teh listinah ne omenja, kmalu zatem leta 1309 pa je bil kastelan Tvaroga Henrik Gaberniški (1309–1322),¹³⁵ sicer tudi kastelan gradu v Brežicah, skle-

¹²⁹ Gl. op. 41.

¹³⁰ Za ta predlog sem se odločil zaradi omembe gradišča Šperenberg sosednjih krajev v fevdnem zapisu ddo. 1432, ok. XII. 25., Ptuj (Lang, *Die Salzburger Leben*, III, št. 406–10 in Koropec, *Brestanica*, str. 51), potencialno »grajskega imena« in lege: nad zaselkom je strma vzpetina, pod njo pa ob potoku Blanščica potekajoča cesta. Zdi se mi, da je prav ta lega botrovala imenu: nemško *die Sperre* zapora oz. *sperren* zapirati, zapreti + *berg*.

¹³¹ Listine ddo. 1342, V. 1. (*RSIzb* 3, št. 1275), ddo. 1343, IV. 4., Salzburg (*RSIzb* 3, št. 1309), ddo. 1343, IV. 4., Salzburg (*RSIzb* 3, št. 1310), ddo. 1347, III. 4., Salzburg (org. HHStA, *MOM*), ddo. 1351, V. 23., Salzburg (org. HHStA, *MOM*) in ddo. 1355, V. 13. (prp. StLA, Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 322) ter fevdna zapisa ddo. 1382, ok. X. 16. (Lang, *Die Salzburger Leben*, III, št. 98) in ddo. 1432, (ok. XII. 25.), Ptuj (Lang, *Die Salzburger Leben*, II, št. 406–10).

¹³² Listina ddo. 1300, junij 12., Salzburg (*RSIzb* 2, št. 495).

¹³³ Listini ddo. 1306, VII. 2., Salzburg (*UBS* 4, št. 241) in ddo. 1306, VII. 31., Lipnica (*RSIzb* 2, št. 796).

¹³⁴ O njem: Reindel-Schedl, *Laufen*, str. 371–372 in Freed, *Noble*, str. 141. O Eichhamskih (prvotno Aichheimskih): Dopsch, H., *VII. Salzburg*, str. 372–373; Reindel-Schedl, *Laufen*, str. 367–373 in Freed, *Noble*, s. v.

¹³⁵ O njem: omembi v salzburškem urbarju iz leta 1309 (Kos,

¹²³ Listini ddo. 1277, V. 19, Lipnica (*RSIzb* 1, št. 819) in ddo. 1281, II. 1., Lipnica (*RSIzb* 1, št. 982). Kraji posesti v drugi listini do zdaj niso bili natančno identificirani, kaže pa, da gre za posest na območju južnega dela avstrijske Štajerske.

¹²⁴ Listine ddo. 1279, IX. 29., Gradec (*MDC* 5, št. 399), da. 1280 (Grebenc, *Gospodarska ustanovitve*, str. 39, št. 80; cf. Mlinarič, *Stiška opatija*, str. 116), ddo. 1281, II. 22. (org. StLA – listine nisem videl) in ddo. 1284, IX. 30., Brežice (*RSIzb* 1, št. 1128). Za datum njegove smrti glej listino iz op. 154.

¹²⁵ V listini se navaja kot »amicus«, kar po Preinfalk, *Rodbina*, str. 364 pomeni: prijatelj, (običajno) nekrvni sorodnik.

¹²⁶ O rodbini t. i. »Udalrikov« iz Gradca: Pirchegger, *Landesfürst*, III, str. 207–210 in str. 214 (genealoška tabela).

¹²⁷ O Wolfsauvskih: Lang, *Die Leben*, str. 247; Lang, *Die Salzburger Leben*, II, str. 456–462 in Heissenberger, *Die Adelswappen*, str. 134–137.

¹²⁸ Poleg listine iz op. 143 še listina ddo. 1284, IX. 28., Brežice (*RSIzb* 1, št. 1127).

pam, da je bil prvonavedeni v tem času že pokojni. Z obema listinama iz leta 1306 sta Ekhard Eichhamski in njegova žena Salmej prodala zaradi ne bolj natančno pojasnjene nuje vsa posestva v Bavarski in Avstriji, z izkupičkom pa sta nameravala poiskati bivališče drugje. Glede na zadnji Ekhartovi omembi v dveh listinah Lipniških, izdanih leta 1316,¹³⁶ je možno, da je to bila Štajerska ali pa celo grad Tvarog. Ali je bil od leta 1316 imenovani Vulfing Tvaroški,¹³⁷ ki je gotovo bil sorodnik Šperenberškega in Tvaroške, posestnik gradu Tvarog, ni zanesljivo. V virih se vedno omenja kot »Tvaroški« in nikoli kot »iz Tvaroga«, kar pomeni, da najbrž ni živel na gradu Tvarog.¹³⁸ V letu 1322 se omenja kot porok ali priča v treh listinah salzburskih ministerialov Wolfsauvskih in Lipniških,¹³⁹ kar je gotovo povezano s tem, da je bil njihov sorodnik. Samo dvanajst dni po zadnji omembi v Lipnici je bil Vulfing Tvaroški med tistimi, eden izmed njih je bil tudi neimenovani Rajhenburški, ki jim je salzburski nadškof Friderik III. (1315–1338) iz rodbine Lipniških v Mühldorfu na Bavarskem podelil viteški udarec.¹⁴⁰ Zato se je gotovo 28. IX. 1322 udeležil bitke pri Mühldorfu, ki sicer velja za zadnjo veliko bitko brez strelnega orožja v Srednji Evropi. V bitki je zmagal rimsko-nemški kralj in bodoči cesar Ludvik IV. Wittelsbach (1314–1347). Vitezi salzburskega nadškofa so se bojevali na strani poraženca prav tako rimsko-nemškega kralja Friderika Habsburškega (1314–1330). Več salzburskih vitezov je bilo v bitki ujetih in nato po odplačilu odkupnine izpuščenih. Ali je bil med njimi Vulfing, ne vemo. Vulfingova ohranjena pečata¹⁴¹ z grbom s tremi konicami v zgornjem delu ščita nam omogo-

čata sklep, da Tvaroško-Šperenberški niso bili ista rodbina kot Rajhenburški.

V zadnji izmed listin z ohranjenim Vulfingovim pečatom je omenjena tudi njegova sestra Gerbirga, za katero pa je pečatil eden izmed Lipniških. To pomeni, da je bil verjetno njen sorodnik, morda brat njenega moža. Če je ta sklep pravilen, je bil ugled Tvaroško-Šperenberških dovolj visok, da je omogočal poroko v rodbino gosposkega stanu in sorodstvo s salzburskim nadškofom. Vulfing Tvaroški se v virih zadnjič omenja v treh listinah, izdanih leta 1326,¹⁴² dve sta spet v zadevah sorodnikov Lipniških, v tretji, izdani v Reisbergu na Koroškem, pa je celo naveden kot prva priča.

Kaže, da je bil tudi ugled Reštanjskih dovolj visok, da je omogočal poroko v rodbino gosposkega stanu. Žena Gotfrida Reštanjskega (1304 – pred 15. VI. 1317), ki se za življenja omenja samo v treh leta 1304 v Lipnici izdanih listinah,¹⁴³ je bila Margareta iz rodbine salzburskih ministerialov Kalhamskih.¹⁴⁴ Ti so sicer sloveli tudi kot roparski vitezi in jim je zato leta 1275 nadškof Friderik II. porušil grad (Neu-)Kalham pri Salzburgu. V omenjenih treh listinah se Gotfrid Reštanjski in Margareta Kalhamska odrekata porušenemu domcu na gradu Reštanj, ker je ta domec po pokojnem Engelšalku iz Rajhenburga kot prost pripadel salzburski cerkvi, obenem pa dobila v fevd grad Reštanj. Pomenljivo je, da se prejšnji posestnik domca Engelšalk Rajhenburški ne omenja ne kot sorodnik nobenega izmed izstaviteljev listin in tudi ne kot prejšnji posestnik gradu Reštanj. Ker se omenja tudi 200 oglejskih mark Margaretega zaženila in bodoči, ne pa že živeči otroci Gotfrida in nje, sklepam, da so listine nastale ob poroki ali pa kmalu po njej. Kasneje leta 1317¹⁴⁵ omenjeni hčerki sta torej bili rojeni po izdaji teh listin, njuni takrat že polnoletni bratje pa niso bili iz tega zakona, pač pa iz Margaretega prejšnjega zakona, in zato dejansko polbratje. Na vseh treh listinah so se ohranili Gotfridovi pečati, iz katerih lahko razberemo njegov grb:¹⁴⁶ trikotnik s kroglo na vrhu, kar pa pomeni,

M., *Urbarji*, str. 77 in 85), listina ddo. 1316, I. 8., Sevnica (*RHS* 1/1, št. 770) in omembi v salzburskem urbarju iz leta 1322 (Kos, M., *Urbarji*, str. 115 in 116). Po Blaznik, *Historična topografija*, 1, str. 197 se je imenoval po potoku, ki se vzhodno od Brežic izliva v Savo. Morda je bil njegov sedež stolp, ki se v 15. stoletju omenja v Gabrju, zaselku v Zagorju pri Pilštanju: Blaznik, *Historična topografija*, 1, str. 198–199.

¹³⁶ Listini ddo. 1316, II. 1. (*RHS* 1/1, št. 773) in ddo. 1316, VII. 11., Lipnica (*RHS* 1/1, št. 819).

¹³⁷ Prvič omenjen v listini ddo. 1316, I. 8., Sevnica (*RHS* 1/1, št. 770).

¹³⁸ V salzburskem urbarju iz leta 1322 se omenja grad Tvarog s pripadajočo posestjo, a brez imena tedanjega posestnika (Kos, M., *Urbarji*, str. 111).

¹³⁹ Listine ddo. 1322, II. 21. (*GZM* 3, št. 61, *RHS* 2/1, št. 1353), ddo. 1322, III. 25., Lipnica (*RHS* 2/1, št. 1362) in ddo. 1322, IX. 8., Lipnica (*RHS* 2/1, št. 1398).

¹⁴⁰ Dogodek je bil 20. IX. 1322 v Mühldorfu (*RHS* 2/1, št. 1400).

¹⁴¹ Opis pečatov ohranjenih na listinah ddo. 1322, II. 21. (org. StLA št. 1897a, *RHS* 2/1, št. 1353) in ddo. 1325, V. 25., Lipnica (org. HHStA, *RHS* 2/1, št. 1639 in fotografija MOM) po Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [41]–[42] in Tafel [II] Abb. 13: oblika: okrogel, premer = 23 mm; napis: »+ S BVLVINGI TWARVGARI«; podoba: koničasti ščit s tremi konicami v zgornjem delu ščita.

¹⁴² Listine ddo. 1326, IV. 30., Lipnica (*RHS* 2/1, št. 1714), ddo. 1326, IV. 30., (Lipnica) (*RHS* 2/1, št. 1715) in ddo. 1326, VIII. 5., Reisberg (*RHS* 2/1, št. 1739).

¹⁴³ Listine ddo. 1304, V. 22., Lipnica (org. HHStA, *RS/z* 2, št. 702 in fotografija MOM), ddo. 1304, V. 22., Lipnica (org. HHStA, *RS/z* 2, št. 703 in fotografija MOM) in ddo. 1304, V. 23., Lipnica (org. HHStA, *RS/z* 2, št. 704 in fotografija MOM).

¹⁴⁴ O njej: Freed, *Noble*, str. 174 (TABLE 1: Burdens of Matrimony) in 177 meni, da so bili Reštanjski gosposkega stanu. O Kalhamskih: Dopsch, H., VII. *Salzburg*, str. 373–374 in Freed, *Noble*, s. v.

¹⁴⁵ Listini v op. 152 in 154.

¹⁴⁶ Opis pečatov Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 256 in Koropec, *Brestanica*, str. 46: podoba: v trikotnem ščitu trikotnik s krogom, Kos, D., str. 364: podoba: trikotnik z nasajenim križem.

da ni pripadal rodbini Rajhenburških. Med nekaterimi sopečatniki omenjenih treh listin prepoznamo kasneje izpričane sorodnike Reštanjskih: Otona Planinskega, Henrika V., Ulrika II. in Rudolfa I. Svibenske ter Friderika I. Čreteškega. Leta 1314 omenjena Reštanjska, v imenu katere je potrdil sprejem 50 mark oglejskih denaričev njen nečak Gerhoh V. iz Radecka,¹⁴⁷ salzburški ministerial iz gradu Radeck¹⁴⁸ v bližini Salzburga, je bila gotovo Margareta, žena, morda pa že vdova Gotfrida Reštanjskega.

Šele leta 1309 se omenja naslednji Rajhenburški, ko Viljem I. (1309–1325) kupi od bratov Ulrika in Wolfla z neznanim priimkom pet kmetij verjetno nekje okoli Rajhenburga.¹⁴⁹ Tega istega leta nam salzburški urbar za posest v Posavju¹⁵⁰ sporoči, da je nek neimenovani Rajhenburški protipravno kupil 11 kmetij v enem izmed dveh Rudnikov pri Brežicah. Žal pa nam ta urbar ne sporoči, kdo je bil takrat kastelan v Rajhenburgu, ki je sicer dobil večje plačilo kot že omenjeni kastelan v Tvarogu. Rajhenburški kastelan je poveljeval štirim stražarjem in enemu vratarju. V primerjavi z njim je bil grajska posadka v Brežicah (osem stražarjev in en vratar) večja in zato tudi kastelanska plača višja. Grajska posadka v Sevnici je bila enako številčna, a je dobil kastelan bistveno večjo plačo. Glede na to, da sta bila porušeni grad Šperenberk in grad Reštanj dana v fevd, se v urbarju ne omenjata med gradovi s kastelani. Leta 1315 se v Brežicah izdani listini¹⁵¹ omenjajo trije člani rodbine Rajhenburških Friderik I. (1315–1343, † pred 13. XI. 1349), Oton II. (1315–1331, † pred 2. II. 1340) in Henrik II. (1315–1342). V kakšen sorodstvu so bili omenjeni, se nam razkrije v naslednji omembi leta 1317, ko bratje Friderik I., Gotfrid II. (1317–1340, † pred 23. III. 1343) in Oton II. podarijo svoji sestri Zofiji ob njenem vstopu v samostan dominikank Studenice 4 marke imenja v Čeričju pri Senovem.¹⁵² Priče daritve so bili njihovi bratranci Henrik II., Albreht (1317–1318) in Viljem I. ter kot zadnji Regenvart iz Reštanja, ki pa ni naveden kot sorodnik izdajatelj in zato najverjetneje oseba nižjega stanu iz gradu Reštanj. Če navedbo razumemo dobesedno, sta bili dve trojici bratov sinovi po imenu

neznanih očetov, ki sta bila brata, morda sinova Engelšalka Rajhenburškega. Listino je poleg izstavitelj pečatil njihov ujec¹⁵³ Oton Lipniški, kar pomeni, da so bili bratje Friderik, Gotfrid in Oton Rajhenburški tudi sorodniki Lipniških. Glede na to, da se je z besedo ujec običajno označevalo materinega brata, kar pa je bilo v tem primeru rodbina Kalhamskih, menim, da je sorodstvo segalo generacijo nazaj in da je bila morda Zofija, žena Engelšalka Rajhenburškega, iz rodbine Lipniških.

Kmalu zatem je na gradu Čretež¹⁵⁴ Juta, žena Friderika I. Čreteškega, potrdila, da je njena pokojna mati Juta Reštanjska s soglasjem njene pokojne sestre Diemute Boštanske ter hčerke njenega pokojnega brata Gotfrida Reštanjskega Elizabete podarile ostalim sestram Gertrudi, Rihci, Agnezi in vnukinji Margareti, njeni hčerki, ter Zofiji, hčerki njenega brata Gotfrida, ki so vse bile nune v samostanu Studenice, štiri in pol kmetij v Lazah pri Sevnici in prav tam kostanjev gozd, ki velja za pol kmetije. S to daritvijo je bil ustanovljen večni aniverzarij za izstaviteljčina starša Juto in Vulfinga Reštanjskega, brata Gotfrida Reštanjskega in sestro Diemuto Boštansko ter za ostale že umrle ali še živeče dediče. Listino sta pečatila izstaviteljčin mož in Henrik Boštanski, ki je bil sorodnik, morda sin pokojne Diemute. Ta listina in že omenjene listine iz leta 1304 nam omogočijo, da v Juti, ženi Vulfinga Reštanjskega, spoznamo članico gosposke rodbine imenovane po gradu Svibno¹⁵⁵ pri Radečah. Morda je ta Juta ista kot Juta Svibenska iz leta 1281.¹⁵⁶ Gotfrid Reštanjski je bil sodeč po tem, da se Zofija Reštanjska imenuje kot sestra Friderika I., Gotfrida II. in Otona II. Rajhenburških, drugi mož tukaj sicer neomenjene Margarete Kalhamske. Njen prvi mož je bil neznani Rajhenburški, ki pa je bil oče omenjenih bratov, ki so zato Zofijini polbratje. Gotfridove sestre so bile Juta, ki je bila verjetno že leta 1304 žena Friderika I. Čreteškega, člana gosposke rodbine iz gradu Čretež¹⁵⁷ pri Mokronogu,

¹⁴⁷ Listina ddo. 1314, X. 2. (*RSIzb* 2, št. 1183).

¹⁴⁸ V listini se sicer omenja Reštanjska kot »*Muhme*« Gerhoha, kar po Preinfalk, *Rodbina*, str. 365 pomeni: teta, očetova sestra; (običajno) nedirektna krvna sorodnica. Dejansko je bila Gerhohova neimenovana sestra žena nekega Kalhamskega. O njem: Freed, *Noble*, str. 138–139 (»Gerhoh III.«). O Berghemsko-Radeških: Freed, *Noble*, s. v. in Dopsch, H., *Der Ort*, str. 78.

¹⁴⁹ Listina ddo. 1309, V. 25. (*Inventar*, fol. 5v, Nr. 49, *RHS* 1/1, št. 87). To je najstarejša listina ohranjena v zgoraj opisanem *Inventarju*.

¹⁵⁰ Kos, M., *Urbarji*, str. 77 in 84–85.

¹⁵¹ Listina ddo. 1315, I. 30., Brežice (*RHS* 1/1, št. 713).

¹⁵² Listina ddo. 1317, VI. 5., Sevnica (*RHS* 1/1, št. 878), cf. Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 39.

¹⁵³ V listini se navaja kot »*oeheim*«, kar po Preinfalk, *Rodbina*, str. 365 pomeni: ujec, materin brat; (običajno) starejši krvni sorodnik.

¹⁵⁴ Listina ddo. 1317, VI. 15., Čretež (*RHS* 1/1, št. 880), cf. Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 40, ki uporablja za obe Juti, to je Juditi, ime Gertruda.

¹⁵⁵ O gradu in gospostvu Svibno in Svibenskih (izbor): Puff, *Die Grafen; Pettenegg, Genealogia; Zahn - Siegenfeld, Nachwort*, str. 111–112; Bourcy, *Eine kurze Familienchronik; Meister, Aus der Familiengeschichte; Orožen, Ostrovharji; Hebenstreit, Die Herren; Kos, M., Gradiivo*, II, str. 600–603; Koropec, *Žebnik; Smole, Graščine*, str. 473–475; Stopar, *Grajske stavbe*, 13, str. 143–150; Kos, D., *Vitez*, str. 220–224 in Kos, D., *Blesk*.

¹⁵⁶ Listina ddo. 1281, II. 22. (org. StLA št. 1185), cf. Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 30, ki citira samo studeniško kopialno knjigo iz 17. stoletja.

¹⁵⁷ O gradu in gospostvu Čretež ter Čreteških: Blaznik, *Zemljiška gospostva*, str. 61–64; Kos, M., *Gradiivo*, I, str. 88–89; Smole, *Graščine*, str. 118–120; Stopar, *Grajske stavbe*, 11–12, str. 21–29 in Kos, D., *Vitez*, str. 111–115.

pokojna Diemuta, žena neznanega člana rodbine krških ministerialov iz gradu Boštanj¹⁵⁸ na dolnjem bregu Save pri Sevnici, in tri nune v Studenicah. Poleg Zofije je bila Gotfridova hči tudi Elizabeta, obe pa sta bili rojeni verjetno po letu 1304 in zato leta 1317 še zelo mladi. Dve studeniški listini iz leta 1320¹⁵⁹ nam omogočata identifikacijo nadaljnjih sorodnikov Reštanjskih. S prvo listino Herburga Planinska, torej iz rodbine, ki je bila veja Svibenskih, sicer pa rojena Liechtensteinska, naznanja, da je svoji teti¹⁶⁰ Zofiji Reštanjski in samostanu Studenice predala 3 marke imenja pri Planini. Z drugo listino studeniška priorica G. potrjuje predajo. V obeh primerih je kot priča naveden Henrik III. iz Radecka,¹⁶¹ sin že omenjenega Gerloha V. in Zofijin sorodnik.

Do štiridesetih let 14. stoletja se v virih še večkrat omenjajo pripadniki te generacije Rajhenburških.¹⁶² V treh listinah¹⁶³ nadškofa Friderika III., zelo verjetno njihovega sorodnika, je bilo Rajhenburškim dovoljeno, da si smejo medsebojno izročati salzburške fevde: leta 1317 (bratom) Henriku II., Viljemu I., Albrehtu, (ter bratoma) Frideriku I. in Otonu II., leta 1318 (bratom) Henriku II., Viljemu I. in Albrehtu in leta 1333 neimenovanim bratom.

Kot je bilo že omenjeno,¹⁶⁴ je po imenu neznan Rajhenburški leta 1322 pred bitko pri Mühltdorfu dobil viteški udarec in se je zato gotovo te bitke tudi udeležil. Tudi v tem primeru ne poznamo njegove usode v bitki, torej ali je v bitki padel ali pa jo je preživel in se vrnil domov takoj ali šele po odplačilu odkupnine. Če je verjeti nezanesljivemu viru iz 18. stoletja,¹⁶⁵ je bil Friderik I. tisti Rajhenburški, ki se je udeležil te bitke. Ker je Friderik v letu 1323 pričal v listinah¹⁶⁶ sorodnika Hermana Čreteškega in sevniškega župnika Janeza, je v tem primeru bil med tistimi, ki niso padli ali pa bili v ujetništvu.

Friderikov brat Oton II. Rajhenburški je večkrat omenjen kot priča v listinah¹⁶⁷ vitezov Geulskih/

Gallskih iz Zgornje Štajerske, kar zelo verjeno pomeni, da je bila njegova žena iz rodbine Otakarja iz Geule (tudi Gaal in Gall, ok. 1265 – 1319/20), avtorja znamenite *Štajerske rimane kronike*. Oton se po enkrat omenja tudi kot priča v listinah štajerskih vitezov Prueschenkov in Lobmingerjev.¹⁶⁸ Njun brat Gotfrid II. se kot priča omenja v leta 1339 v Krškem izdani listini sorodnika Hartnida I. Svibenskega.¹⁶⁹ Nove podatke o tej veji rodbine Rajhenburških nam razkrijeta dve studeniški listini.¹⁷⁰ S prvo iz leta 1340 Friderik I. Rajhenburški doživljenjsko pokloni s privoljenjem svojega brata Gotfrida II., njune (pol)sestre (Elizabete) in nečaka Friderika II. Rajhenburškega (1340–1379, še 1380?),¹⁷¹ sina pokojnega Otona II., samostanu Studenice za svojo (pol)sestro Zofijo kmetijo v Brezju pri Sevnici. Z drugo listino iz leta 1343 je Friderik I. Rajhenburški s privoljenjem svojih dedičev ter Friderika II., sina svojega (pokojnega) brata (Otona), in vseh otrok svoje (pokojne) sestre (Elizabete) podari svoji (pol)sestri Zofiji, nuni v Studenicah, kmetijo v Brezju pri Sevnici, po njeni smrti naj dohodke od kmetije uporabijo za vzdrževanje večne luči pri Marijinem oltarju v samostanski cerkvi. Ker so večne luči bile običajno ob grobnicah, ta navedba ob že leta 1317 ustanovljenem večnem aniverzariju pomeni možnost, da je bila v samostanu Studenice grobnica Rajhenburških in/ali Reštanjskih. Med pričami je v obeh listinah naveden tudi Vulfig, župnik v Rajhenburgu, za katerega vemo, da je bil sin Gundakarja iz Žalca in stalni vikar cerkve sv. Petra v Brestanici.¹⁷² Bil je tudi naslednik prvega v virih znanega brestaniškega župnika Gebharda, ki je leta 1330 razsojal na patriarhovem sodišču v Vidmu v Furlaniji.¹⁷³ Na drugi listini se je ohranil pečat Friderika I. (gl. sliko 4), kjer sicer s težavo prepoznamo stoječega volka kot glavni del grba Rajhenburških.¹⁷⁴ Ker se Friderikov brat Gotfrid omenja v listini iz leta 1340, ne pa v listini iz leta 1343, je bil v tem času gotovo že mrtev.

¹⁵⁸ O gradu in gospodstvu Boštanj ter Boštanjskih: Pirchegger, *Die Grafen*, str. 192; Kos, M., *Gradivo*, I, str. 36; Smole, *Graščine*, str. 93–95; Stopar, *Grajske stavbe*, 13, str. 23–26; Kos, D., *Vitez*, str. 110 in Sapač, *Srednjeveški gradovi*, str. 89–90.

¹⁵⁹ Listini ddo. 1320, X. 5. (RHSt 2/1, št. 1247) in 1320, X. 5. (RHSt 2/1, št. 1248); obe listini manjkata v Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*.

¹⁶⁰ V listini se navaja kot »Muhme«, kar po Preinfalk, *Rodbina*, str. 365 pomeni: teta, očetova sestra; (običajno) nedirektna krvna sorodnica.

¹⁶¹ O njem: Freed, *Noble*, s. v. (»Henrik IV.«).

¹⁶² O njih: Koropec, *Brestanica*, str. 63 in 72, op. 6–12.

¹⁶³ Listini ddo. 1317, XI. 11. (*Inventar*, fol. 15, Nr. 146, RHSt 1/1, št. 905), ddo. 1318, I. 21. (*Inventar*, fol. 15v, Nr. 150, RHSt 1/1, št. 923) in ddo. 1333, III. 1. (*Inventar*, 15v, Nr. 149, RSlzb 3, št. 854).

¹⁶⁴ Cf. op. 140.

¹⁶⁵ Stadl, *Hellglänzender Ehrenspegel*, IV, str. 295.

¹⁶⁶ Listini ddo. 1323, II. 2. (RHSt 2/1, št. 1432) in ddo. 1323, VII. 25., Sevnica (RHSt 2/1, št. 1478).

¹⁶⁷ Listine ddo. 1319, VII. 13., Wasserberg in der Gaal (RHSt

1/1, št. 1096), ddo. 1322, I. 15., Gradec (RHSt 2/1, št. 1347), ddo. 1326, VIII. 14., Wasserberg (RHSt 2/1, št. 1743), ddo. 1328, IV. 1., Lipnica (RHSt 2/1, št. 1926) in ddo. 1331, VIII. 22., Gradec (Lang, *Die Lehen*, št. 113–11).

¹⁶⁸ Listini ddo. 1319, VIII. 30., Lipnica (RHSt 1/1, št. 1110) in ddo. 1326, VIII. 17., Weisskirchen (RHSt 2/1, št. 1745).

¹⁶⁹ Listina ddo. 1339, XI. 28., Krško (GZS, s. d.).

¹⁷⁰ Listini ddo. 1340, II. 2. (org. StLA št. 2153) in ddo. 1343, III. 23. (org. StLA št. 2221a), cf. Mlinarič, *Studeniški dominikanski samostan*, str. 39 in 39–40.

¹⁷¹ O njem: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 4 in 363–364, op. 26–27 ter Koropec, *Brestanica*, str. 63, 65 in 72, op. 16.

¹⁷² Notarski zapis ddo. (1341, VI. 6., Čedad) (Otošec, *Gradivo*, št. 921).

¹⁷³ Listina ddo. 1330, VIII. 12., Videm/Udine (Valentinelli, *Nonnulla documenta*, str. 430–431).

¹⁷⁴ Opis pečata Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 360, op. 11 in slika 4: oblika: okrogel, podoba: v koničastem ščitu na heraldično desno obrnjeni pokončno stoječ volk.

Slika 4: Pečat Friderika I. Rajhenburškega na listini ddo. 1343, III. 23. (org. StLA št. 2221a, fotografija: StLA).

O drugi veji rodbine Rajhenburških so podatki v virih bolj skopi. Albreht se v virih po letu 1318 sploh več ne omenja, njegov brat Viljem I. pa samo še v listini, izdani leta 1325 v Konjicah.¹⁷⁵ Njun brat Henrik II. se omenja dveh listinah.¹⁷⁶ V prvi, izdani leta 1323 na gradu Hompoš pri Mariboru, priča za enega izmed gospodov Mariborskih. V drugi, iz leta 1342, pa ga spoznamo kot vdovca, ki po smrti svoje žene preda svojemu neimenovanemu sinu, verjetno je to bil Henrik III. (1342?, 1346 – pred 5. VI. 1380),¹⁷⁷ njen delež imenja.

V primerjavi z Rajhenburškimi prve polovice 14. stoletja so bili sodobni Šperenberški očitno višje na družbeni lestvici. To dokazuje že prva omemba naslednje generacije Šperenberških, ko leta 1339 v Gradcu bratje Viljem I. (1339–1362),¹⁷⁸ Rajnpreht II. (1339–1357)¹⁷⁹ in Albreht (1339) prodajo Frideriku Žovneškemu, bodočemu prvemu grofu Celjskemu, grad Podsreda s pripadajočimi posesti za 450 mark starih oglejskih denaričev.¹⁸⁰ Na listini se je ohranil Rajnprehtov pečat¹⁸¹ z grbom s tremi ko-

nicami. Ta ga nedvomno identificira kot sorodnika Vulfinga Tvaroškega. Ker so gospodje Podsredski, veja gospodov Ptujskih, nedolgo pred tem, okoli leta 1334, izumrli, Žovneški pa je leta 1338 kupil grad Podsreda s pripadajočimi posesti tudi od Hermana Kranichberškega iz Cmureka za 600 mark srebra,¹⁸² in se je Viljem Pišečki leta 1339 odpovedal zahtevam po gradu,¹⁸³ gre očitno za sorodnike in dediče delov gradu Podsreda. Menim, da je bila žena Rajnprehta I. Šperenberškega in mati omenjenih bratov po imenu neznana ženska iz rodbine gospodov Podsredskih. Šele po prodaji šperenberškega deleža je krški škof kot fevdni gospod leta 1340 podelil grad Podsreda Frideriku Žovneškemu v fevd.¹⁸⁴

Najmlajši brat Albreht je umrl verjetno kmalu za svojo edino omembo v virih, saj se ne omenja v listinah,¹⁸⁵ ki so bile povezane s prodajo oz. zastavo gradišča Šperenberk s pripadajočo posestjo. Najprej sta leta 1342 Rajnpreht in njegova neimenovana žena prodala, dejansko pa zastavila gradišče Šperenberk z več kot 125 kmetijami in ostalih podložniških enot v vaseh med Podsredo in Sevnico,¹⁸⁶ ki jih je podedoval po svojem očetu Rajnprehtu, deloma pa so bile dane v dosmrtni užitek njegove neimenovane matere, grofu Frideriku I. Celjskemu, od leta 1340 že posestniku sosednjega gradu Podsreda, in svojemu bratu Viljemu za 202 ½ mark starih graških denaričev. Leta 1343 v Salzburgu je kupil salzburški nadškof Henrik (1338–1343) od bratov Rajnprehta in Viljema Šperenberških isto posest za 270 mark starih graških denaričev z možnostjo ponovnega odkupa v štirih letih, kar pomeni, da je to dejansko bila zastava. Od te vsote je šlo 200 mark za odrešitev zastave grofom Celjskim, 70 mark pa je ostalo prodajalcema in jih je Rajnpreht kmalu tudi sprejel. Glede na to, da so se te listine nanašale na jedro rodbinske posesti, bi v primeru, da so bili Rajhenburški sorodniki Šperenberških, bil med pričami teh listin tudi kdo od Rajhenburških. Vendar se ne omenja v nobeni od teh listin nihče od Rajhenburških. Edini izrecno med pričami teh listin navedeni sorodnik je bil ujec Hartnid I. Svibenski, ki je bil verjetno sorodnik Rajnprehtove neimeno-

¹⁷⁵ Listina ddo. 1325, V. 13., Konjice (*RHSt* 2/1, št. 1636).

¹⁷⁶ Listine ddo. 1323, II. 22., Hompoš (*GZM* 3, št. 65, *RHSt* 2/1, št. 1437) in ddo. 1342, III. 17. (*Inventar*, fol. 13v, Nr. 128).

¹⁷⁷ O njem: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 4 in 363, op. 25 ter Koropec, *Brestanica*, str. 63, 65 in 72, op. 17.

¹⁷⁸ O njem: Kos, D., *Vitez*, str. 378.

¹⁷⁹ O njem: Kos, D., *Vitez*, str. 378.

¹⁸⁰ Listina ddo. 1339, XII. 12., Gradec (*CeKL* 1, št. 194: napačno »Ljubljana«).

¹⁸¹ Opis pečata *CeKL* 1, št. 194: oblika: šestrokoten, premer = 30 mm; napis: »S REINPRECHTI DE SPERENB'Cb«; podoba: ščit z ostrim trohribom, nad levim vogalom šlem in

šlemno ogrinjalo.

¹⁸² Listina ddo. 1338, VI. 10., Gradec (*CeKL* 1, št. 173). Podsredski so Hermanovemu očetu Sejfridu Kranichberškemu prodali grad Podsreda z listinami ddo. 1318, III. 9. (*RHSt* 1/1, št. 941), ddo. 1319, X. 31. (*RHSt* 1/1, št. 1119), ddo. 1319, XI. 4. (*RHSt* 1/1, št. 1121) in ddo. 1320, X. 13. (*RHSt* 2/1, št. 1249).

¹⁸³ Listina ddo. 1339, IX. 20., Celje (*CeKL* 1, št. 186).

¹⁸⁴ Listina ddo. 1340, VII. 6., Vitanje (*CeKL* 1, št. 204).

¹⁸⁵ Listine ddo. 1342, V. 1. (*RS/zb* 3, št. 1275), ddo. 1343, IV. 4., Salzburg (*RS/zb* 3, št. 1309), ddo. 1343, IV. 4., Salzburg (*RS/zb* 3, št. 1310) in ddo. 1343, V. 16. (*RS/zb* 3, št. 1315).

¹⁸⁶ Kraji, v katerih so imeli posesti: Koropec, *Brestanica*, str. 50 in str. 60 (zemljevid).

vane žene. To dodatno potrjuje tudi Rajnprehtovo pečatenje Hartnidove listine iz leta 1343.¹⁸⁷ Ali je bila s to prodajo oz. zastavo povezana fajda med brati Ringlom, Leopoldom in Albrehtom Kozjanskimi ter bratoma Šperenberskima, iz leta 1343 v Mariboru izdane razsodbe, ni razvidno.¹⁸⁸

Rajnprehtu je salzburski nadškof Ortolf Vivšniški (1343–1365) ob preteku štiriletne možnosti ponovnega odkupa posesti leta 1347 podaljšal možnost še za eno leto in leta 1351 ponovno za dve leti.¹⁸⁹ Morda je bila del Rajnprehtova zbiranja denarja za ponovni odkup posestev zastava vinograda v Velikem pri Senovem leta 1349 Henrik III. Rajhenburškemu.¹⁹⁰ Rajnprehtu je posest uspelo obdržati do leta 1357, ko je prodal gradišče Šperenberk s pripadajočo posestjo svojemu bratu Viljemu in njegovi ženi Klari (1357–1378) za 180 funtov, to je za isto ceno kot leta 1343 salzburskemu nadškofu, saj ta vrednost ustreza 270 markam.¹⁹¹ Ob tej priložnosti se omenja Rajnprehtova žena Cecilija, ki je morda ista kot neimenovana žena iz leta 1342, po tem pa Rajnprehta v virih ne zasledimo več.

Rajnprehtov brat Viljem je bil v pridobivanju posesti očitno uspešnejši in ker so bile te posesti razen Šperenberka izključno na Kranjskem, sklepam, da je tam tudi živel. Leta 1344 je od Nikolaja I. Jeterbenškega kupil gradišče, torej zapuščeni grad Jeterbenk¹⁹² severozahodno od Ljubljane, ki je bilo alod in sestavljeno iz treh delov: starega in novega Jeterbenka ter (stolpa) »Neboyz« (Nebojša?), za 100 mark starih oglejskih denaričev.¹⁹³ Kaže, da Viljem gradu Jeterbenk ni obnovil, saj se tudi kasneje omenja samo kot gradišče, in zato na njem ni živel. V bližini Jeterbenka na območju Škofje Loke so poznane Viljemove posesti iz listin leta 1347, ko se je odpovedal »moštvu« (= vazalom), ki jih je imel v fevdu od grofa Goriškega, in leta 1357, ko se omenja desetina v župniji (Stara) Loka, nekoč njegov oglejski fevd.¹⁹⁴ Verjetno v povezavi z Jeter-

benškimi, ki so do leta 1342 imeli tudi del gradu Osterberg zahodno od Ljubljane, se leta 1360 omenja Viljemova posest pri tem gradu.¹⁹⁵

Drugo območje Viljemovega delovanja in najverjetneje tudi bivališče je bila Dolenjska. Najprej je leta 1340 imel kot fevd oglejskega patriarha desetino v Trebnjem na Dolenjskem.¹⁹⁶ Že pred letom 1353 je imel posesti okoli freisinškega gradu Klevevž,¹⁹⁷ saj je tega leta freisinškemu škofu prodal Klevevžu pripadajoče kmetije.¹⁹⁸ Verjetno je v tem času Viljem že živel na gradu Klevevž, saj je leta 1353 sopečatil listino sosedov Hermana Čreteškega in njegove žene Ane, s katero sta prodala posest okoli gradu Stari grad pri Novem mestu,¹⁹⁹ leta 1358 pa je sopečatil listino Konrada »Payer« za posest pri Klevevžu.²⁰⁰ V zadnji omembi leta 1362 se Viljem izrecno omenja kot posestnik gradu Klevevž, saj mu ga je avstrijski vojvoda Rudolf IV. Habsburški (1358–1365), ki si je prisvojil freisinške posesti v svojih deželah, zastavil za neznano vsoto in s pravico odkupa.²⁰¹

V primerjavi z Viljemom Šperenberskim, ki je imel tri gradove, čeprav dva že kot gradišče, so sodobni Rajhenburški imeli samo domači grad, pa še tega samo kot kastelani. Friderik II. je prvi Rajhenburški, za katerega se je ohranila izrecna omemba kot stanovalca na gradu Rajhenburg. Leta 1349, verjetno zato, ker je nedolgo pred tem umrl senior rodbine, njegov stric Friderik I., mu je nadškof Ortolf podelil fevde in med njimi grajsko stražo (»Burghut«) in namestitev (= stanovanje) v Rajhenburgu.²⁰² S tem se ni strinjal Friderikov mrzli bratranec Henrik III. Rajhenburški, ki pa je po posredovanju novega salzburskega nadškofa Pilgrima II. (1365–1396) leta 1367 na Ptuj pristal, da so

¹⁹⁵ Listina ddo. 1360, III. 9. (GZL 7, št. 33).

¹⁹⁶ Notarski zapis ddo. 1340, XII. 31, Belgrado del Friuli (Otocepec, *Gradiivo*, št. 889).

¹⁹⁷ O gradu in gospodstvu Klevevž: Blaznik, *Zemljiška gospodstva*, str. 5–40; Kos, M., *Gradiivo*, I, str. 257–258; Smole, *Graščine*, str. 217–219; Stopar, *Grajske stavbe*, 11–12, str. 110–124; Bizjak, *Ratio*, str. 190–196 sicer pa s. v., Kos, D., *Vitez*, str. 154–156; Stopar, *Klevevž* in Granda, *Grad Klevevž*.

¹⁹⁸ Blaznik, *Zemljiška gospodstva*, str. 12.

¹⁹⁹ Listina ddo. 1353, III. 28. (org. ARS, AS 1063; GZS). Na listini se je ohranil poškodovani pečat Viljema I. Šperenberskega: opis pečata GZS: oblika: okrogel, premer 34 mm; napis: »+ S . WILHALMI ... RBERGARII«; podoba: grb s tremi konicami. Iz fotografija pečata ohranjenega na listini ddo. 1359, III. 24. (ARS, AS 1063, fotografija Kos, D., *Vitez*, str. 378, sl. 130) ni možno razbrati, ali gre za isti pečatnik.

²⁰⁰ Listina ddo. 1358, XI. 27. (org. HHStA, *FRA II/35*, št. 733). Tudi na tej listini se je ohranil pečat Viljema I. Šperenberskega.

²⁰¹ Listina ddo. 1362, VII. 8. (Göth, *Urkunden ... Krains ...*, str. 47).

²⁰² Listina ddo. 1349, XI. 13. (omenjena v listini ddo. 1439, I. 7., Salzburg (Chmel, *Geschichte*, 1., str. 604–608) in kot regest *Inventar*, fol. 16, Nr. 151, Lang, *Die Salzburger Leben*, II, št. 406–8).

¹⁸⁷ Listina ddo. 1343, V. 1. (org. ARS, AS 1063; GZS). Na listini se je ohranil poškodovani pečat Rajnprehta II. Šperenberskega, ki je odtis drugačnega pečatnika kot tisti iz leta 1339: opis pečata GZS: oblika: šesterooglat, premer = 28 mm; napis: »+ S REINP BERGER«; podoba: sestavljena shema z grbovnim ščitom, šlemom in šlemnim okrasom, grb v konicastem ščitu: nespoznaven.

¹⁸⁸ Listina ddo. 1343, XII. 22., Maribor (GZM 4, št. 26).

¹⁸⁹ Listini ddo. 1347, III. 4., Salzburg (org. HHStA, *MOM*) in ddo. 1351, V. 23., Salzburg (org. HHStA, *MOM*).

¹⁹⁰ Listina ddo. 1349, IX. 10. (?) (*Inventar*, fol. 9, Nr. 85).

¹⁹¹ Listina da. 1357 (Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 258: verjetno v op. 31 (in ne 32, kot bi moralo biti) citirani arhivski inventar Welzerjev iz leta 1690 v StLA).

¹⁹² O gradu in gospodstvu Jeterbenk ter Jeterbenskih: Kos, M., *Gradiivo*, I, str. 231–233; Stopar, *Grajske stavbe*, 10, str. 80–81; Kos, D., *Vitez*, str. 144–146 in Volčjak, *Ich*.

¹⁹³ Listina ddo. 1344, III. 7. (org. ARS, AS 1063, GZS in fotografija listine Volčjak, *Ich*, str. 59).

¹⁹⁴ Listini ddo. 1347, XI. 23., Ljubljana (org. ARS, AS 1063; GZS) in ddo. 1357, V. 18. (Bianchi, *Thesaurus*, št. 1306).

Friderik in njegovi potomci dedni kastelani Rajhenburga. Friderik je nato nadškofu potrdil, da je dobil v fevd grajsko stražo in namestitev na gradu Rajhenburg.²⁰³

Kasneje, verjetno leta 1380, je ponovno prišlo do spora med še živečim Friderikom in Viljemom III. (1360–1395, † pred 25. XI. 1416),²⁰⁴ najstarejšim sinom takrat že pokojnega Henrika. Tokrat je salzburški nadškof dosodil Viljemu in mlajši veji rodbine tretjino, Frideriku in starejši veji rodbine pa dve tretjini dohodkov kastelanstva.²⁰⁵ Sicer vemo o Frideriku v primerjavi s sodobnikoma iz mlajše veje rodbine relativno malo. Leta 1352 je predal dvor »Khaznullen« (mrzlemu) bratranču Henriku Rajhenburškemu.²⁰⁶ Imel je hčerki Gertrudo, omenjeno leta 1353,²⁰⁷ in Dorotejo, omenjeno v letih 1377 in 1379,²⁰⁸ ki je bila žena salzburškega viteza iz Zgornje Štajerske Konrada III. Stadauerja (1354–1411).²⁰⁹ Henrik III. Rajhenburškim se je leta 1346 poročil s svojo prvo, po imenu neznano ženo iz rodbine Hekenberških, vitezov gospodov Kunšperških, ki so imenovali po gradu Hekenberk (tudi Stopnik²¹⁰ pri Vranskem. Leta ji je 1347 za zaženilo zapisal salzburške fevde.²¹¹ Sicer se je v vire zapisal s številnimi pridobitvami posesti predvsem okoli Rajhenburga.²¹² Tako mu je leta 1346 Rudolf II.

Svibenski zastavil dvor pri Brestanici, leta 1355 pa mu je predal 6 kmetiji v »Weytz« pri »Lachsborf«. Od Rudolfovega bratranca Viljema IV. Svibenskega je dobil desetino v župniji Videm pri Krškem, ki mu jih je oglejski patriarh podelil leta 1356 v fevd. Leta 1349 mu je Hartnid II. Vivšniški predal domec, Rajnpreht II. Šperenberski pa zastavil že omenjeni vinograd v Velikem pri Senovem. Zofija »Fridwenger« mu je leta 1350 predala nenatančneje opredeljeno posest. Bratranec Friderik II. Rajhenburški mu je leta 1352 predal že omenjeni dvor »Khaznullen«. Ringel Kozjanski mu je leta 1354 zastavil posest v Jeričdolu. Jurij »Geyr« mu je leta 1357 predal dve kmetiji. Nikolaj »Schlichenofeill« mu je leta 1358 predal kmetijo in vinograd pod Reštanjom. Nekatere pridobljene posesti so bile v oddaljenejših krajih. Morda je bila v zvezi z rodbino prve žene pridobitev posesti v Savinjski dolini od Eberharda Fohnsdorferja leta 1362. Leta 1364 mu je vojvoda Rudolf IV. podelil v fevd posestva pri Križu pri Senušah, jugozahodno od Krškega, ki jih je kupil od takrat že pokojnega Henrika II. Planinskega. To je bila sicer prva znana pridobitev deželno knežjega fevda v rodbini Rajhenburških in prvi znak preseganja povezave samo s salzburškimi nadškofi. Najbolj oddaljena posest je bila leta 1364 od Ekla Limbuškega pridobljeni domec pri Limbušu, zahodno od Maribora.

Toda to niso bile vse pridobljene posesti, saj je nekatere pridobil skupaj z bratom Viljemom II. (1346–1354, † pred 5. II. 1356).²¹³ Tako jima je leta 1346 že omenjeni Rudolf Svibenski zastavil dve in pol kmetiji pri Brestanici, prav tako že omenjeni Viljem Svibenski pa jima je leta 1354 prodal svoj delež pri desetini v župniji Videm, ki ga bo, kot je že bilo omenjeno, leta 1356 dobil v fevd od oglejskega patriarha. Pri tej podelitvi Viljem ni omenjen, kar najverjetneje pomeni, da je bil že pokojni. Leopold Kozjanski, brat zgoraj omenjenega Ringla, jima je leta 1346 zastavil tri kmetije v Okrogu pri Senovem. Tudi že omenjeni Hartnid Vivšniški jima je leta 1353, ko je bil glavar Kranjske, zastavil vinsko desetino pri Pišecah med Žvaromljami do Dramelj za 25 zlatnikov. Brata Rajhenburška sta si leta 1354 prisvojila štiri kmetije v Mostecu pri Brežicah od Henrika II. Sichersteinskega.

Gleda na odločitev salzburškega nadškofa, da kastelanstvo na Rajhenburgu pripada Frideriku II. in starejši veji rodbine, lahko sklepamo, da sta brata

²⁰³ Listini ddo. 1367, III. 6., (Ptuj) (omenjena v listini ddo. 1439, I. 7., Salzburg (Chmel, *Geschichte*, I, str. 604–608) in kot regest *Inventar*, fol. 10v, Nr. 100) in ddo. 1367, (ok. III. 6.), Ptuj (omenjena v listini ddo. 1439, I. 7., Salzburg (Chmel, *Geschichte*, I, str. 604–608) in kot regest *Inventar*, fol. fol. 4, Nr. 30, Lang, *Die Salzburger Leben*, II, št. 406–8a). Nadškof Pilgrim II. je v tem času gotovo bil na Ptuj: listina ddo. 1367, III. 9., Ptuj (Lang, *Die Salzburger Leben*, I, št. 20–27).

²⁰⁴ O njem: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 4 in str. 364, op. 27 in Koropec, *Brestanica*, str. 65 in str. 72, op. 22.

²⁰⁵ Nedatirana listina omenjena v listini ddo. 1439, I. 7., Salzburg (Chmel, *Geschichte*, I, str. 604–608).

²⁰⁶ Listina ddo. 1352, II. 2. (*Inventar*, fol. 4v, Nr. 36).

²⁰⁷ Listina da. 1353 (*Inventar*).

²⁰⁸ Listini ddo. 1377, VIII. 23. (*Inventar*, fol. 4v, Nr. 40) in ddo. 1379, VII. 24. (*Inventar*, fol. 13, Nr. 124).

²⁰⁹ Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 363–364, op. 26 meni, da gre pri Dorotejinem možu za Konrada III. Stadauerja, katerega druga žena je bila Ana, hči Mavricija I. Welzerja, in ne za sodobnika Konrada IV. Stadauerja iz »Graecz« (1353–1356), kot to meni Pirchegger in po njem Stumbergerjeva. O Stadauerjih: Zahn – Siegenfeld, *Nachwort*, str. 155–156, Lang, *Die Salzburger Leben*, II, str. 374–375, Pirchegger, *Landesfürst*, III, s. v. ter še posebej str. 150 (genealoška tabela), Roth, *Die Adelswappen*, str. 201–202, *FRA II/79*, str. 235 in Stumberger, *Die Welzer*, s. v.

²¹⁰ O gradu in gospodstvu Hekenberk ter Hekenberških: Orožen, *Das Bisthum*, IV 1, str. 100, op. 1; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 190–191; Koropec, *Vransko*; Blaznik, *Historična topografija*, I, str. 272; Stopar, *Grajske stavbe*, 2, str. 132–133 in Kos, D., *Vitez*, str. 284–286.

²¹¹ Listini ddo. 1346, VI. 4. (*Inventar*, fol. 15, Nr. 144) in 1347, XI. 13. (*Inventar*, fol. 15, Nr. 148).

²¹² Listine ddo. 1346, IV. 24. (*Inventar*, fol. 3v, Nr. 29), ddo. 1349, VII. 5. (*Inventar*, fol. 8, Nr. 77), ddo. 1349, IX. 10. (?) (*Inventar*, fol. 9, Nr. 85), ddo. 1350, V. 11. (*Inventar*, fol. 8v, Nr. 79), ddo. 1352, II. 2. (*Inventar*, fol. 4v, Nr. 36), ddo. 1354, XII. 13. (*Inventar*, fol. 5v, Nr. 48), ddo. 1355,

III. 21. (*Inventar*, fol. 4, Nr. 32), ddo. 1357, V. 12. (*Inventar*, fol. 7v, Nr. 73), ddo. 1358, V. 31. (prp. StLA št. 2653b), da. 1362 (*Inventar*, fol. 11, Nr. 108), ddo. 1364, II. 7. (*Inventar*, fol. 12v, Nr. 121) in da. 1364 (*Inventar*, fol. 13v, Nr. 133) ter notarski zapis ddo. 1356, II. 5., Oglej (Otošar, *Gradivo*, št. 1178).

²¹³ Listine ddo. 1346, V. 4. (*Inventar*, fol. 8v, Nr. 80), da. 1346 (prp. StLA št. 2284c), ddo. 1353, september 29. (org. ARS, AS 1063; GZS), ddo. 1354, april 17. (*Inventar*, fol. 3v, Nr. 27), da. 1354 (prp. StLA št. 2520a).

iz mlajše veje živela na Turnu v Brestanici. Z letom 1353 pa je njuno bivališče zagotovo postalo tudi mesto Brežice. Kmalu potem, ko je nadškof Ortolf podelil mestu Brežice pravice in svoboščine,²¹⁴ so bile tudi zapisane pravice in dolžnosti članov grajske posadke (gl. sliko 5).²¹⁵ To so sestavljali: Henrik in Viljem Rajhenburška, Volfel iz Kozjega, Gundaker iz Turna, Bertold, točaj iz Podčetrčka, Vulfing Vaist, Leo Fuller in Vulfing »de Haselpach« (iz Leskovca?). Vsi navedeni so dobili v fevd stolp v mestu Brežice in z njim povezane dohodke iz nadškofovih kašč v Brežicah ali Sevnici: deset mut pšenice, deset mut ovs, šestnajst računskih veder brežiške mere vina, šest mark starih graških denaričev, ki jih dobio na dan sv. Mihaela za celo leto,²¹⁶ ter še dvajset oralov njiv pred mestom in uporabo travnikov in gozdov, kot jo imajo meščani Brežic. Dohodke so lahko prodali ali zastavili, vendarle vino le meščanom in tujcem (= ljudem, ki niso podložniki salzburskega nadškofa). Hiše v mestu so lahko pridobili le z nadškofovo privolitvijo. Sicer pa so glede na naravo zadev bili določeni za razsojanje salzburski vicedom na Štajerskem, kastelan Brežic ali salzburski glavar »v Marki« (= v Posavju). To službo je v tem času opravljal že omenjeni Hartnid Vivšniški, ki je leta 1354 salzburskemu nadškofu Ortolfu, sicer svojemu sorodniku, prodal salzburske fevde in med njimi tudi »stolp v mestu Brežice pri Spodnjih grajskih vratih pri utrdbi«.²¹⁷ To pomeni, da je bil stolp grajskih stražarjev stolp pri Zgornjih vratih.²¹⁸ Morda je bil ta stolp isti, kot stolp, ki ga je leta 1322 gradil Mertel iz Brežic,²¹⁹ ali stolp, ki ga je leta 1366 z ostalo posestjo dobil v fevd Konrad »Abrahamer« po svoji ženi kot njeno doto.²²⁰ Od

leta 1360 naprej se v virih omenja sin Henrika III. Viljem III. (1360–1395, † pred 25. XI. 1416),²²¹ ki se je tega leta poročil.²²² Ženino ime Katarina izvemo leta 1371, ko jima oglejski patriarh podeli vinsko desetino okoli Pišec.²²³ Zadnji omembi Henrika III. Rajhenburškega²²⁴ sta povezani z njegovo hčerko Katarino. Ta se je leta 1377 poročila s po imenu neznanim vitezem iz Rebrca (Rechberg)²²⁵ pri Železni Kapli in se je leta 1380 odpovedala v korist svojih bratov Nikolaja I. (1380–1412)²²⁶ in Viljema dediščini po pokojnem očetu Henriku.

Z naslednjo generacijo Šperenberških se spoznamo, ko edino leta 1373 omenjeni Hans potrdi, da je dobil od salzburskega nadškofa v fevd utrdbo Reštanj in da ne bo odtujil njej pripadajoče posesti.²²⁷ Kdo je imel v fevdu Reštanj od smrti Gotfrida Reštanjskega do te podelitve, ni znano. Listini sta pečatila salzburska ministeriala Hugo iz Goldegga in Ludvik Trauner, ker Hans ni imel pečata. To najbrž pomeni, da je šele pred kratkim postal polnolen. Najbrž je bil sin Rajnprehta II. Šperenberškega, saj je bil sin Viljema I. Viljem II. (1374–1382, ali še 1397 in 1403?).²²⁸ Viljem II. je prvič omenjen leta 1374, ko mu skupaj z materjo Klaro prodasta Gerloh in Grajf, brata iz freisinskega gradu v trgu Gutenwerd na Dolenjskem, kmetijo v Gradinju pri Kostanjevici na Krki.²²⁹ Glede na bivanje Viljema I. na gradu Klevevž je pomenljivo, da tudi njegovega sina srečamo v tem delu Dolenjske. Možnost za sklep, da je tudi Viljem II. živel na gradu Klevevž, nam omogoča listina iz leta 1378, v kateri Klara, vdova Viljema Šperenberškega, in Viljem, njen sin, prodasta grofoma Hermanu I. in Viljemu Celjskima svojo tretjino gorskega sodstva v vinogradih okoli Klevevža za 10 mark starih oglejskih denaričev.²³⁰ Listino je pečatil Viljem in na

²¹⁴ Listina ddo. 1353, V. 18. (Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.).

²¹⁵ Listina ddo. 1353, VIII. 5. (org. HHStA, MOM).

²¹⁶ Zanimiva je primerjava z dohodki osmih grajskih stražarjev, kar je isto število kot leta 1353, in vratarja v Brežicah po urbarju iz leta 1309 (Kos, M., *Urbarji*, str. 78): mesečno so dobili po dva mernika pšenice (kar je bilo 24 mernikov ali 4 modije letno – kastelan je dobil 50 modijev), v prvem letu službovanja še po en mernik pšenice na veliko noč in mihaelovo, vsako leto hleb kruha ob žetvi in za božič, enkrat na leto po dva mernika pšeničnega zdroba in 18 srebrnikov za obleko, na mihaelovo po pet ovac. Grajski vratar je prejemal približno za polovico več dohodkov kot stražar. Stražarji in vratar so smeli spiti skupno za pusta, na mihaelovo, martinovo in za božič vsakič idrjo grajskega vina, enkrat na leto pa so lahko zaklali še prašiča. Glede na to, da je bila ena muta približno enaka enemu modiju, so bili dohodki v pšenici sicer večji, vendar je odpadla vrsta drugih oblik dohodka. O omenjenih merah: Baravalle, *Zur Geschichte*, str. 31–39.

²¹⁷ Listina ddo. 1354, XI. 25. (org. HHStA, MOM, cf. tudi Kos, M., *Urbarji*, str. 118 in Lang, *Die Salzburger Leben*, II, št. 505–8).

²¹⁸ S tem imenom se ta stolp izrecno omenja v listini ddo. 1354, VI. 1. (Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.).

²¹⁹ Listina ddo. 1322, IX. 24. (*RSz* 3, št. 333).

²²⁰ Listina ddo. 1366, XII. 11., Lipnica (Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.).

²²¹ Gl. op. 204.

²²² Listina ddo. 1360, V. 26. (*Inventar*, fol. 10v, Nr. 103).

²²³ Notarski zapis ddo. (1371), IX. 17., Soffumbergo (Oto-repec, *Gradivo*, št. 1284).

²²⁴ Listina ddo. 1377, III. 19. (*Inventar*, fol. 12, Nr. 116) in ddo. 1380, VI. 5. (*Inventar*, fol. 13v, Nr. 132).

²²⁵ O gradu Rebrca in Rebrških: Weiß, *Kärnten's Adel*, str. 128–129; Zahn – Siegenfeld, *Nachwort*, str. 99–100; Kohla – Moro, *Kärntner Burgenkunde*, 1, str. 268–270 in Kohla – Metnitz – Moro, *Kärntner Burgenkunde*, 2, str. 127.

²²⁶ O njem: Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 79; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 4–6 in str. 364–368, op. 28–47 in Koropec, *Brestanica*, str. 65 in str. 72, op. 24 (»Klavž II.«).

²²⁷ Listini ddo. 1373, V. 25., Salzburg (org. HHStA, MOM) in ddo. 1373, V. 25., Salzburg (org. HHStA, MOM).

²²⁸ O njem: Kos, D., *Vitez*, str. 378–379 (napake!).

²²⁹ Listina ddo. 1374, XII. 7. (*TKL* 1, št. 199).

²³⁰ Listina ddo. 1378, VII. 10./17. (org. ARS, AS 1063; GZS). Na listini se je ohranil poškodovani pečat Viljema II. Šperenberškega: opis pečata GZS: oblika: okrogel, premer = 24 mm; napis: »+ S. WILhALMI . . . BERGER; podoba: sestavljena shema z grbovnim ščitom, šlemom in šlemnim okrasom, grb v konicastem ščitu: nespoznaven.

Slika 5: Listina ddo. 1353, VIII. 5., s katero Henrik III. in Viljem II. iz Rajhenburga, Volfel iz Kozjega, Gundaker iz Turna, Bertold, točaj iz Podčetrtka, Vulfing Vaist, Leo Fuler in Vulfing »de Haselpach« (iz Leskovca?) potrjujejo, da jim je salzburski nadškof Ortoľf podelil v fevd stolp v mestu Brežice (org. HHStA, fotografija: MOM). Na listini so ohranjeni pečati vseh izstaviteljev, prva dva sta pečata obeh Rajhenburških.

Klarino željo Niklajn II. Hmeljniški, ki je gotovo bil njen sorodnik. Viljem je v tem času gotovo še bil mladenič, saj dveh listin, ki ju je izdal pred svojim prvim ohranjenim pečenjem, še ni pečatil sam. V teh dveh listinah iz let 1377 in 1378 naznanja, da mu je grof Majnhard VII. Goriški podelil v fevd posesti njegovega pokojnega tasta Rajmbera (II.) iz Ebersteina²³¹ in še posebej del gradu Eberstein na Koroškem, ki se imenuje »der Kürchhoff« oz. »der Chirchoff«, pri čemer se v drugi listini izrecno omenja tudi njegova žena Ana, ter da bo grofu služil s tremi oboroženimi konjeniki.²³²

²³¹ O gradu Eberstein in Ebersteinskij: Weiß, *Kärnten's Adel*, str. 56 in 179; Zahn – Siegfried, *Nachwort*, str. 156; FRA II/79, str. 82–83; Rainer, *Die Adelswappen*, str. 23–30; Kohla – Moro, *Kärntner Burgenkunde*, 1, str. 40–41 in Kohla – Metnitz – Moro, *Kärntner Burgenkunde*, 2, str. 20–22.

²³² Listini ddo. 1377, V. 31. (MDC 10, št. 831) in ddo. 1378, III. 20. (MDC 10, št. 844).

Zakaj je leta 1380 prišlo do spora med Viljemom Šperenberškim in Nikolajem Rajhenburškim, ne vemo, je pa prvi izdal drugemu listino, s katero mu je obljubil, da se mu ne bo maščeval, ker ga je imel v ječi.²³³ Kaže, da se na to pomiritev nanaša ena izmed točk reda za glavarstvo v Brežicah in Sevnici, ki ga je kmalu zatem v začetku leta 1381 na Ptuj izdal salzburski nadškof Pilgrim II.: »(18.) Ne dopusti naj se, da bi prišli iz (nadškofove) posesti ljudje, ki spadajo pod Reštanj in o katerih izjavlja Nikla Rajhenburški, da spadajo k posesti Šperenberškega. Ne dopusti naj se Niklu, da bi prišel do posesti. Tudi naj gre činž od njiv v nadškofovo kaščo.«²³⁴ To pomeni, da je bil leta 1373 Hansu Šperenberškemu podeljeni Reštanj zdaj v neposredni posesti salzburske nadškofije.

²³³ Listina ddo. 1380, V. 27. (Inventar, fol. 13v, Nr. 131).

²³⁴ Listina ddo. 1381, I. 7., Ptuj (org. HHStA, MOM, cf. prevod in kometar Kos, M., *Red* ter transkripcijo Weiss, *Das Städtewesen ...* (Quellentext), s. d.).

Šperenberški, gotovo je mišljen Viljem, pa si je Reštanj prilastil in njegove podložnike predal, mor-da v zameno za zgoraj omenjeno ječo, Nikolaju Raj-henburškemu. Kaj je sestavljalo Viljemovo posest v salzburškem Posavju, izvemo iz zapisa iz leta 1382: gradišče Šperenberk s pripadajočim, kot so to imeli v posesti njegovi predniki in oče, in sicer 78 in pol kmetij v krajih okoli Brestanice ter posesti dveh vazalov Hanzla iz Šedema in Ulrika »*der Püttel*«. ²³⁵ Ali je bil pri zadnjih znanih omembah Viljem še živ, ni jasno. Najprej se leta 1397 omenja njegova druga žena Margareta (1397–1422), hči Ditrika III. Šumberškega, ²³⁶ ki je izdala listino, da je od brata Hansa I. prejela kot dediščino po materi in očetu posesti okoli Dobrniča, Mirne Peči in v Metliki. ²³⁷ Ker se v listini izrecno ne omenja Viljem Šperenberški, ki zato tudi listine ni pečatil, domnevam, da je bil v tem času že mrtev ali pa vsaj nekje v tujini. Tudi druga omemba v listini iz leta 1403, ko avstrijski vojvoda Leopold IV. Habsburški (1395–1411) razsoja v več sporih, ki so jih med seboj imeli Hans Šumberški in Tomaž Žumberški na eni ter Friderik II. Čreteški in Dipold Auersperški na drugi strani, ²³⁸ lahko pomeni, da je bil v tem času že pokojni. Omenjena je namreč zadeva, ko je bil Žumberški obtožen od Čreteškega glede škode, ki bi mu jo naj naredil (Viljem) Šperenberški na nje-govem gradu Čretež. Vsekakor je bil pokojni leta 1413, ²³⁹ ko se njegova druga žena Margareta ome-nja kot žena Sigmunda Wolfsauvskega. ²⁴⁰

Zadnji Šperenberški je bil verjetno Jurij Reštanj-ski (1399–1414). Prvič se omenja leta 1399, ko pro-da salzburškemu nadškofu Gregorju (1396–1403) iz rodbine Ostroviških kmetijo in domec z vsem pripadajočim pri utrdbi Reštanj. ²⁴¹ Ker ni imel pe-čata in sta v njegovem imenu pečatila dva salzburška uradnika iz Lipnice, lahko sklepamo, da je bil še zelo mlad. Ob naslednji omembi leta 1402 se z njim omenja njegova mati Diemuta. Salzburškemu nad-škofu sta zastavila kmetijo pod utrdbo Reštanj, le da je to pot za izstavitelja pečatil salzburški oficial na Ptuj. ²⁴² Ker sta bili imeni žena Viljema II. Špe-renberškega Ana in Margareta, sklepam, da je bila tukaj omenjena Diemuta žena leta 1373 omenje-nega posestnika Reštanja Hansa Šperenberškega. Njegov domnevni sin Jurij je po njem dedoval grad

Reštanj in glede na to, da je bil Šperenberk samo gradišče, po svojem bivališču prevzel ime. Dodatna potrditev za ta sklep je dejstvo, da se v vseh na-vedbah izrecno imenuje kot »iz Reštanja«.

Zadnja omemba Jurija je leta 1414, ko proda salzburškemu nadškofu Eberhardu III. (1403/06–1427) iz rodbine Dobrnskih dve kmetiji pod utrdbo Reštanj. ²⁴³ Z Jurijem Reštanjskim je rodbina Tva-roško-Šperenberških izumrla. Njegov grad Reštanj se naslednjič omenja leta 1448 samo posredno z omembo oskrbnika iz Reštanja v urbarju gospodstva Sevnica. ²⁴⁴ Sicer pa se nato v drugi polovici 15. sto-letja omenja večkrat in to izrecno kot posest salz-burške nadškofije. ²⁴⁵ Rajhenburški so dobili grad Reštanj šele leta 1499, ko je Hans III. Rajhenburški dobil v doživljenjsko oskrbo utrdbo Sevnico s pri-padajočim gospodstvom in kot njegov sestavni del grad Reštanj. ²⁴⁶ Gradišče Šperenberk je prišlo v posest Rajhenburških prej, saj se omenja že leta 1432 med salzburškimi fevdi Hansa I. Rajhen-burškega. ²⁴⁷ Vendar ni ne v teh ne v nobenem dru-gem meni znanem viru omenjena kakršnakoli so-rodstvena povezava izumrlih Tvaroško-Šperenber-ških z Rajhenburškimi, zato menim, da je to samo še dodatni dokaz, da rodbini nista bili istega po-rekla.

Generacija Rajhenburških, ki se je uveljavila v zadnji četrtini 14. stoletja, večinoma ni presegla ob-zorij svojih predhodnikov. Bistveno slabše kot po-tomce Henrika III., torej mlajšo vejo rodbine, po-znamo potomce Friderika II., čeprav je ta veja rodbine imela dedno kastelanstvo na gradu Rajhen-burg. Poleg obeh že omenjenih hčera Gertrude in Doroteje, je imel Friderik II. še štiri sinove in eno hčer. Najstarejši sin Friderik III. (1390–1408) se prvič omenja leta 1390, ko sprejme s svojimi brati in sestro v zastavo neznane posesti. ²⁴⁸ Bratje in sestra so neimenovani verjetno zato, ker so bili še mla-doletni ali pa komaj polnoletni. Njihova imena iz-vemo iz listine iz leta 1394, ko je Margareta sklenila s svojimi brati Martinom (1394 – pred 27. III. 1405), Ahacom (1394 – pred 1. I. 1433) ²⁴⁹ in Gaš-perjem I. (1394–1419) pogodbo z neznano vsebi-

²⁴³ Listina ddo. 1414, X. 1. (org. HHStA, MOM).

²⁴⁴ Kos, M., *Urbarji*, str. 129.

²⁴⁵ Npr. listine ddo. 1461, I. 21., Salzburg (org. HHStA, MOM), 1461, I. 21., Salzburg (org. HHStA, MOM) in 1461, VIII. 6. (org. HHStA, MOM), ko je bila posest salzburške nadškofije na Štajerskem za 14 let zastavljena salzburškemu stolnemu kapitolu, ali pa listina ddo. 1491, XI. 7., Bratislava (Schwind - Dopsch, A., *Ausgewählte Urkunden*, št. 229): bratislavski mirovna pogodba, s katero se konča vojna cesarja Friderika III. in njegovega sina Mak-similjana I. z Ogrsko.

²⁴⁶ Listina 1499, VII. 9., Salzburg (org. HHStA, MOM).

²⁴⁷ Fevdni zapis ddo. 1432, ok. XII. 25., Ptuj (Lang, *Die Salz-burger Leben*, II, št. 406–10).

²⁴⁸ Listina da. 1390 (*Inventar*).

²⁴⁹ O njem: Koropec, *Brestanica*, str. 50–51, 62 in 72, op. 28.

²³⁵ Fevdni zapis ddo. 1382, ok. X. 18. (Lang, *Die Salzburger Leben*, III, št. 98).

²³⁶ O gradu in gospodstvu Šumberk ter Šumberških: Zahn - Siegenfeld, *Nachwort*, str. 9; Kos, M., *Gradiivo*, II, str. 629–631; Smole, *Graščine*, str. 495; Stopar, *Grajske stavbe*, 14, str. 110–115 in Kos, D., *Vitez*, str. 232–235.

²³⁷ Listina ddo. 1397, X. 11. (org. ARS, AS 1063; GZS).

²³⁸ Listina ddo. 1403, IV. 26., Gradec (TKL 2, št. 11).

²³⁹ Listina ddo. 1413, XI. 11. (TKL 2, št. 45).

²⁴⁰ V meni poznanih virih se zadnjič omenja kot Sigmundova žena v listini ddo. 1422, IX. 6. (TKL 2, št. 79).

²⁴¹ Listina ddo. 1399, VI. 15. (org. HHStA, MOM).

²⁴² Listina ddo. 1402, V. 26. (org. HHStA, MOM).

no.²⁵⁰ Zelo verjetna vsebina te pogodbe je bil dogovor zdaj polnoletne in za možitev primerne Margarete o delitvi dediščine po starših. Ker v tej listini ni naveden najstarejši brat Friderik III., je zelo verjetno, da so bili v njej navedeni otroci Friderika II. njegovi polsestra in polbratje in so si delili dediščino po svoji materi. Friderik III. je bil kot najstarejši gotovo kastelan Rajhenburga, vendar se omenja samo še leta 1408, ko je sklenil po vsebini neznano poravnavo s (pol)bratom Ahacem in Gašperjem.²⁵¹ Glede na to, da se kasneje ne omenjajo njegovi potomci, lahko sklepamo, da je bila ta poravnava gotovo povezana s prenosom kastelanstva na (pol)brata. V listini iz leta 1408 ni omenjen Martin, ker je pred tem že umrl. Kaže, da je bil vsaj leta 1400 v službi grofa Hermana II. Celjskega.²⁵² Leta 1405 je bil že pokojni, ko je njegov sin Mihael I. po prezentaciji konjiškega župnika Petra postal duhovnik podružnične cerkve sv. Nikolaja v Koritnem pri Konjicah.²⁵³ Mihael je bil leta 1413 župnik v Slivnici pri Mariboru.²⁵⁴ Tudi o Gašperju ne vemo več kot to, da je salzburskemu nadškofu Eberhardu III. prodal leta 1416 in leta 1419 svojo fevdno posest pri Reštanju z vsemi podložniki.²⁵⁵

Najdlje je v tej generaciji starejše veje rodbine Rajhenburških živel Ahac. Leta 1404 mu je Jošt Raumschüssel prodal šest kmetij v Brezju pri Mariboru.²⁵⁶ Na listini iz leta 1411, s katero je Herman III. Turner potrdil, da si je od svoje žene Kunigunde sposodil 1500 funtov dunajskih denaričev, se je ohranil njegov pečat.²⁵⁷ Za istega izstavitelja, ki je bil takrat kastelan Poldsrede, je Ahac pečatil tudi leta 1420, ko je prodal pleterskim kartuzijanom posest pri Šentjerneju na Dolenjskem.²⁵⁸ Prav tako je leta 1413 pečatil listino sorodnikov Hansa I.²⁵⁹ in Jurija I. (1413 – po 25. XII. 1453)²⁶⁰ iz mlajše veje Rajhenburških, ki sta prodala avgu-

štincem iz Dobrle vasi na Koroškem za 391 funtov dobrih dunajskih denaričev posestva okoli Maribora in Lučan ter na Pohorju.²⁶¹ Ahac, ki je bil kot najstarejši svoje veje rodbine po smrti Friderika III. kastelan Rajhenburga, je verjetno še za nadškofa Eberharda III. postavil vprašanje o naravi svoje službe. Verjetno je bil povod za takšno vprašanje Ahačeva želja, da bi po svoji smrti preprečil prepire v rodbini. Na sodnem zboru leta 1427 v Brežicah, ki mu je predsedoval Sigmund I. Dobrnski, sicer glavar v Brežicah in brat nadškofa Eberharda III., mu je bilo odgovorjeno, da »omenjeni grad ni fevd, temveč lastnina salzburskega nadškofa«.²⁶² Tudi zato kastelanstvo ni navedeno med fevdi, ki mu jih je podelil salzburski nadškof Eberhard IV. (1427–1429): stolp v Brežicah, dvor »Pawmgartenperg« in skupno v 38 krajih 77 in pol kmetij, 38 domceev, 38 veder gornine, 3 vinograde, nekaj njiv, travnikov, gozdov in 5 mlinov.²⁶³ Za srednji vek neobičajno natančno lahko ugotovimo tudi datum Ahačeve smrti: kot posestnik stolpa v Brežicah je omenjen v fevdni podelitvi na Ptuj še konec leta 1432, v fevdni podelitvi prav tako na Ptuj prvega dne leta 1433 pa je omenjen že kot pokojni.²⁶⁴

Senior mlajše veje rodbine Viljem III. se po očetovi smrti kot živ omenja samo še trikrat. Prvič leta 1382 v Salzburgu, ko je kot poveljnik desetih vitezov, med njimi je bil tudi Herand Pesniški, stopil v najemniško službo salzburskega nadškofa v vojni proti Bavarski.²⁶⁵ Naslednjič se omenja leta 1388, ko mu je mestni pisar v Kostanjevici Andrej prodal hišo.²⁶⁶ Zadnjič se kot živ omenja v listini dominikanskega priorja na Ptuj Ditrka iz Dunaja, ki mu je potrdil, da je dobil (dohodek) 81 (mark ali funtov) dunajskih denaričev. Prior se je zato obvezal, da bo samostan vzdrževal večno luč pred oltarjem Vseh svetih v župnijski cerkvi (na Ptuj), za večno dnevno mašo, za dva večna aniverzarija v tednu po svečnici, zvečer dveh sledečih dni s peto vigilijo in devetimi svečami, kot tudi zjutraj z eno peto zadušnico in devet maš. Izstavitelj bo prosil za duše omenjenega gospoda Viljema Rajhenburškega, njegove žene Katarine in njunih prednikov. Za aniverzarij bo dal izstavitelj desetim duhovnikom po 12 denaričev. V primeru zamujanja pri opravljanju dolžnosti naj gre izplačani denar v dobro ubogih

²⁵⁰ Listina da. 1394 (prp. StLA št. 3823b).

²⁵¹ Listina da. 1408 (prp. StLA št. 4363c).

²⁵² Listina da. 1400 (Bizjak, *Gallenberški listinski arhiv*, str. 276, priloga [59]).

²⁵³ Notarski zapis ddo. 1405, III. 27., Videm (Otošec, *Gravido*, št. 1444): »Martinus condan Michaelis de Reychenburg« je očitna pomota.

²⁵⁴ Listini ddo. 1413, III. 26. (org. StLA št. 4520a) in ddo. 1413, IX. 18. (org. StLA št. 4535a): citirano po Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 423, op. 374.

²⁵⁵ Listini ddo. ddo. 1416, V. 22., Salzburg (Lang, *Die Salzburger Leben*, II, št. 406–9) in 1419, III. 23., Salzburg (org. HHStA, MOM).

²⁵⁶ Listina da. 1404 (prp. StLA št. 4155b).

²⁵⁷ Listina ddo. 1411, VI. 3. (org. ARS, AS 1063; GZS). Opis pečata GZS: oblika: okrogel, premer = 30 mm, napis: gotska minuskula »+ s . achac reichenburger«; grb: v desno pobočje vzpenjajoči se volk.

²⁵⁸ Listina ddo. 1420, IX. 29. (Komatar, *Ein Cartular*, str. 46–47, št. 32), cf. Mlinarič, *Kartuzija Pleterje*, str. 155 in 287.

²⁵⁹ Gl. op. 7.

²⁶⁰ O njem: Pirchegger, *Die Reichenburger*, str. 79; Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 6 in 367 op. 41–46 ter 30 in str. 388–389, op. 174–178 in Koropec, *Brestanica*, str. 65 in 72, op. 35 (»Jurij II. 1414« in »Jurij III. 1443–1459«).

²⁶¹ Listina ddo. 1413, XII. 12. (Schroll, *Urkunden-Regesten*, št. 46).

²⁶² Fevdni zapis da. 1427, Brežice (Lang, *Die Salzburger Leben*, III, št. 87–2).

²⁶³ Fevdni zapis da. (1427/29) (Lang, *Die Salzburger Leben*, III, št. 87–1); cf.: Koropec, *Brestanica*, str. 50–51.

²⁶⁴ Fevdni zapis ddo. 1432, ok. XII. 25., Ptuj (Lang, *Die Salzburger Leben*, I, št. 143–2) in ddo. 1433, I. 1., Ptuj (Lang, *Die Salzburger Leben*, I, št. 189–2).

²⁶⁵ Listina ddo. 1382, VI. 30., Salzburg (org. HHStA, MOM), cf. Klein, *Das salzburgische Söldnerheer*, str. 147. O tej vojni: Klein, *Das salzburgische Söldnerheer*, str. 111–114.

²⁶⁶ Listina da. 1388 (prp. StLA št. 3631b).

ljudi v ptujskem špitalu.²⁶⁷ Ni znano, zakaj je Viljem za ustanovitev aniverzarija izbral prav dominikanski samostan in župnijsko cerkev na Ptuj. Zelo verjetno je, da je na Ptuj živel ali bil kako drugače tesno povezan s Ptujem in da si je zato izbral ptujske cerkvene ustanove za ohranjanje spomina nase in morda tudi kot kraj pokopa.

K mlajši veji rodbine je spadal tudi Anton Rajhenburški (1382 – pred 15. III. 1400),²⁶⁸ ki je bil najverjetneje sin Viljema II. Prvič je omenjen leta 1382 v Salzburgu kot eden od vitezov, ki so sprejeli plačilo za leto služenja na dvoru salzburskega nadškofa.²⁶⁹ Ker je v listini naveden na zadnjem mestu, je bil gotovo še mlad. Zanimivo je tudi, da sta bila dva njegova tovariša iz Češke. Kdaj se je Anton vrnil v Posavje, ne vemo, a zagotovo je bil tukaj leta 1396, ko sta mu Hans in Erhard Kozjanski prodala vas »Sibot«,²⁷⁰ in leta 1398, ko mu je mestni sodnik v Kostanjevici Fridl prav tam prodal hišo.²⁷¹ Leta 1398 se je poročil s Katarino (1398–1428, † pred 1436; pok. minoriti Celje)²⁷² iz po gradu Rifnik pri Šentjurju imenovane veje rodbine vitezov Rogoških, kasneje žovneško-celjskih kastelanov gradov Lemberg (v srednjem veku *Lengenber*) pri Poljčanah, Rogatec in Žovnek. Zakon ni trajal dolgo, saj je že v začetku leta 1400 Katarina kot vdova dobila od avstrijskega vojvode Viljema Habsburškega (1395–1406) fevde pokojnega Antona.²⁷³ Skrbnik njunega sina Viljema IV. (1401–1439)²⁷⁴ je bil leta 1401 Nikolaj I. Rajhenburški, mlajši sin Henrika III. Ta je imel najverjetneje iz zakona z drugo ženo Katarino

(1414)²⁷⁵ še enega sina Nikolaja II., ki pa je bil duhovnik in leta 1404 pretendent za podružnično cerkev sv. Jurija v Čatežu.²⁷⁶

Nikolaj I. je osrednja osebnost te generacije Rajhenburških. S poroko leta 1384 z Diemuto,²⁷⁷ hčerko Jurija Kozjanskega (1357–1384),²⁷⁸ ter posledično pridobitvijo gradu Kozje je utemeljitelj družbenega vzpona svoje rodbine. Kako in zakaj so Kozjanski izgubili domači grad, ni znano, je pa dejstvo, da se člani rodbine od Jurija naprej skoraj brez izjeme imenujejo kot »Kozjanski« in kot »iz Kozjega«. To običajno pomeni, da ne živijo na gradu, po katerem se sicer imenujejo. Najverjetneje je šlo za zastavo gradu za doto Jurijeve hčerke Diemute, ki je Kozjanski najbrž nikoli niso uspeli odrešiti.²⁷⁹ Leta 1390 je Nikolaj v Brežicah pečatil listino svojega sorodnika Ulrika Kozjanskega, ko je ta salzburskemu nadškofu prodal pravice nad mlinom pri Brežicah.²⁸⁰ V Brežicah je Nikolaj v tem času imel stolp,²⁸¹ kar pa gotovo ni bila njegova dediščina po očetu Henriku in stricu Viljemu, ki sta bila leta 1353 kot člana grajske posadke soposestnika stolpa pri Zgornjih vratih. Kot je razvidno iz listine iz leta 1406, je imel ta stolp v zastavi od rodbine »*Schiltern*«.²⁸² Takrat mu je bil stolp odzvet, ker v njem ni vzdrževal stalne posadke in ga ustrezno vzdrževal.

Po smrti prve žene Diemute, se je leta 1391 Nikolaj poročil z Adelhajdo,²⁸³ ki je verjetno bila hči Hansa (I.) Grasla (1369–1376, † verjetno pred 11. XII. 1387/gotovo pred 2. IV. 1391)²⁸⁴ in vdova Ulrika iz Marenberka. Grasli so sicer imeli posesti

²⁶⁷ Listina ddo. 1395, XII. 3. (Stadl, *Hellglänzender Ehrenspiegel*, IV, str. 306–308).

²⁶⁸ O njem: Koropec, *Brestanica*, str. 65 in 72, op. 32 (»1396–1417«).

²⁶⁹ Listina ddo. 1382, XII. 10., Salzburg (org. HHStA, MOM), cf. Klein, *Das salzburgische Söldnerheer*, str. 147 in 151.

²⁷⁰ Listina da. 1396 (prp. StLA št. 3878).

²⁷¹ Listina ddo. 1398, V. (*Inventar*, fol. 8v, Nr. 82).

²⁷² O njej: Luschin von Ebengreuth, *Die Reichenecker*, str. 83–84 in 87 (genealoška preglednica). Umrla je pred omembo v *Celjski fevdni knjigi*, ki je datirana z letnico 1436 (prp. Josip Mravljak po prp. v StLA, fol. 114A–115A v Pokrajinskem arhivu Maribor, PAM/1529, škatla 4). Da je bila pokopana pri celjskih minoritih, izhaja iz listine ddo. 1463, IX. 30., Wiener Neustadt (Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.). O gradu in gospostvu Rifnik in Rifniških: Luschin von Ebengreuth, *Die Reichenecker*; Pirchegger, *Die Grafen*, str. 174–176; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 231; Blaznik, *Historična topografija*, 2, str. 227–229; Stopar, *Grajske stavbe*, 5, str. 106–110 in Kos, D., *Vitez*, str. 364–365.

²⁷³ Listina ddo. 1400, marec 15., Dunaj (*Inventar*, fol. 9v, Nr. 91).

²⁷⁴ V listini ddo. 1417, VI. 20. (Weiss, *Das Städtewesen ... (Quellentheil)*, s. d.) svoje matere, ki ustanavlja aniverzarij pri minorih v Celju, se ne omenja izrecno kot pokojni. Kot polnoleten se omenja v fevdnem zapisu da. 1418 (*Krška fevdna knjiga* 1, fol. 87): »Viljem Rajhenburški je sprejel namesto svoje matere Katarine, hčerke gospoda Merta Rifniškega, vdove pokojnega Petra Fürstenfelderja, ...«. O njem: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 7–8 in 369, op. 49 (napaka: »dva Viljema, prvi †1417 in drugi †1439«) in Koropec, *Brestanica*, str. 65 in 72, op. 37 (»1414–1439«).

²⁷⁵ Listina da. 1414 (prp. StLA št. 4560c).

²⁷⁶ Listina ddo. 1404, VII. 30., Laško (org. ARS, AS 1063, citirano po Kos, D., *Vitez*, str. 258, op. 45).

²⁷⁷ O njej in dedovanju gradu Kozje: Stadl, *Hellglänzender Ehrenspiegel*, I, str. 322 ter isti, *Hellglänzender Ehrenspiegel*, IV, str. 292–293 in 296; cf.: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 4–5 in str. 364, op. 29–33.

²⁷⁸ O njem: Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [39] in Kos, D., *Vitez*, str. 302.

²⁷⁹ Schäffer ne omenja fevdnega zapisa ddo. 1446, X. 30., Pilštajn (*Krška fevdna knjiga* 1, fol. 48'), ko je Koloman Kozjanski prosil za podelitev gradu Kozje v fevd in je bil zavrnjen, ker je bil grad zastavljen. Takoj za tem je na isti strani fevdni zapis o tem, da je Hans I. Rajhenburški sprejel svoje fevde, vendar brez izrecne omembe gradu Kozje.

²⁸⁰ Listina ddo. 1390, XI. 7., Brežice (org. HHStA, MOM).

²⁸¹ V listinah ddo. 1391, X. 21. (*Inventar*, fol. 7v, Nr. 69) in ddo. 1398, XII. 4. (*Inventar*, fol. 6, Nr. 58) je Nikolaj omenjen kot posestnik stolpa v Brežicah.

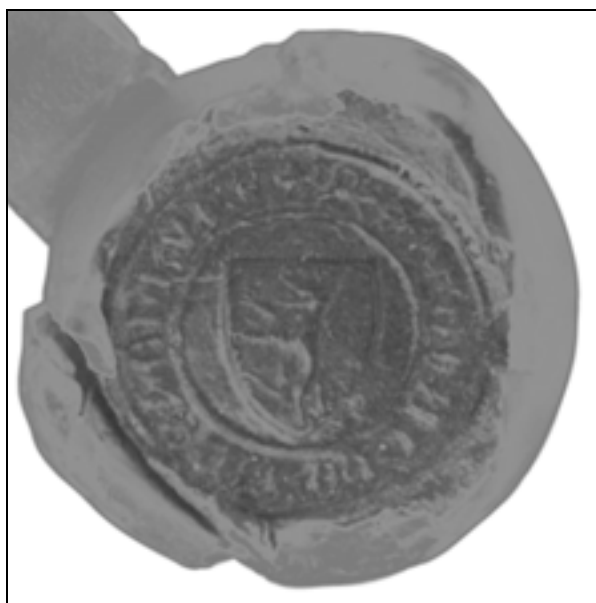
²⁸² Listina ddo. 1406, XI. 13., Salzburg (Lang, *Die Salzburger Leben*, I, št. 143–1).

²⁸³ O njej: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 5 in 365, op. 34.

²⁸⁴ O njem: Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [98]. O Graslih: Zahn - Siegenfeld, *Nachwort*, str. 20; Pajek, *Zgodovina*, str. 19–24 in 30–37; Starzer, *Die landesfürstlichen Leben*, str. 225–226/57–58; Lang, *Die Leben*, str. 107; Lang, *Die Salzburger Leben*, I, str. 187–188; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, s. v.; Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [98]–[100]; Richter, *Graslova ustanova*, str. 64–70 in Schäffer, *Hundegbell*, str. 27–33.

na Štajerskem okoli Poljčan in na Dravskem polju, v tem času paso bili povezani tudi z grofi Celjskimi. Morda je prav sorodstvo z Grasli botrovalo temu, da je Nikolaj leta 1395 pečatil listino (gl. sliko 6) Leopolda VII. Konjiškega za kartuzijo Žiče.²⁸⁵ Toda tudi druga žena ga ni preživela in Nikolaj se je neznano kdaj poročil še s Katarino,²⁸⁶ hčerko Friderika Sturma.²⁸⁷ Nikolajev večji družbeni ugled je pripeljal do pridobivanja posesti v kranjskem delu Posavja okoli Krškega ter v štajerskem Podravju okoli Vuzenice in Majšperka.²⁸⁸

Verjetno najpomembnejši korak za nadaljnji razvoj Rajhenburških je bil Nikolajev sprejem službe oskrbnika gradu Konjice.²⁸⁹ Ta je bil od leta 1399 v

Slika 6: Pečat Nikolaja I. Rajhenburškega na listini ddo. 1395, IV. 4. (org. StLA št. 3841a, fotografija: StLA).

²⁸⁵ Listina ddo. 1395, IV. 4. (org. StLA št. 3841a). Opis pečatov ohranjenih na tej listini Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 360–361, op. 11 in tukaj priložena fotografija (slika 6) ter listini ddo. 1412, VI. 16. (TKL 2, št. 42) TKL 2, str. 102 (opis) in str. 657, št. 111 (fotografija): oblika: okrogel, napis: »+ S • NICOLAI • [...]ENBVRG«, podoba: v koničastem ščitu na heraldično desno obrnjeni stoječi volk s krono.

²⁸⁶ O njej: Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 5 in 365, op. 35 ter 6 in 367, op. 46.

²⁸⁷ O Sturmih in Sturmovcih: Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 174 in Schmölzer, *Die Adelswappen*, str. [75].

²⁸⁸ Listina ddo. 1391, X. 21. (*Inventar*, fol. 7v, Nr. 69), ddo. 1398, XII. 24. (*Inventar*, fol. 6, Nr. 58) in ddo. 1400, I. 6. (*Inventar*, fol. 6v, Nr. 59).

²⁸⁹ O gradu, gospodstvu in trgu Konjice: Mell - Thiel, *Die Urbare*, str. 94–96; Stegenšek, *Konjiška dekanija*, str. 55–71; Kos, F., *Doneski*, str. 75–78; Pirchegger, *Die Untersteiermark*, str. 138–142; Koropec, *Srednjeveško konjiško gospodstvo*; Stopar, *Grad Slovenske Konjice*; Blaznik, *Historična topografija*, 1, str. 350–357; Stopar, *Grajske stavbe*, 2, str. 61–67; Koropec, *Svetna zemljiška gospodstva*, str. 98–135 in Kos, D., *Vitez*, str. 298–300.

posesti mogočnih gospodov Wallseejskih. Kdaj točno je Nikolaj sprejel to službo, ni znano, saj se kot oskrbnik v Konjicah omenja šele v listini iz leta 1430.²⁹⁰ Verjetno je bil prav Nikolaj neimenovani wallseejski oskrbnik v Konjicah, ki je zelo agresivno sodeloval v začetni fazi t. i. wallseejske faje v letih 1411–1417 med Rajnprehtom II. Wallseejskim in avstrijskim vojvodom Ernestom Habsburškim (1402–1424).²⁹¹ Nikolajev sin Hans I. bo v službi Wallseejskih krepko presešel okvir lokalne zgodovine Posavja. In ne nazadnje: Hansov najstarejši sin Rajnpreht I., najbolj znani pripadnik rodbine, gotovo ni slučajno ob krstu dobil ime očetovega gospoda Rajprehta IV. Wallseejskega. Kaže pa, da Nikolaj ni do smrti opravljal službe oskrbnika v Konjicah, saj se v svojih zadnjih omembah leta 1412 ne omenja s tem nazivom.²⁹² Po tem letu se Nikolaj več ne omenja kot živ in ko naslednje leto izdata njegova starejša sinova Hans I. in Jurij I. listino samostojno,²⁹³ je bil gotovo že pokojni.

Uporabljene kratice (kadar obstaja več objav vira, navajam samo zadnjo ali najboljšo)

ADB = *Allgemeine Deutsche Biographie* 1–45. Leipzig: Duncker & Humblot, 1875–1912

BfH = *Blätter für Heimatkunde*, Graz 1923–

BKStGQ = *Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen*, 1–32, Graz 1864–1902/03, nadaljevanje kot

BESTG = *Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichte*, N. F. 1 (33)–9 (41), Graz 1903–1918 in nadaljevanje kot BESTGQ = *Beiträge zur Erforschung steirischer Geschichtsquellen*, N. F. 10 (42)–17 (49), Graz 1931–1970

CeKL 1 = gl. Objavljeni viri in literatura

CNA 1 = gl. Objavljeni viri in literatura

ČZN = *Casopis za zgodovino in narodopisje*, 1–35, Maribor 1904–1940 in (n. v.) 1(36)–, Maribor 1965–;

FRA = *Fontes rerum Austriacarum I. Scriptores oz. II. Diplomataria et acta* = Objavljeni viri in literatura

GZZL = gl. Objavljeni viri in literatura

GZM = gl. Objavljeni viri in literatura

²⁹⁰ Listina ddo. 1430, XI. 22., Purgstall (org. HHStA, citirano po Schäffer, *Reinprecht von Reichenburg*, str. 366, op. 40): Hans Rajhenburški, tudi v imenu bratov Jurija in Mihaela, se poravnava z Rajnprehtom IV. Wallseejskim tudi glede zastalega plačila za grajsko stražo in škodo, ki jo je imel njegov oče Nikolaj kot oskrbnik v Konjicah.

²⁹¹ Zapis da. (ok. 1413) (in ne 1411, org. HHStA, prp. StLA št. 4479a, citirano po Doblinger, *Die Herren von Walsee*, str. 414–415). O poteku faje: Doblinger, *Die Herren von Walsee*, str. 408–424.

²⁹² Listine ddo. 1412, I. 3., Pazin (Kumar, *Geschichte*, 1, str. 158, št. XLVII (»januar 2.«)), ddo. 1412, VI. 16. (TKL 2, št. 42) in ddo. 1412, VII. 17. (*Inventar*, fol. 13v, Nr. 130).

²⁹³ Gl. op. 261.

GZS = Božo Otorepec, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 1246–1500*. tipkopolis na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani

GZS 1–6 = gl. Objavljeni viri in literatura

HHStA = Österreichische Staatsarchiv / Avstrijski državni arhiv, Wien / Dunaj, Haus-, Hof- und Staatsarchiv

MGH = gl. Objavljeni viri in literatura

MGSLLK = *Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landeskunde*, Salzburg 1860/61–;

MHK = *Mittheilungen des Historischen Vereins für Krain*, 1–23, Laibach 1846–1868

MHVSt = *Mittheilungen des Historischen Vereins für Steiermark*, 1–50, Graz 1850–1902

MIÖG = *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 1–, Wien 1880–

MMK = *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, 1–20, Laibach 1866 in 1889–1907

MOM = gl. Objavljeni viri in literatura

NDB = *Neue Deutsche Biographie* 1–. Berlin: Duncker & Humblot, 1953–

org. = originalna listina

PAM = Pokrajinski arhiv v Mariboru

pok. = pokopan/-a

prp. = prepis listine

QuVVSt = *Quellen zur Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte der Steiermark* 1–4, Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1914–1958 nadaljevanje kot

QuGLSt = *Quellen zur geschichtlichen Landeskunde der Steiermark* 6–, Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1976–

RHSt = gl. Objavljeni viri in literatura

RSIzb = gl. Objavljeni viri in literatura

SAZU = Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana

s. d. = sub dato

SHS = *Studia Historica Slovenica*, 1–, Maribor 2001–;

s. v. = sub voce

TKL = gl. Objavljeni viri in literatura

UBS = gl. Objavljeni viri in literatura

UBSt = gl. Objavljeni viri in literatura

URBK = gl. Objavljeni viri in literatura

VHLSt = *Veröffentlichungen der Historischen Landeskommission* oz. *Veröffentlichungen der Historischen Landeskommission für Steiermark*, 1–, Graz 1896–

VStLA = *Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchiv* 1–, Graz 1959–

ZČ = *Zgodovinski časopis*, 1–, Ljubljana 1947–

ZHVSt = *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 1–, Graz 1903–

ZRC SAZU = Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Ljubljana.

VIRI IN LITERATURA

NEOBJAVLJENI VIRI

ARS – Arhiv Republike Slovenije

AS 1063 – Zbirka listin (1063–1868).

GZS = Otorepec, Božo: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku 1246–1500*. Tipkopolis na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa ZRC SAZU v Ljubljani.

KLA – Kärntner Landesarchiv

Krška fevdna knjiga 1. Hs. 2/9.

MOM = *Monasterium.Net. Evropski virtualni arhiv listin*: <http://www.monasterium.net>.

StLA – Steiermärkisches Landesarchiv

Inventar Krištofa II. Rajhenburškega (*»Inventarium 590. No. 2 1/2«*). 1542/49, prp. konec 16.–začetek 17. st., Altes Landrechts, Schubert 983, Heft 7.

Stadl, Franz Leopold von: *Hellglänzender Ehrenspiegel des Hertzogthumb Steyer I*. 1731ff. StLA, Ms. 28/1 (nekoč Hs. 286/1).

Stadl, Franz Leopold von: *Hellglänzender Ehrenspiegel des Hertzogthumb Steyer IV*. 1731ff. StLA, Ms. 28/4 (nekoč Hs. 286/4).

OBJAVLJENI VIRI IN LITERATURA

Allmer, Norbert: *Pfarrkirche St. Martin in Riegersburg*. Christliche Kunststätten Österreichs 485. Salzburg: Verl. St. Peter, 2008.

Ankershofen, Gottlieb von: *Urkunden-Regesten zur Geschichte Kärntens*. Von 1231–1269. *AÖG*, 32, 1865, str. 157–336.

Attwood, Philip: *Italian Medals c. 1530–1600 in British Public Collections 1. Text*. London: British Museum Press, 2003.

Attwood, Philip: *Italian Medals c. 1530–1600 in British Public Collections 2. Plates*. London: British Museum Press, 2003.

Baraga, France: Listina iz leta 1154/55 s prvo omembo kraja Sv. Rupert ob Savi. *Med najlepše kraje slovenskega Štajerja šteje se župnija Videm* (ur. Alenka Černelič Krošelj – Mitja Markovič). Videm-Krško: Župnija – Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2007, str. 16–21.

Baravalle, Robert: *Zur Geschichte des Grazer Mases I*. *ZHVSt*, 29, 1935, str. 9–98.

Becker, Rotraud: Madruzzo, Cristoforo. *Dizionario Biografico degli Italiani* 67, Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana, 2007, dostopno na: http://www.treccani.it/enciclopedia/cristoforo-madrizzo_%28Dizionario-Biografico%29/.

- Benedik, Metod: Krško in okolica v cerkveno-upravnem pogledu. *Krško skozi čas: 1477–1977: zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar). Krško: Skupščina občine - Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 153–164.
- Bianchi, Joseph: *Thesaurus ecclesiae Aquilejensis: opus saeculi 14. quod cum ad archiepiscopalem sedem nuper restitutam Zacharias Bricito primum accederet typis Mandari jussit civitas Utini*. Utini: Typogr. archiep. Trombetti-Murero, 1847.
- Bitschnau, Martin: *Burg und Adel in Tirol zwischen 1050 und 1300: Grundlagen zu ihrer Erforschung*. Mitteilungen der Kommission für Burgenforschung und Mittelalter-Archäologie: Sonderband 1 = Sitzungsberichte der Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-Historische Klasse 403. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1983.
- Bizjak, Matjaž: Gallenberški listinski arhiv in rodbinska genealogija, ZČ, 65, št. 3–4, 2011, str. 248–291 + priloga (genealoška tabela).
- Bizjak, Matjaž: *Ratio facta est: gospodarska struktura in poslovanje poznosrednjeveških gospodstev na Slovenskem*. Thesaurus memoriae. Dissertationes 2. Ljubljana: ZRC SAZU, 2003.
- Blaznik, Pavle: *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500 1: (A–M)*. Historična topografija Slovenije II. Maribor: Obzorja, 1986.
- Blaznik, Pavle: *Historična topografija slovenske Štajerske in jugoslovanskega dela Koroške do leta 1500 2: (N–Ž)*. Historična topografija Slovenije II. Maribor: Obzorja, 1988.
- Blaznik, Pavle: *Zemljiška gospodstva v območju freisinške dolenske posesti*. Razprave I. razreda SAZU IV/6. Ljubljana: SAZU, 1958.
- Bourcy, Hans von: Eine kurze Familienchronik der Schärffenberg und Salburg. *Monatsblatt »Adler«*, X/25–26, 1928, str. 297–305.
- Bucelin, Gabriel: *Germaniae topo-chrono-stemmatographia sacra et profana III*. Francofurti Ad Mœnum: Sumptibus Christiani Balthasaris Kühnen, 1672.
- Bučar, Franjo: Računi o dohodcima i troškovima za hrvatsku protestantsku tiskaru u Urachu-Tübingenu u godinama 1563. do 1564. *Viestnik Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu*, 9–10, 1941, str. 176–188.
- CeKL 1 = Dušan Kos, *Celjska knjiga listin I.: Listine svobodnih gospodov Žovneških do leta 1341*. Ljubljana: ZRC SAZU – Celje: Muzej novejšega zgodovine, 1996.
- Cevc, Emilijan: Kulturni spomeniki v Krškem in bližnji okolici. *Krško skozi čas: 1477–1977: zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar). Krško: Skupščina občine - Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 165–196.
- Cevc, Emilijan: Poznogotska plastika na Slovenskem. Ljubljana: Slovenska matica, 1970.
- Cevc, Emilijan: *Srednjeveška plastika na Slovenskem. Od začetkov do zadnje četrtine 15. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 1963.
- Chmel, Joseph: *Geschichte Kaiser Friedrich IV. und seines Sohnes Maximilian I. 1. Geschichte K. Friedrichs IV. vor seiner Königswahl*. Hamburg: Friedrich Perthes, 1840.
- Christian, Gert - Hebert, Bernhard - Kaindl, Heimo - Ruhri, Alois - Zechner, Markus: Schloß Seggau. Ergebnisse des interdisziplinären Forschungsprojektes zu Baualter, Geschichte, Wirtschaft und Kunst der steirischen Bischofsburg. *Schloß Seggau: Geschichte, Architektur und Kunst der steirischen Bischofsburg: Bischof Johann Weber zum 70. Geburtstag gewidmet* (ur. Heimo Kaindl - Hans Ranz - Leopold Städler - Karl Steiner). Graz: Diözesanmuseum, 1997, str. 47–214.
- CNA 1 = Koch, Bernhard: *Corpus nummorum Austriacorum 1: Mittelalter*. Wien: Kunsthistorisches Museum, Bundessammlung von Medaillen, Münzen und Geldzeichen, 1994.
- Curk, Jože: Brestanica. Gradbeno-zgodovinski oris. *Brestanica: zbornik člankov in razprav*. Brestanica: Turistično društvo, 1982, str. 107–141.
- Curk, Jože: Brežice, gradbena zgodovina gradu in mesta. *ČZN*, (n. v.) 17 (52), št. 2, 1981, str. 228–251.
- Curk, Jože: Mali grad na Ptuj. *Ptujski zbornik 6/1* (ur. Bojan Terbuc et al.). Ptuj: Zgodovinsko društvo, 1996, str. 441–461.
- Debio-Handbuch. *Die Kunstdenkmäler Österreichs: Steiermark (ohne Graz)* (ed. Kurt Woisetschläger - Peter Krenn). Wien 1982.
- Doblinger, Max: Die Herren von Walsee. Ein Beitrag zur österreichischen Adelsgeschichte. *AÖG*, 95, 1906, str. 237–578.
- Dolinar, France M.: Vpetost župnije Brežice v cerkveno upravo oglejskega patriarhata. *Župnija Sv. Lovrenca v Brežicah: ob 220-letnici župnijske cerkve* (ur. Jože Škofljanec). Brežiške študije 1. Brežice: Župnijski urad, 2003, str. 91–100.
- Dopsch, Heinz: Der Ort, seine Herren und das Gericht Bergheim im Mittelalter (ca. 600–1550). *Bergheim. Geschichte und Gegenwart* (ur. Monika Brunner-Gaurek). Bergheim: Gemeinde Bergheim, 2009, str. 60–93.
- Dopsch, Heinz: VII. Salzburg im Hochmittelalter. *Geschichte Salzburgs. Stadt und Land I/1* (ur. Heinz Dopsch - Hans Spatenegger). Salzburg: Anton Pustet, 1983, str. 229–418.
- Drexel, Margarete: Die obersten landesfürstlichen Amtsträger in der Steiermark unter Maximilian I. (1493–1519). *ZHVS*, 86, 1995, str. 111–155.

- Ebner, Herwig: *Burgen und Schlösser in der Steiermark 3. Graz, Leibnitz, West-Steiermark*. Wien: Birken, 1981².
- FRA II/35 = Zahn, Joseph von: *Codex diplomaticus Austriaco-Frisingensis. Sammlung von Urkunden und Urbaren zur Geschichte der ehemals freisingischen Besitzungen in Österreich II. Urkunden 1300–1364*. FRA II/35. Wien: Gerold, 1871.
- FRA II/79 = Lang, Alois - Metnitz, Gustav Adolf von: *Die Salzburger Lehen in Kärnten bis 1520*. FRA II/79. Graz – Wien – Köln: Böhlau, 1971.
- Freed, John B.: German Source Collection. The Archdiocese of Salzburg as a Case Study. *Medieval Women and the Sources of Medieval History* (ur. J. T. Rosenthal). Athens – London: University of Georgia Press, 1990, str. 80–121.
- Freed, John B.: *Noble Bondsmen: Ministerial Marriages in the Archdiocese of Salzburg, 1100–1343*. Ithaca – London: Cornell University Press, 1995.
- Freed, John B.: Rudolf of Habsburg, the Dominicans, and the Pettaus. *Tel Aviv'er Jahrbuch für deutsche Geschichte*, 22, 1993, str. 73–103.
- Globočnik, Anton: Der Adel in Krain. *MMK*, 12, 1899, str. 1–16.
- Golec, Boris: Podoba brežiške mestne družbe do jožefinske dobe. *Župnija Sv. Lovrenca v Brežicah: ob 220-letnici župnijske cerkve* (ur. Jože Škofljanec). Brežiške študije 1. Brežice: Župnijski urad, 2003, str. 11–49.
- Golob, Nataša: Freske z brestaniškega gradu: predlog ikonografske interpretacije. *Brestanica: zbornik člankov in razprav*. Brestanica: Turistično društvo, 1982, str. 142–156.
- Göth, Georg: *Riegersburg*. *MHVSt*, 2, 1851, str. 74–106.
- Göth, Georg: Urkunden und Urkunden-Regesten zur Geschichte Krains im Mittelalter. *MHK*, 17, 1862, str. 45–55.
- Grafenauer, Bogo: *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem: slovenski kmečki upor 1515 in hrvaško-slovenski kmečki upor 1572/73*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1974.
- Grafenauer, Bogo: Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1962.
- Granda, Stane: Grad Klevevž in njegovi lastniki. *Klevevž: biser narave z bogato zgodovino* (ur. Majda Pungerčar). Novo mesto: Goga, 2009, str. 115–129.
- Grebenc, Jože M.: *Gospodarska ustanovitve Stične ali njena dotacija leta 1135*. Stična: Cistercijski samostan, 1973.
- GZL 7 = Otorepec, Božo: *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku VII. Listine 1243–1498*. Ljubljana: Mestni arhiv ljubljanski, 1962.
- GZM 3 = Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora III. Listine 1310–1335*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1977.
- GZM 4 = Mlinarič, Jože: *Gradivo za zgodovino Maribora IV. Listine 1336–1370*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1978.
- GZS 2 = Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku II. (801–1000)*. Ljubljana: Leonova družba, 1906.
- GZS 3 = Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku III. (1001–1100)*. Ljubljana: Leonova družba, 1911.
- GZS 4 = Kos, Franc: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV. (1101–1200)*. Ljubljana: Leonova družba, 1915.
- GZS 6/1 = Baraga, France – Otorepec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v srednjem veku 6/1 (Listine 1246–1255)*. Thesaurus memoriae. Fontes 2. Ljubljana: ZRC SAZU, 2002.
- Habich, Georg: *Die deutschen Medailleure des 16. Jahrhunderts*. Halle a.d. Saale: A. Riechmann, 1916.
- Habich, Georg: *Die deutschen Schaumünzen des XVI. Jahrhunderts, geordnet nach Meistern und Schulen*. München: F. Bruckmann I/2, 1931.
- Hadriga, Franz: *Die Trautson: Paladine Habsburgs*. Graz – Wien – Köln: Styria, 1996.
- Hajdinjak, Boris: Gospe Ptujске: ženske v prvih treh generacijah gospodov Ptujskih. *Ženske skozi zgodovino. Zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev, Celje 30. september – 2. oktober 2004* (ur. Aleksander Žižek). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2004, str. 69–81.
- Hajdinjak, Boris: Mesto Ptuj in njegove elite od 12. do 15. stoletja. *Mestne elite v srednjem in zgodnjem novem veku med Alpami, Jadranom in Panonsko nižino = Urban elites in the Middle Ages and the early modern times between the Alps, the Adriatic and the Pannonian plain* (ur. Janez Mlinar - Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2011, str. 264–307.
- Hajdinjak, Boris: Viteštvo gospodov Ptujskih. *Vitez, dama in zmaj: dediščina srednjeveških bojevnikov na Slovenskem 1: Razprave* (ur. Tomaž Lazar, Tomaž Nabergoj, Barbara Jerin). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011, str. 115–123.
- Hammer-Purgstall, Joseph von: *Die Gallerinn auf der Riegersburg: Historischer Roman mit Urkunden 1. Die Burgfrau und das Erbfräulein*. Wien: Gerold, 1849².
- Handbuch der Historischen Stätten Österreich I. Donauländer und Burgenland* (ed. Karl Lechner et al.). Stuttgart: Alfred Kröner Verlag, 1985 (ponatis izdaje iz 1970).
- Hebenstreit, Hugo: Die Herren von Schärffenberg und ihre Beziehungen zu Linz. *Historisches Jahrbuch der Stadt Linz* 1966. 1967, str. 151–167.
- Heinig, Paul-Joachim: Kaiser Friedrich III. (1440–1493): Hof, Regierung und Politik. *Forschungen zur Kaiser- und Papstgeschichte des*

- Mittelalters 17, Köln - Weimar - Wien: Böhlau, 1997.
- Heissenberger, Monika: *Die Adelswappen der Weststeiermark im Mittelalter*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens Universität Graz, Graz 1971.
- Höfer, Rudolf Karl: *Die landesfürstliche Visitation der Pfarren und Klöster in der Steiermark in den Jahren 1544/1545: Edition der Texte und Darstellung zu Nachrichten über das kirchliche Leben*. QugLSt 14. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1992.
- Höfler, Janez: Humanismus und Renaissance in den bildenden Künsten Sloweniens = Humanizem in renesansa v slovenski upodabljaioči umetnosti, *Tu felix Europa: der Humanismus bei den Slowenen und seine Ausstrahlung in den mitteleuropäischen Raum = humanizem pri Slovincih in njegovo izžarevanje v srednjeevropski prostor* (hrsg. von/ur. Vincenc Rajšp - Feliks J. Bister - Miro Polzer). Srednjeevropska znanstvena knjižnica 6. Dunaj/Wien: Slovenski znanstveni inštitut = Slowenisches Wissenschaftsinstitut; Ljubljana: Sekcija za interdisciplinarno raziskovanje, ZRC SAZU, 2011, str. 129–141 in 270–287 (slike).
- Höfler, Janez: *O prvih cerkvah in pražupnijah na Slovenskem. Prologomena k historični topografiji predjožefinskih župnij*. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1986.
- Hornung, Herwig: *Die Inschriften des Bundeslandes Niederösterreichs, Teil 1: Die Inschriften der politischen Bezirke Amstetten und Scheibbs*. Die Deutsche Inschriften 10. Band, Wiener Reihe 3. Band, Teil 1. Graz - Wien - Köln - Stuttgart: Böhlau, 1966.
- Huter, Franz: Bernhard von Cles. *NDB* 2. Berlin: Duncker & Humblot, 1955, str. 115–116.
- Jedin, Hubert: Christoph von Madruzzo. *NDB* 3, Berlin: Duncker & Humblot, 1957, str. 247–248.
- Jeitler, Markus - Kaltenegger, Marina - Kinneringer, Kathrin - Kühnreiber, Thomas - Plaček, Miroslav - Reichhalter, Gerhard - Schicht, Patrick - Schönfellner-Lechner, Helga - Zehetmayer, Alexandra, Zehetmayer, Roman: *Burgen: Waldviertel, Wachau, Mährisches Thayatal*. Wien: Freytag & Berndt, 2009².
- Jurančič, Klementina: Kat. št. 82 »Lepa Sočutna«. Janez Balažic ... et al., *Gotika v Sloveniji: Ljubljana 1. junij–1. oktober 1995*. Ljubljana: Narodna galerija, 1995, str. 176–177.
- Kaltenegger, Marina - Kühnreiber, Thomas - Reichhalter, Gerhard - Schicht, Patrick - Weigl, Herwig: *Burgen: Mostviertel*. Wien: Freytag & Berndt, 2007.
- Klein, Herbert: Das salzburgische Söldnerheer im 14. Jahrhundert, *MGSLLK*, 66, 1926, str. 99–158.
- Kohla, Franz Xaver - Metnitz, Gustaf Adolf von - Moro, Gotbert: *Kärntner Burgenkunde: Ergebnisse und Hinweise in Übersicht 2. Quellen- und Literaturhinweise zur geschichtlichen und rechtlichen Stellung der Burgen, Schlösser und Ansitze in Kärnten sowie ihrer Besitzer*. Aus Forschung und Kunst 17. Klagenfurt: Geschichtsverein für Kärnten, 1973.
- Kohla, Franz Xaver - Moro, Gotbert: *Kärntner Burgenkunde: Ergebnisse und Hinweise in Übersicht 1. Kärntens Burgen, Schlösser, Ansitze und wehrhafte Stätten: ein Beitrag zur Siedlungstopographie*. Aus Forschung und Kunst 17. Klagenfurt: Geschichtsverein für Kärnten, 1973.
- Kohlbach, Rochus: *Steirische Baumeister: tausendundein Werkmann*. Graz: Grazer Domverlag, [1961].
- Komatar, Franc: Ein Cartular der Karthause Plettrach. *MMK*, 14, 1901, str. 23–72.
- Koropec, Jože: Brestanica z okolico in Brestaniški do 17. stoletja. *Brestanica: zbornik člankov in razprav*. Brestanica: Turistično društvo, 1982, str. 45–77.
- Koropec, Jože: Brežice v srednjem veku. *ČZN*, (n. v.) 12 (47), št. 1, 1976, str. 93–116.
- Koropec, Jože: Srednjeveško konjiško gospostvo. *ČZN*, (n. v.) 8 (43), št. 1, 1972, str. 1–13.
- Koropec, Jože: Svetna zemljiška gospostva na Konjiškem. *Konjiško: 850 let pražupnije: 1146–1996* (ur. Anton Ožinger - Ivan Pajk). Slovenske Konjice: Nadžupnijski urad, 1996, str. 98–164.
- Koropec, Jože: Vransko v srednjem veku. *ČZN*, (n. v.) 11 (46), št. 2, 1975, str. 217–234.
- Koropec, Jože: Zemljiško gospostvo Podsreda. *ČZN*, (n. v.) 17 (52), št. 2, 1981, str. 204–218.
- Koropec, Jože: Žebnik, Radeče in Svibno do 17. Stoletja. *ČZN*, (n. v.) 15 (50), št. 1–2, 1979, str. 51–77.
- Kos, Dušan: *Blesk zlate krone: gospodje Svibenski - kratka zgodovina plemenitih nasilnikov*. Thesaurus memoriae. Dissertationes 1, Ljubljana: ZRC SAZU, 2002.
- Kos, Dušan: Gradovi, dvorci in plemstvo med Krko in Gorjanci do konca srednjega veka. *Gorjanci (= Dolenjski zbornik 1997)* (ur. Marinka Dražumerič). Novo mesto: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine - Tiskarna Novo mesto, Dolenjska založba, 1997, str. 113–142.
- Kos, Dušan: *Vitez in grad: vloga gradov v življenju plemstva na Kranjskem, slovenskem Štajerskem in slovenskem Koroškem do začetka 15. stoletja*. Ljubljana: ZRC SAZU, 2005.
- Kos, Franc: Doneski za krajevne kronike - Planina, Kunšperk, Rogatec in Konjice. *ČZN*, 16, št. 2, 1921, str. 61–78.

- Kos, Milko: Brežice v srednjem veku. *Posavje 1*. Brežice: Svet za prosveto in kulturo, 1957, str. 7–15.
- Kos, Milko: Doneski k historični topografiji Kranjske v srednjem veku. *ZČ*, 19–20, 1965–1966, str. 139–147.
- Kos, Milko: *Gradivo za historično topografijo Slovenije (za Kranjsko do leta 1500) I–III*. Ljubljana: Inštitut za občo in narodno zgodovino SAZU, 1975.
- Kos, Milko: K postanku urbarjev iz. l. 1309 in l. 1322 za salzbursko posest v Posavju. *ČZN*, 32, 1937, str. 53–61.
- Kos, Milko: Red za Brežice in Sevnico iz leta 1381. *ČZN*, (n. v.) 5 (40), št. 1–2, 1969, str. 181–187.
- Kos, Milko: *Urbarji salzburske nadškofije*. Srednjeveški urbarji za Slovenijo I (= Viri za zgodovino Slovencev 1), Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 1939.
- Kosi, Miha: Brežice in njihova trgovsko-prometna vloga v srednjem veku. *Gospa, če ni dobro, ni treba nič plačati: Brežice, trgovsko mesto: [zbornik znanstvenih razprav]* (ur. Jože Škofljanec). Brežiške študije 3. Krško: Zavod Neviodunum, 2009, str. 33–49.
- Kosi, Miha: Dežela, ki je ni bilo: Posavinje med Kranjsko in Štajersko od 11. do 15. stoletja, *SHS*, 8, št. 2–3, 2008, str. 527–546.
- Kovačič, Fran - Wambrechtsamer, Ana: Planina in njeni gospodarji. *ČZN*, 27, 1932, str. 65–80.
- Kovačič, Fran: *Zgodovina Lavantinske škofije (1228–1928)*. Maribor: Lavantinski kn. šk. ordinariat, 1928.
- Kovačič, Mihaela: Videmska pražupnija od inkorporacije kostanjeviškemu samostanu do vključitve v lavantinsko škofijo (1331–1786). *Med najlepše kraje slovenskega Štajerja šteje se župnija Videm* (ur. Alenka Černelič Krošelj – Mitja Markovič). Videm-Krško: Župnija - Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2007, str. 58–69.
- Krenn, Peter: *Die Oststeiermark. Ihre Kunstwerke, historischen Lebens- und Siedlungsformen*. Graz - Wien - Köln: Styria regional, 1997.
- Krones, Franz von: Reichenburg, Reinprecht von. *ADB* 27. Leipzig: Duncker & Humblot, 1888, str. 674–675.
- Kumar, Josef August: *Geschichte der Burg und Familie Herberstein: in drei Theilen 1*. Wien: Gerold, 1817.
- Lamprecht, Otto: Die Riegersburg im Mittelalter. *ZHVSt*, 42, 1951, str. 37–53.
- Lang, Alois: *Die Lehen des Bistums Seckau*. BKStGQ 42/BESTGQ 17 = VHLSt 29. Graz: Selbstverlag der Historischen Landes-Kommission, 1931.
- Lang, Alois: *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520 I*. BKStGQ 43/BESTGQ 18 = VHLSt 30, Graz: Verlag der Historischen Landes-Kommission, 1937.
- Lang, Alois: *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520 II*. BKStGQ 44/BESTGQ 19 = VHLSt 31, Graz: Verlag der Historischen Landes-Kommission, 1939.
- Lang, Alois: *Die Salzburger Lehen in Steiermark bis 1520 III*. VHLSt 32. Graz: Selbstverlag der Historischen Landes-Kommission, 1947.
- Lanjus, Friedrich: *Die blühenden Geschlechter des österreichischen Uradels*. Jahrbuch der Vereinigung katholischer Edelleute in Österreich, Innsbruck: Tyrolia, 1931.
- Lanjus, Friedrich: Die Landeshauptleute in Steiermark. *Monatsblatt »Adler«*, XII/17–18 in 19–20, 1936, str. 170–177 in str. 185–189; XII/27–28 in 29–30, 1937, str. 249–254 in str. 270–277; XII/41–42, 1938, str. 401–403.
- Leitner, Quirin von: *Freydal. Des Kaisers Maximilian I. Turniere und Mummereien, mit einer geschichtlichen Einleitung, einem facsimilirten Namensverzeichnis und 255 Heliogravuren*. Wien: Holzhausen, 1880–1882.
- Luschin von Ebengreuth, Arnold: Die Reichen-ecker in Steiermark. *Zeitschrift/Jahrbuch »Adler«*, 19–20/16–17, 1890, str. 79–102 + 1 priloga.
- MDC 1 = Jaksch, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae I. Die Gurker Geschichtsquellen 864–1232*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1896.
- MDC 2 = Jaksch, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae II. Die Gurker Geschichtsquellen 1233–1269*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1898.
- MDC 3 = Jaksch, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae III. Die Kärntner Geschichtsquellen 811–1202*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1904.
- MDC 4/1 = Jaksch, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae IV. Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1269 1. 1202–1262*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1906.
- MDC 4/2 = Jaksch, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae IV. Die Kärntner Geschichtsquellen 1202–1269 2. 1262–1269*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1906.
- MDC 5 = Wiessner, Hermann: *Monumenta historica ducatus Carinthiae V. Die Kärntner Geschichtsquellen 1269–1286*. Klagenfurt: F. Kleinmayr, 1956.
- MDC 10 = Wiessner, Hermann: *Monumenta historica ducatus Carinthiae X. Die Kärntner Geschichtsquellen 1335–1414*. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsverein für Kärnten, 1968.
- Meister, Oskar: Aus der Familiengeschichte der Grafen von Schärffenberg und der Freiherren von Fürstenwärther. *BfH*, 39, 1965, str. 3–12.
- Mell, Anton - Thiel, Viktor: Die Urbare und urbarialen Aufzeichnungen des landesfürstlichen

- Kammergutes in Steiermark. *BKStGQ*, 36 / *BESG*, 4, 1905, str. 73–226.
- Menoni, Simona: *Stensko slikarstvo na slovenskem Štajerskem v 16. stoletju: doktorska disertacija. Katalog spomenikov*. Ljubljana: [S. Menoni], 2009.
- MGH DD Arn = Kehr, Paul Fridolin: *Monumenta Germaniae Historica. Diplomata regum Germaniae ex Stirpe Karolinorum III. Arnolfi diplomata = Die Urkunden der deutschen Karolinger III. Die Urkunden Arnolfs*. Berlin: Weidmann, 1940.
- MGH Necr. 2 = Herzberg-Fränk, Sigismundus: *Monumenta Germaniae Historica. Necrologia Germaniae 2. Dioecesis Salisburgensis*. München: Monumenta Germaniae Historica, 2001 (nespremenjeni ponatis izdaje Berlin 1890–1904).
- MGH SS 11 = Pertz, Georg Heinrich: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores 11. Historiae aevi Salici*. Hannoverae: Hahn, 1854.
- Mlinarič, Jože: Celjan Martin Duelacher, župnik v Leskovcu pri Krškem in v Celju ter opat cistercijskega samostana Rein pri Gradcu (1549–1559). *ZČ*, 50, št. 2, 1996, str. 203–221.
- Mlinarič, Jože: *Kartuzija Pleterje 1403–1595*. Pleterje: Kartuzija Pleterje 1982.
- Mlinarič, Jože: *Kostanjeviška opatija 1234–1786*. Kostanjevica na Krki: Galerija Božidar Jakac, 1987.
- Mlinarič, Jože: Salzburško Posavje do konca 16. stoletja. *Arhivi*, 6, 1983, str. 26–30.
- Mlinarič, Jože: *Stiška opatija 1136–1784*. Novo mesto: Tiskarna Novo mesto - Dolenjska založba, 1995.
- Mlinarič, Jože: *Studeniški dominikanski samostan: ok. 1245–1782*. Celje: Društvo Mohorjeva družba - Celjska Mohorjeva družba, 2005.
- Naschenweng, Hannes P.: *Die Landeshauptleute der Steiermark 1236–2002*. Graz: Styria, 2002.
- Noflatscher, Heinz: *Räte und Herrscher. Politische Eliten an den Habsburgerhöfen der österreichischen Länder 1480–1530*. Veröffentlichungen des Instituts für europäische Geschichte Mainz, Abt. Universalgeschichte 161 - Beiträge zur Sozial- und Verfassungsgeschichte des Alten Reiches 14. Mainz: von Zabern, 1999.
- Obersteiner, Jakob: *Die Bischöfe von Gurk 1072–1822*. Aus Forschung und Kunst 5. Klagenfurt: Verlag des Geschichtsvereines für Kärnten, 1969.
- Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und Diözese Lavant IV. 1. Das Dekanat Fraßlau*. Cilli: J. Rakusch, 1880.
- Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und Diözese Lavant VI. Das Dekanat Drachenburg*, Marburg 1887.
- Orožen, Janko: *Ostrovharji. Celjski zbornik 1965*. Celje 1965, str. 231–248.
- Otošec, Božo: *Gradivo za slovensko zgodovino v arhivih in bibliotekah Vidma (Udine): 1270–1405*. Viri za zgodovino Slovencev 14. Ljubljana: SAZU - ZRC SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, 1995.
- Otošec, Božo: *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*. Ljubljana: Slovenska matica - ZRC SAZU, 1988.
- Pahor, Daša: Župnijska cerkev sv. Device Marije v Leskovcu pri Krškem in njen nastanek v času protestantizma. *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško* (ur. Alenka Černelič Krošelj). K mestu Krško 4. Krško: Valvasorjev raziskovalni center, 2006, str. 13–42.
- Pajak, Jožef: *Zgodovina Poličanske župnije z nekaterimi pogledi v njeno okolico*. Maribor: [samo-založba], 1898.
- Pettauer, Leopold: Imena važnejših starejših gradov na Slovenskem nekdanj in sedaj. *Kronika slovenskih mest*, 5, 1938, str. 7–17, 107–109 in 189–190.
- Pettenegg, Edmund Gaston von: *Genealogia des Uralten Löblichen Herrngeschlechts der Herrn von Scherffenberg auf Hohenwang und Spilberg*. Durch Valentin Preuenhueber zusambengetragen anno 1646, veröffentlicht und mit Anmerkungen versehen. *Zeitschrift »Adler«*, 1, 1871, str. 107–109 in str. 127–129 ter 2, 1872, str. 1–5.
- Pichler, Franz - Sittig, Wolfgang - Brunner, Walter - Wiesenberger, Dorothea: *Die Urbare, urbarialen Aufzeichnungen und Grundbücher der Steiermark. Gesamtverzeichnis mit Ausschluß der Herrschaften und Gülden der ehemaligen Untersteiermark II. (K–R)*. VStLA 3/II, Graz: Steiermärkisches Landesarchiv, 1977.
- Pichler, Rodolfo: *Il castello du Duino. Memorie*, Trento: G. Seiser, 1882.
- Pirchegger, Hans: Der Besitz des Erstiftes Salzburg an der Sawe und Enns. *ZHVSt*, 36, 1943, str. 59–69 + 2 prilogi.
- Pirchegger, Hans: Die Grafen von Cilli, ihre Grafschaft und ihre untersteirischen Herrschaften. *Ostdeutsche Wissenschaft, Jahrbuch des Ostdeutschen Kulturrates II.*, 1955, str. 158–200 + 1 priloga (zemljevid posesti).
- Pirchegger, Hans: Die Herren von Pettau. *ZHVSt*, 42, 1951, str. 3–36 + 2 prilogi.
- Pirchegger, Hans: Die Herrschaften des Bistums Gurk in der ehemaligen Südsteiermark. *AVGT*, 49, 1956, str. 5–21.
- Pirchegger, Hans: Die Reichenburger, *Deutscher Volkskalender 1934*, Graz: Dt. Schulverein Südmark, 1933, str. 78–83 (ponatis *Ausgewählte Aufsätze: zum 75. Geburtstag Hans Pirchegggers*. Graz: Historische Verein für Steiermark, 1950, str. 107–118).
- Pirchegger, Hans: *Die Untersteiermark in der Geschichte ihrer Herrschaften und Gülden, Städte und Märkte*. Buchreihe der Südostdeutschen Historischen Kommission 10. München: R. Oldenburg, 1962.

- Pirchegger, Hans: *Geschichte der Steiermark 1282–1740*. Graz - Wien - Leipzig: Leuschner & Lubensky, 1942².
- Pirchegger, Hans: *Geschichte der Steiermark bis 1282*. Graz - Wien - Leipzig: Leuschner & Lubensky, 1936².
- Pirchegger, Hans: *Landesfürst und Adel in Steiermark während des Mittelalters III.* FVVSt 16. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission, 1958.
- Pogačnik, Albin: Srednjeveške kovnice na Slovenskem (3). *Numizmatični vestnik*, 19, 1991, str. 429–459.
- Posch, Fritz: Die Herrschaft Riegersburg und Graf Poto (auch Boto) und seine Erben. In: *Memoriam Otto Brunner, Ernst Klebel und Karl Lechner*. *ZHVSt*, 83, 1992, str. 127–163.
- Preinfalk, Miha: Rodbina v luči srednjeveških listin. *ZČ*, 55, št. 3–4, 2001, str. 341–374.
- Puff, Rudolf Gustav: Die Grafen von Schärffenberg. Historische Skizze. *MHK*, 6, 1851, str. 8–12 in str. 15–19.
- Rainer, Brigitte: *Die Adelswappen des ostlichen Kärnten im Mittelalter*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens Universität Graz. Graz 1971.
- Ravnikar, Tone: Grad in gosposčina Sevnica v poznem srednjem veku. *Grad Sevnica* [(ur. Oskar Zoran Zelič)]. Sevnica: Društvo Trg, 2011, str. 57–81.
- Ravnikar, Tone: Mestne elite v srednjeveških Brežicah in Sevnici. *Mestne elite v srednjem in zgodnjem novem veku med Alpami, Jadranom in Panonsko nižino = Urban elites in the Middle Ages and the early modern times between the Alps, the Adriatic and the Pannonian plain* (ur. Janez Mlinar - Bojan Balkovec). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2011, str. 250–263.
- Reindel-Schedl, Helga: *Laufen an der Salzach. Die alt-salzburgischen Pfliegerichte Laufen, Staufeneck, Teisendorf, Tittmoning und Waging*. Historischer Atlas von Bayern: Altbayern 55. München: Kommission für Bayerische Landesgeschichte, 1989.
- Reiterer, Helga: *Die Adelswappen der südlichen Oststeiermark im Mittelalter*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens Universität Graz. Graz 1973.
- RHSt 1/1* = Wiessflecker, Hermann – Schäffer, Roland – Zechner, Max – Redik, Annelies: *Regesten des Herzogtums Steiermark I. 1308–1319, 1. Lieferung*. QugLSt 6. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1976.
- RHSt 1/2* = Mezler-Andelberg, Helmut J. – Schwarzkogler, Ileana – Redik, Annelies: *Regesten des Herzogtums Steiermark I. 1308–1319, 2. Teil Registerband zur 1. Lieferung*. QugLSt 7. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1985.
- RHSt 2/1* = Härtel, Reinhard – Redik, Annelies: *Regesten des Herzogtums Steiermark II. 1320–1330, Teil 1: Einleitung und Regesten*. QugLSt 8/1. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 2008.
- RHSt 2/2* = Härtel, Reinhard – Redik, Annelies: *Regesten des Herzogtums Steiermark II. 1320–1330, Teil 2: Register und Verzeichnisse*. QugLSt 8/2. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 2008.
- Richter, Jakob: Graslova ustanova in ustanovitev župnije v Poljčanah. *ČZN*, (n. v.) 14 (49), št. 1, 1978, str. 64–74.
- Rill, Gerhard: *Fürst und Hof in Österreich: von den habsburgischen Teilungsverträgen bis zur Schlacht von Mohács: (1521/22 bis 1526). 1. Außenpolitik und Diplomate*. Forschungen zur Europäischen und Vergleichenden Rechtsgeschichte 7, Wien [etc.]: Böhlau, 1993.
- Roth, Paul W.: *Die Adelswappen der westlichen Obersteiermark im Mittelalter*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz. Graz 1965.
- RSIzb 1* = Martin, Franz: *Die Regesten der Erzbischöfe und des Domkapitels von Salzburg I.: 1247–1290*. Salzburg: Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1928.
- RSIzb 2* = Martin, Franz: *Die Regesten der Erzbischöfe und des Domkapitels von Salzburg II.: 1290–1315*. Salzburg: Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1931.
- RSIzb 3* = Martin, Franz: *Die Regesten der Erzbischöfe und des Domkapitels von Salzburg III.: 1315–1343*. Salzburg: Gesellschaft für Salzburger Landeskunde, 1934.
- Rupel, Mirko: *Primož Trubar: življenje in delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1962.
- Sapač, Igor: Srednjeveški gradovi ob reki Savi med Radečami in Mokricami. *Ukročena lepota: Sava in njene zgodbe* (ur. Jože Peternel). Sevnica: Javni zavod za kulturo, šport, turizem in mladinske dejavnosti, 2009, str. 85–101.
- Sapač, Igor: Stavbni razvoj gradu Sevnica. *Grad Sevnica* [(ur. Oskar Zoran Zelič)]. Sevnica: Društvo Trg, 2011, str. 15–55.
- Sartori, Franz: *Die Burgvesten und Ritterschlösser der österreichischen Monarchie. Nebst der topographisch-pittoresken Schilderung ihrer Umgebungen, der Familienkunde ihrer ehemaligen und jetzigen Besitzer, der Lebensweise und Charakteristik des Ritterthums und den Geschichten und Sagen der österreichischen Vorzeit 5.*, Wien: Lechner, 1839² (1. izdaja Brünn: J. G. Traßler, 1820).

- Sartori, Franz: *Die Burgvesten und Ritterschlösser der österreichischen Monarchie. Nebst der topographisch-pittoresken Schilderung ihrer Umgebungen, der Familienkunde ihrer ehemaligen und jetzigen Besitzer, der Lebensweise und Charakteristik des Ritterthums und den Geschichten und Sagen der österreichischen Vorzeit* 6., Wien: Lechner, 1839² (1. izdaja Brünn: J. G. Traßler, 1820).
- Schäffer, Roland: Das Todesdatum des Christoph Ungnad. Inschrift und Relief der Tumba in Eberndorf. *Carinthia I*, 168, 1978, str. 127–146.
- Schäffer, Roland: Die Ungnad 1450–1530. *Adler. Zeitschrift für Genealogie und Heraldik*, 12 (XXVI), št. 6 in 7, 1981, str. 164–168 in str. 201–207.
- Schäffer, Roland: Ein Ritter befreit den König: Ursachen und Nachwirkung einer steirischen »Heldensage« des 16. Jahrhunderts. *ZHVSt*, 68, 1977, str. 61–72.
- Schäffer, Roland: Festungsbau an der Türken-grenze: Die Pfandschaft Rann im 16. Jahrhundert. *ZHVSt*, 75, 1984, str. 31–59.
- Schäffer, Roland: Hundegebell rettet die Königs-tochter. Zum Ursprung der »Schloßbergsage« vom Steinernen Hund (1481). *Historisches Jahrbuch der Stadt Graz*, 11–12, 1980, str. 9–35.
- Schäffer, Roland: *Reinprecht von Reichenburg (1434–1505), Feldhauptmann und Landeshauptmann der Steiermark. Die steirische Landesverwaltung um 1500*. Habilitationsschrift zur Erlangung der Lehrbefähigung als Universitätsdozent an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Universität Graz, Graz 1981.
- Schmölzer, Elisabeth: *Die Adelswappen der Untersteiermark im Mittelalter*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophischen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz, Graz 1975.
- Schober, Richard: *Die Urkunden des Trautson-Auersperg-Archivs*. Tiroler Geschichtsquellen 36. Innsbruck: Tiroler Landesarchiv, 1996.
- Schönhuth, Ottmar: Chronik der Herren von Eyb. *Wirtembergisch Franken. Zeitschrift des Historischen Vereins für das wirtembergische Franken*, 5, št. 2, 1839, str. 242–265.
- Schöpfer, Gerald: *Riegersburg – die stärkste Festung der Christenheit. Ein Burgführer*. Schriftenreihe der Arbeitsgemeinschaft für Wirtschafts- und Sozialgeschichte [Sonderband 12]. Graz: Arbeitsgemeinschaft für Wirtschafts- u. Sozialgeschichte – Riegersburg: Prinz Liechtenstein'sche Gutsverwaltung, 2003.
- Schroll, Beda: *Urkunden-Regesten des Augustiner-Chorherrnstiftes Eberndorf in Jaunthale*. Klagenfurt, 1870.
- Schwind, Ernst von - Dopsch, Alphons: *Ausgewählte Urkunden zur Verfassungsgeschichte der Deutsch-Österreichischen Erbländer im Mittelalter*. Innsbruck: Wagner, 1895.
- Seuffert, Burkhard - Kogler, Gottfriede: *Die ältesten steirischen Landtagsakten 1396–1519 I. 1396–1452*. QuVVSt 3. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 1953.
- Seuffert, Burkhard: *Drei Register aus den Jahren 1478–1519. Untersuchungen zu Politik, Verwaltung und Recht des Reiches, besonders des deutschen Südostens*. Innsbruck: Wagner, 1934.
- Slabe, Marijan: Raziskave z arheološko metodo na brestaniškem gradu. *Brestanica: zbornik člankov in razprav*. Brestanica: Turistično društvo, 1982, str. 23–44.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Starkenfels, Alois von - Kirnbauer von Erzstätt, Johann Evangelist: *Die Wappen des Adels in Oberösterreich*. Siebmacher's großes Wappenbuch Band 27. Neustadt an der Aisch: Bauer & Raspe, 1984 (ponatis izdaje IV/5, Nürnberg: Bauer & Raspe, 1904).
- Starzer, Albert: *Die landesfürstlichen Lehen in Steiermark von 1421–1546*. BKStGQ 32 = VHLSt 17. Graz: Selbstverlag der Historischen Landeskommission, 1902.
- Stegenšek, Avgustin: *Konjiška dekanija*. Umetniški spomeniki lavantinske škofije 2. Maribor: pisatelj, 1909.
- Steiermärkisches Wappen-Buch von Zacharias Bartsch 1567, Facsimile-Ausgabe mit historischen und heraldischen Anmerkungen von Dr. Josef von Zahn und Alfred Ritter Anthony von Siegenfeld*. Graz – Leipzig: Ulrich Moser, 1893.
- Stopar, Ivan: Grad Brestanica. *Krško skozi čas: 1477–1977: zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar). Krško: Skupščina občine - Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, 1977, str. 127–151.
- Stopar, Ivan: *Grad Podsreda med včeraj, danes in jutri*. Celje: Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, 1999.
- Stopar, Ivan: *Grad Slovenske Konjice*. Slovenske Konjice: Kulturna skupnost, 1976.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji I. Gorenjska: 5. Med Goričanami in Gamberkom*. Zbirka Grajske stavbe 10. Ljubljana: Viharnik - Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji II. Dolenjska: 1. Porečje Krke*. Zbirka Grajske stavbe 11–12, Ljubljana: Viharnik - Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji II. Dolenjska: 2. Med Bogenšperkom in Mokricami*. Zbirka Grajske stavbe 13, Ljubljana: Viharnik, 2001.

- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji II. Dolenjska: 3. Porečje Temenice in Mirne*. Zbirka Grajske stavbe 14, Ljubljana: Viharnik, 2002.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji 1. Območje Maribora in Ptuja: občine Maribor-Pesnica, Maribor-Pobrežje, Maribor-Rotovž, Maribor-Tabor, Maribor-Tezno, Ptuj*. Ljubljana: Partizanska knjiga - Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1990.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji 2. Med Prekmurjem in porečjem Dravinje: občine Gornja Radgona, Lenart, Lendava, Ljutomer, Murska Sobota, Ormož, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice*. Ljubljana: Park, Znanstveni tisk - Filozofska fakulteta, 1991.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji 3. Spodnja Savinjska dolina: občine Celje, Hrastnik, Laško, Žalec*. Ljubljana: Park, Znanstveni tisk, 1992.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji 5. Med Kozjanskim in porečjem Save občine Brežice, Krško, Sevnica, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah*. Ljubljana: Viharnik - Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1993.
- Stopar, Ivan: *Grajski objekti v salzburškem Posavju. Brestanica: zbornik člankov in razprav*. Brestanica: Turistično društvo, 1982, str. 78–106.
- Stopar, Ivan: *Klevež, v vihri vojnih in povojnih let izginuli grad. Klevež: biser narave z bogato zgodovino* (ur. Majda Pungerčar). Novo mesto: Goga, 2009, str. 99–113.
- Stumberger, Monika: *Die Welzer. Genealogie und Besitzgeschichte einer steirischen Adelsfamilie*. Dissertation der Universität Graz 48. Graz: Dbv-Verl., 1980.
- Štefanac, Samo: Kat. št. 46 Leskovec pri Krškem, ž. c. žalostne Matere Božje. Janez Balažic ... et al., *Gotika v Sloveniji: Ljubljana 1. junij–1. oktober 1995*. Ljubljana: Narodna galerija, 1995, str. 123.
- Štih, Peter: Izvor in začetki škofijskih posesti na današnjem slovenskem ozemlju = Ursprung und Anfänge der bischoflichen Besitzungen im Gebiet des heutigen Sloweniens. *Blaznikov zbornik = Festschrift für Pavle Blaznik* (ur./hrsg. Matjaž Bizjak). Loški razgledi. Doneski 11, Ljubljana: ZRC SAZU - Škofja Loka: Muzejsko društvo, 2005, str. 35–48 = str. 37–53.
- Štih, Peter: Madžari in slovenska zgodovina v zadnji četrtini 9. in prvi polovici 10. stoletja. *ZČ*, 37, št. 3, 1983, str. 171–201.
- Štih, Peter: Strukture današnjega slovenskega prostora v zgodnjem srednjem veku. *Slovenija in sosednje dežele med antiko in karolinško dobo: začetki slovenske etnogeneze I = Slowenien und die Nachbarländer zwischen Antike und karolingischer Epoche: Anfänge der slowenischen Ethnogenese I* (ur. Rajko Bratož). Situla 39 = Razprave I. razreda SAZU 18. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije - SAZU, 2000, str. 355–394.
- Štih, Peter: Zgodovinsko o Hemi Krški. *Emina romarska pot = Hemma Pilgerweg = Ema's route of pilgrimage: zbornik referatov. Posvet o sv. Emi, Podsreda, 7. junij 2007*. Podsreda: Kozjanski park, 2007, str. 6–23.
- Tersch, Harald: *Österreichische Selbstzeugnisse des Spätmittelalters und der Frühen Neuzeit (1400–1650): eine Darstellung in Einzelbeiträgen*. Wien - Köln - Weimar: Böhlau, 1998.
- TKL 1 = Preinfalk, Miha - Bizjak, Matjaž: *Turjaška knjiga listin 1. Listine zasebnih arhivov kranjske grofovske in knežje linije Turjaških (Auerspergov) (1218–1400)*. Thesaurus memoriae. Fontes 6, Ljubljana: Založba ZRC, 2008.
- TKL 2 = Bizjak, Matjaž - Preinfalk, Miha: *Turjaška knjiga listin 2. Dokumenti 15. stoletja*. Thesaurus memoriae. Fontes 8, Ljubljana: Založba ZRC, 2009.
- Toifl, Leopold: Die Steiermark zwischen Friedrich III. und Matthias Corvinus. *ZHVSt*, 103, 2012, str. 9–40.
- UBS 2 = Hauthaler, Willibald - Martin, Franz: *Salzburger Urkundenbuch II. Urkunden von 790–1199*. Salzburg: Gesellschaft für Landeskunde, 1916.
- UBS 3 = Hauthaler, Willibald - Martin, Franz: *Salzburger Urkundenbuch III. Urkunden von 1200–1246*. Salzburg: Gesellschaft für Landeskunde, 1918.
- UBS 4 = Hauthaler, Willibald - Martin, Franz: *Salzburger Urkundenbuch IV. Ausgewählte Urkunden 1247–1343*. Salzburg: Gesellschaft für Landeskunde, 1933.
- UBSt 2 = Zahn, Joseph von: *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark II. (1192–1246)*. Graz: Verlag des Historischen Vereines für Steiermark, 1879.
- UBSt 3 = Zahn, Joseph von: *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark III. (1248–1260)*. Graz: Verlag des Historischen Vereines für Steiermark, 1903.
- UBSt 4 = Appelt, Heinrich - Pferschy, Gerhard: *Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark IV. (1260–1276)*. Wien: Adolf Holzhausen, (1960–)1975.
- Uhlirz, Mathilde: *Schloß Plankenwarth und seine Besitzer: ein Beitrag zur Geschichte steirischer Adelsgeschlechter, vornehmlich der Familien Plankenwarth, Prankh, Dümmerdorf, Ungnad und Stürgkh*. Graz: Deutsche Verlagsanstalt, 1916.
- URBK 2 = Schumi, Franz: *Urkunden- und Regestenbuch des Herzogtums Krain II. 1200–1269*. Laibach: der Herausgeber, 1884–1887.
- Valentinelli, Joseph: Nonnulla documenta qua ad historiam referentur quarundam ecclesiarum in remotis partibus existentium et ad Aquilejensem

- Diocesi olim spectantium, quaeque ex libris cancellariorum patriarchalium P. Jos. Bianchi excerpserit manu propria. *Notizenblatt. Beilage zum AÖG*, 8, 1858, str. 402–409, 430–435, 456–463 in 484–489.
- Verbič, Marija: *Deželnozbornski spisi kranjskih stanov 2: 1516–1519*. Publikacije Arhiva Socialistične republike Slovenije. Viri 2. Ljubljana: Arhiv Socialistične republike Slovenije, 1986.
- Vidmar, Polona - Hajdinjak, Boris: *Gospodje Ptujski – srednjeveški vitezi, graditelji in meceni [publikacija k razstavi] / Lords of Ptuj – medieval knights, founders and patrons of the arts*. Ptuj: Pokrajinski muzej, 2009.
- Vidmar, Polona: *Die Herren von Pettau als Bauherren und Mäzene*. Reihe Habilitationen, Dissertationen und Diplomarbeiten herausgegeben von der Karl-Franzens-Universität Graz 6, Graz: Grazer Universitätsverlag – Leykam, 2006.
- Vignjevič, Tomislav: Kat. št. 173 Brestanica, grad. Janez Balažic ... et al., *Gotika v Sloveniji: Ljubljana 1. junij–1. oktober 1995*. Ljubljana: Narodna galerija, 1995, str. 297–298.
- Volčjak, Jure: Ich N. von Hertenberch vergich ... vitezi Jeterbenški v zgodovinskih virih. *Od Jakoba do Jakoba: o krajih in ljudeh občine Medvode* (ur. Alenka Vodnik et al.). Medvode: Zgodovinsko društvo – Občina, 2006, str. 45–64.
- Walten, Ulrike: *Die Breuner. Genealogie und Besitzgeschichte einer steirischen Adelsfamilie*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der Geisteswissenschaftlichen Fakultät der Karl-Franzens-Universität Graz, Graz, 1985.
- Weiß, Alois: *Kärnthen's Adel bis zum Jahre 1300*. Wien: Braumüller, 1869.
- Weiss, Norbert: *Das Städtewesen der ehemaligen Untersteiermark im Mittelalter. Vergleichende Analyse von Quellen zur Rechts-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte*. FgLSt 46. Graz: Historische Landeskommission für Steiermark, 2002, CD (Quellentext).
- Wiesflecker, Hermann: *Kaiser Maximilian I.: das Reich, Österreich und Europa an der Wende zur Neuzeit 5. Der Kaiser und seine Umwelt: Hof, Staat, Wirtschaft, Gesellschaft und Kultur*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1986.
- Wurzbach, Constantin von: Trautson. *Biographische Lexikon des Kaiserthums Oesterreich 47. Traubensfeld – Trzeschtik*. Wien: L. C. Zamarski - Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1883, str. 40–55 + priloga (genealoška tabela).
- Zadravec, Dejan: *Zastave in prodaje deželno knežjih posesti in prihodkov v spodnjeavstrijskih deželah v prvi polovici 16. stoletja*. Viri 35. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 2012.
- Zahn, Joseph von - Siegenfeld, Alfred Anthony von: Nachwort und heraldisch Besprechung. *Steiermärkisches Wappen-Buch von Zacharias Bartsch 1567, Facsimile-Ausgabe mit historischen und heraldischen Anmerkungen von Dr. Josef von Zahn und Alfred Ritter Anthony von Siegenfeld*. Graz – Leipzig: Ulrich Moser, 1893, str. 1–180.
- Zajic, Andreas: »Zu ewiger Gedächtnis aufgerichtet«: Grabdenkmäler als Quelle für Memoria und Repräsentation von Adel und Bürgertum im Spätmittelalter und in der Frühen Neuzeit; das Beispiel Niederösterreichs. MIOG Ergänzungsband 45, Wien – München: Oldenburg, 2004.
- Zeissberg, Heinrich von: Cles, Bernard von. *ADB 4*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1876, str. 324–325.

S U M M A R Y

The Lords of Reichenburg until the beginning of the 15th century

The Lords of Reichenburg, named after the homonymous castle, were undoubtedly one of the most important noble families of the late Middle Ages and the 16th century in the territory of the former province of Styria, as well as in the present-day Slovenia. Roland Schäffer has authored the most comprehensive study of the family history ever by writing about its most important member, Reinprecht I of Reichenburg († 1505), Governor of Styria in 1494–1505. Although in the said work, Schäffer focused only on a fragment of the 429-years-long history of the family, other Lords of Reichenburg had an important standing as well, e.g. Reinprecht's father Hans I of Reichenburg († after 1450), who was Governor of Duino (Slo.: Devin) for at least twenty-one years, with interim periods of acting as Governor in Mitterburg (present-day Pazin) and in his final years as Governor of Rann (present-day Brežice). Reinprecht's son Hans III († 1522) wielded significant social influence as well. This is, not least, also attested by his death in the national assembly in Nürnberg, where he acted as a representative of the Austrian lands. Since some necessary partial research still has not been done and given the limited scope of this paper, the latter focuses on presenting the history of the castle and family until the beginning of the 15th century, when the influence of Lords of Reichenburg transcended the bounds of the local history of the Posavje area. This period in the history of the Lords of Reichenburg is inseparably linked to the history of allegedly related families from castles around Reichenburg (present-day Rajhenburg): Twarog (Slo.:

Tvarog), Reichenstein (present-day Reštanj) and Sperrenberg (present-day Šperenberk).

Neither of the earliest indications of Reichenburg, the first from 895 and the second from 1043, is authentic. It should be borne in mind that even though reference was made to a place with a typical »castle name«, i.e. »Richenburch«, there was not a single explicit indication suggesting the existence of a castle. What is more, the local name Reichenburg could not have existed prior to the construction of the castle. The actual time at which the castle with the same name emerged, i.e. between 1131 and 1147, was recorded by the author of the *curriculum vitae* of Conrad I, Archbishop of Salzburg, written between 1170 and 1177. This datum is incongruence with the reference to the first Lord of Reichenburg, Otto I, in 1141. The said reference is the first authentic reference to Reichenburg and as such also the first reference to the homonymous castle serving as the centre of the estate, which the Bishopric of Salzburg held in the Posavje region, and as an occasional residence of the Archbishops of Salzburg until the mid-13th century. At the beginning of the 14th century followed some references to five other members of the Reichenburg family, from which it is impossible to draw a reliable genealogy. In the first half of the 13th century, if not earlier, the tower was built below the Reichenburg Castle, which now forms the core building of the Turn Mansion (Germ.: *Turn an der Sawe*) at Brestanica. Since then, the tower below the castle first served as a residence to at least a part of the Reichenburg family. In the 13th century, another two castles, Reichenstein and Tvarog, were constructed as fiefs of the Bishopric of Salzburg north of Reichenburg. Sources provide no basis on which it would be possible to equate the Lords of Reichenburg with the Lords of Reichenstein or Tvarog. Quite to the contrary: given the absence of any explicit reference to their relatedness and considering the coats of arms on the preserved seals, it is safe to assume that these were three distinct families.

At the end of the 13th century, Sperrenberg Castle emerged in the vicinity of Reichenburg as another fief of the Bishopric of Salzburg, but its exact location has never been determined. Ever since its first mention in 1300, Sperrenberg has always been referred to as the »site of former castle«, »Burgstall«, hence as the castle's ruins, which makes it impossible to equate it with Turn at Brestanica. The first known Sperrenberg, Reinprecht I from 1300 also owned the Tvarog Castle, from which it follows that the Lords of Sperrenberg and Tvarog were members of the same family. This is also

confirmed by the coats of arms on the preserved seals. The Tvarog Castle was indirectly mentioned in connection with Wulfing of Tvarog (1316–1326) and never again. This implies that the said castle fell to ruins already in the 14th century. At least by the mid-14th century, the Lords of Sperrenberg played a more important role than the Lords of Reichenburg. They reached their zenith with Wilhelm I (1339–1362). The last member of the family was George (1399–1414), who was named after Reichenstein. After George stopped being mentioned in sources, the site of the Sperrenberg Castle ruins became a fief of the Lords of Reichenburg, without any written record of this being a case of inheritance. The Reichenstein Castle, too, came into the possession of the Reichenburg family, but only at the end of the 15th century and as part of the Sevnica (Germ.: *Lichtenwald*) seigniory.

A more reliable genealogy of the Reichenburg family can be made from the 14th century onward. Key to understanding is the conclusion that Gottfried of Reichenstein († before 1317) was not a member of the Reichenburg family. In the following generation, distant cousins Frederik II († ca. 1380) and Henry III († 1377/80) founded two family branches: the older one, which became extinct in the male line in 1528, and the younger one, which became extinct in 1570. Their period was marked by the bestowal of the hereditary castellanship at the Reichenburg Castle, and hence its use as residence, to the older branch of the family, while the younger one had to make do with the Turn Mansion. This was most probably related to the envy and perhaps even hatred, which led to a tale that has been preserved in folk tradition of the animosity between the Reichenburg brothers who killed each other. Until that time, the Reichenburg family ran operations that were characteristic of the life of lower gentry. The first quality shift followed in the next generation, whose central personage was the member of the younger branch, Niklas I (1380–1412). Through his marriage arrangement, he came into the possession of the Drachenburg (present-day Kozje) Castle, which remained in the hands of the Reichenburg family until it became extinct. He was also the steward of the Gonobitz (present-day Konjice) Castle, which belonged to the Wallsee family. This marked not merely the time when the Reichenburgs' influence transcended the bounds of local history of the Posavje area, but also the beginning of their cooperation with the Wallsee family, which helped the next generation with Hans I to catapult itself into the higher echelons of society.